

**ОСМАНСЬКО-УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ
В ДОКУМЕНТАХ XVII–XVIII СТ.**

**XVII.–XVIII. YÜZYIL BELGELERİNDE
OSMANLI-UKRAYNA DİPLOMASİSİ**

UKRAYNA MİLLİ BİLİM AKADEMİSİ
AGATANGEL KRIMSKIY
ŞARKİYAT ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL
ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Oleksandr Sereda

**XVII.-XVIII. YÜZYIL BELGELERİNDE
OSMANLI-UKRAYNA DİPLOMASİSİ**

**Kıyiv – İstanbul
2018**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ім. А. Ю. КРИМСЬКОГО

СТАМБУЛЬСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Олександр Серета

**ОСМАНСЬКО-УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ
В ДОКУМЕНТАХ XVII–XVIII СТ.**

**Київ – Стамбул
2018**

УДК 94(477.7)(=512.1):527«16/17»(09)
С32

Наукові редактори:

д. і. н., проф. Кемаль Бейділлі
д. і. н., проф. Олена Бачинська

İlmi Redaktörler:

Prof. Dr. Kemal Beydilli
Prof. Dr. Olena Baçınska

Наукові рецензенти:

д. і. н., проф. Ферідун М. Емеджен
д. і. н., проф. Ільхан Шахін

İlmi İnceleme:

Prof. Dr. Feridun M. Emecen
Prof. Dr. İlhan Şahin

Редакція транслітерації:

Давут Еркан
Мехмет Й. Акбулут

Transkripsiyon Redaksiyonu:

Davut Erkan
Mehmet Y. Akbulut

Редакція перекладу:

д. і. н. Марія Каліцин
к. ф. н. Мар'яна Барчук-Галик

Tercüme Redaksiyonu:

Dr. Mariya Kalitsin
Dr. Mariana Barçuk-Halík

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту сходознавства
ім. А. Ю. Кримського НАН України (протокол № 7 від 26.12.2018 р.)*

***Bu kitap Ankara'da Ukrayna Büyükelçiliği'nin ve özellikle de
Büyükelçi Andriy Sıbiga'nın katkıları ile basılmıştır.***

***Видання здійснено за підтримки Посольства України в Анкарі (Туреччина)
і зокрема за безпосереднього сприяння посла Андрія Сибіги.***

Середа О.

С32 Османсько-українська дипломатія в документах XVII-XVIII ст. = [XVII.–XVIII. Yüzyıl belgelerinde Osmanlı-Ukrayna diplomasisi] :[монографія] / Олександр Середа = [Oleksandr Sereda]; НАН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського ; Стамбульський університет – Київ ; Стамбул, 2018. – 176 с. : іл.

ISBN 978-966-02-8769-3

В історико-документальному дослідженні вперше запропоновано широке коло джерел з історії дипломатичних відносин Османської держави з Гетьманською Україною. Зокрема, представлено документи османсько-турецькою мовою, здійснено транслітерацію сучасною турецькою графікою та переклад на українську мову. Документи з османсько-українських взаємин охоплюють період гетьманування Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Юрія Хмельницького, Івана Мазепи і Пилипа Орлика. Заключним меморандумом Пилипа Орлика (французькою мовою з перекладом на українську) щодо двостороннього договору узагальнюється гетьманський період українсько-османської дипломатії.

Видання розраховано на істориків, науковців, студентів, викладачів вищих навчальних закладів, всіх, хто цікавиться історією України й Туреччини загалом, а також на всіх, хто досліджує історію взаємин Османської держави з Україною козацької доби.

УДК 94(477.7)(=512.1):527«16/17»(09)

ISBN 978-966-02-8769-3

© Середа О., 2018

ЗМІСТ

ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В ОСМАНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ДЖЕРЕЛАХ	7–11
ОСМАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ В ДОКУМЕНТАХ	11–18
OSMANLICA KAYNAKLARDA UKRAYNA KAZAKLARI ÖZDEŞLEMESİ..	19–22
DİPLOMATİK BELGELERDE OSMANLI-UKRAYNA İLİŞKİLER	22–28
Osmanlı Belgeleri / Османські документи	31
Dok./Док. Sultan IV.Mehmed'den Hetman Bogdan Hmelniński'ye gönderilen № 1 ferman 22.II. – 03.III.1651/ Ферман султана Мехмеда IV до гетьмана Богдана Хмельницького. 22.II. – 03.III.1651	33–38
Dok./Док. Sultan IV. Mehmed'den Hetman Petro Doroşenko'ya beratı. № 2 01.VI.1669 / Берат султана Мехмеда IV до гетьмана Петра Дорошенка. 01.VI.1669	39–44
Dok./Док. Ukrayna İdarî Taksimatı Cetveli. 05.X.1678 / № 3 Опис адміністративного поділу України. 05.X.1678	45–69
Dok./Док. Ukrayna, Özi Nehri ve kolları ile üzerindeki kaleleri gösterir takribi № 4 harita (~XVII sonu – XVIII başı) / Карта України із зображенням ріки Дніпро з притоками і розміщеними на них фортецями (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.)	70–82
Dok./Док. Hetman İvan Mazepa'nın Sadrazam'a gönderilen mektup. 25.V.1699 / № 5 Лист від гетьмана Івана Мазепи до великого везіра. 25.V.1699	84–85
Dok./Док. Moskov Çarı tarafından Poltava seferi hakkında gönderilen mektubun № 6 tercümesi. 11.VII.1709 / Переклад листа московського царя щодо Полтавської битви. 11.VII.1709	86–88
Dok./Док. Hetman Filip Orlik'e gönderilen Sultan beratı. 21.XII.1711 / № 7 Султанський берат, адресований до Пилипа Орлика. 21.XII.1711	90–93
Dok./Док. Sultanın mektubuna Saadet Giray Han'ın cevabı. (~1718–1821) / № 8 Відповідь кримського хана Саадет Герая на султанське послання. (~1718–1821)	94–100
Dok./Док. Hetman Filip Orlik'in Osmanlı topraklarına gelişi ve konaklaması № 9 hakkında Sultanın verdiği emirler. 11.V.1722 / Султанські розпорядження щодо прибуття і розміщення гетьмана Пилипа Орлика. 11.V.1722	102–108
Dok./Док. Hetman Filip Orlik'in temsilcisinin aldığı erzaklar karşılığında verdiği № 10 makbuz. 20.VI.1722 / Розписка про отримання забезпечення представником гетьмана Пилипа Орлика. 20.VI.1722	110–112

Dok./Док.	Selanik'te Hetman Filip Orlik'in konaklaması hakkında Sultan emri.	
№ 11	06.XI.1722 / Султанська заповідь про забезпечення гетьмана Пилипа Орлика в Салоніках. 06.XI.1722	114–116
Dok./Док.	Emr-i şerife ve hüccete ilave bilgilerdir. 20.III.1731 /	
№ 12	Додаткові записи до заповіді і хюджету. 20.III.1731	118–121
Dok./Док.	Sultanın 06.XI.1722 tarihli Emr-i Şerifinin arkasına yazılmış hüccet-i zahiriye. 22.II.1731 / Хюджет на зворотній стороні копії султанської заповіді. 22.II.1731	122–124
Dok./Док.	Hetman Filip Orlik hakkında Moldova voyvodası II. Grigore Gika tarafından Sultana yazılan mektup. ~ 1726–1733 / Лист войводи Молдови – Григора Гіка II до султана щодо гетьмана Пилипа Орлика. ~ 1726–1733	126–128
Dok./Док.	Hetman Filip Orlik hakkında Sultan I. Mahmud tarafından Eflak voyvodası II. Grigore Gika'ya verilen ferman. 24.V.1734 / Ферман султана Махмуда I до войводи Валахії – Григоре Гіка II щодо гетьмана Пилипа Орлика. 24.V.1734	130–134
Dok./Док.	Hetman Filip Orlik'in Bender'de konaklaması hakkında Mehmed Ağa tarafından verilen tezkere. 17.VI.1734 / Тезкере Мехмед Аги щодо розміщення гетьмана Пилипа Орлика в Бендері. 17.VI.1734	136–137
Dok./Док.	Hetman Filip Orlik'in Bender'de konakladığında aldığı paranın senedi. 02.VII.1734 / Розписка Пилипа Орлика про отримання фінансування для перебування в Бендері. 02.VII.1734	138–139
Dok./Док.	Лист гетьмана Пилипа Орлика щодо підписання договору з Османською державою. ~ 1735–1738 / Hetman Filip Orlik'in Osmanlı Devleti'ne anlaşma imzalanması hakkında gönderdiği mektup. ~ 1735–1738	140–168
	Термінологічний словник	169
	Позначення місяців за мусульманським літочисленням	174

Скорочення / Kısaltmalar

AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych. Warszawa. Eski Vesikalar Merkez Arşivi. Varşova.
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İstanbul. Урядовий Османський Архів. Стамбул.
НБКМ	Народна Библиотека “Св. Св. Кирил и Методий”, Ориенталски отдел. София. Kiril ve Metodi Milli Kütüphanesi Oryantal Şubesi Arşivi. Sofya.

В аналітичному розділі тюркські назви географічних об'єктів співставлено з традиційними українськими назвами, що зазначаються в круглих дужках. Окремі оригінальні османські терміни, з притаманною їм вокалізацією, записано згідно з українським правописом. Зазначені терміни виділено курсивом, а їхнє пояснення подано у термінологічному словнику.

ОСМАНСЬКО-УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ В ДОКУМЕНТАХ XVII–XVIII СТ.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В ОСМАНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ДЖЕРЕЛАХ

Формування українсько-османських відносин безпосередньо пов'язано з утвердженням османів на Балканах і зокрема з встановленням васалітету над Волощиною і Молдовою – межовими князівствами з Україною. Тогочасна українська верхівка, перебуваючи під впливом загальноєвропейського інформаційного простору, розглядає територіальне розширення Османської держави на Дунайсько-Причорноморський регіон як загрозу своєму подальшому перебуванню у складі литовсько-польського союзу. Цей фактор стимулює створення у XV ст. Українського козацтва на прикордонні з кримсько-османськими територіями і спонукає його брати участь у антиосманських коаліціях. Спочатку, в якості захисту християнських територій, Українське козацтво стає стримуючим фактором у походах османського і кримсько-татарського війська на українські землі. Протягом XVI ст., і особливо на початку XVII ст. Українське козацтво неодноразово проводить головні наступальні походи з превентивною метою на Крим і Анатолію, розорюючи портові міста Причорномор'я, зокрема Аккерман, Кафу, Варну, Сіноп і передмістя Стамбулу.

Нарощування військового потенціалу Українського козацтва, яке вийшло на європейську арену як наймане військо, примусило рахуватися з ним передусім Польщу, у складі якої воно знаходилось, а також сусідні провідні держави. У першій половині XVII ст. особливо зацікавленою стороною щодо залучення військового потенціалу козаків виявилась Османська держава. Пам'ятаючи про головну роль Українського козацтва на чолі з гетьманом Сагайдачним у перемозі над численним османським військом під Хотиним у 1621 р., османські султани через кримських ханів намагаються встановити безпосереднє спілкування з верхівкою Українського козацтва. Таким чином, відбувається пошук засобів прямого впливу Османської держави у Причорноморському регіоні поза рамками сформованих польсько-османських дипломатичних відносин, які мали свою традицію взаємин започатковану ще у XV ст.

Очікуваним початком османсько-українських дипломатичних відносин, як для України так і для Османської держави, стають події Визвольної війни українського народу в середині XVII ст. Становлення Української козацької держави у 1648-1651 роках стимулює необхідність налагодження відносин з володарями найближчих сусідніх країн, як-от: Османської держави, Московії, Швеції та з правителями, залежними від османського султана, а також з ханом Кримського Ханства чи войводами Молдови і Волощини та ін.

У початковий період існування Гетьманської України, відбулися пошуки можливостей визнання України повноправним суб'єктом дипломатичних відносин у Центрально-Східній Європі. З цією метою козацький гетьман Богдан Хмельницький звертається до володарів європейських країн щодо можливого союзу у протистоянні з Польщею. Одним з таких зовнішньо-політичних векторів України були взаємини з Османською державою і Кримським ханством.

Протягом XVI ст. і першої половини XVII ст., ще до розквіту османсько-українських дипломатичних відносин на міждержавному рівні, відбувається ідентифікація українських козаків в османсько-турецьких джерелах з відповідною термінологією. Деякі з термінів використовувались у XVIII-XIX ст., інші з часом зникли, змінили своє функціональне значення чи територіальне забарвлення.

Степовий простір Північно-Західного Причорномор'я, від Дунаю до Дніпра, протягом багатьох століть знаходився під військовим впливом козаків Запорізької Січі та був контактною зоною з Османською державою. У протистоянні козаків із сусідами на цих теренах, саме козаків можна було назвати справжніми господарями українського степу. Зокрема османський мандрівник Евлія Челебі, перебуваючи в Аккермані, у своїх подорожніх записках зазначає: *“Протилежна північна сторона від ріки Дністер, що в землях Очаківської фортеці, є територією належною лише до країни козаків русів – лиховісних мисливців...”*¹.

Евлія Челебі називає козаків *русами*, тому що саме так його сучасники ідентифікували українців, натомість щодо росіян вживає термін *московлу*, *москолу* чи *москоулі*. Окрім того, у подорожніх записках Евлії Челебі та в інших османсько-турецьких джерелах щодо українських козаків, існують їхні означення за територіальним розміщенням чи за ознакою очільника тощо. У територіальному означенні побутують назви: Дніпровський козак (Özi kazağı), Азовський козак (Azak kazağı), Запорізький козак (Zarogog kazağı), Бузький козак (Ak suyu kazağı) і Сарикамиський козак (Sarı-kamış kazağı). Це означає, що козацькі спільноти вказуються відповідно до їхнього географічного розташування – на Дніпрі (Озі), на Азові, за порогами, на Південному Бузі, на Великому лузі чи на Дніпровських гирлах і под. Відповідно, щодо російських козаків на цей період використовується означення Донський казак (Ton kazağı), Московський казак (Moskovlu kazağı), Некрасівський казак (İğnat kazağı).

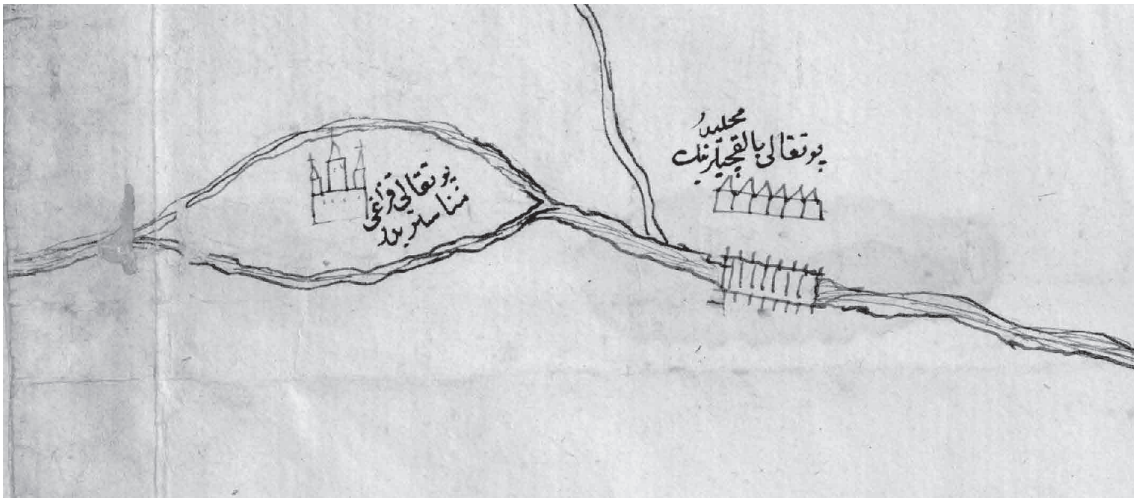
Друга група назв, за ознакою очільників чи властивостей, вирізняє такі терміни: Барабаш козаки, Поткали козаки, Кардеш козаки, Іхмеліх козаки та ін. Походження зазначених термінів і територіальної ознаки сарикамиських козаків потребує додаткового тлумачення, а саме:

1. Сарикамиш *صاری قامش* [Sarı kamış]² – один з найуживаніших термінів XVII ст. у територіальному означенні запорізьких козацьких формувань. Нижня частина течії Дніпра мала безліч рукавів, що утворювали Великий Луг з безкраїм очеретом. Саме жовтий

очерет, в османсько-турецькій формі “Сарикамиш”, вказує на територіальне розташування козаків, що трансформується у назву, яку використовують турки і татари для ідентифікації запорізьких козаків. Термін “Сарикамиш” переважно зустрічається до часу гетьманування Юрія Хмельницького, подеколи згадується в документах часів гетьмана Петра Дорошенка та Івана Мазепи. Якщо у першій половині XVII ст. “Сарикамиш” є ознакою всього Запорізького Війська, то у подальшому так позначають представників козацтва, які перебувають за межами Січі у плавнях Дніпра на Великому лузі.

2. Одним з найпоширеніших османсько-турецьких найменувань щодо козацьких спільнот є **پوتقاللو** [potkallu] чи **پوتقالی** [butkalı] – тобто козаки “Поткали” чи “Буткали”. Як правило в османсько-турецьких документах XVII–XIX ст. саме щодо запорізьких козаків і щодо самої Запорізької Січі, вживають термін **پوتقالی** [Potkalı]. Визначний дослідник історії Кримського ханства В. Д. Смірнов зазначає, що на початку XVIII ст. кримський хан Девлет-Гірай “*привел в повиновение Высокой Державе (т.е. Порте) Запорожских козаков, именуемых путкалами, да начальника города Токалы (Соколи–?)*”³.

Позначення Буго-Гардівської паланки і навколишніх рибних промислів козаків на фрагменті карти течії Південного Бугу

پوتقالی قزاغی مناستیری

[Potkalı kazağı manastırısı]

Монастир поткалійських козаків

پوتقالی بالقچیلرینک محلیدیر

[Potkalı balıqçılarının mahallidir]

Селище поткалійських рибалок

Назва “potkalı” чи “butkalı” походить від тюрк. “potka” чи “butka” – варена подрібнена пшенична крупа крупної фракції чи каша з пшеничної крупи⁴, так званої “арнаутки”, еквівалент турецької крупи “булгур (bulgur)”. В такому значенні термін “potka” чи “butka” вживається у всіх кипчацьких мовах, до яких належать ногайська і кримськотатарська мови⁵. За звичаєм набуття статусу козака передбачало вміння готувати найбільш популярну козацьку страву – куліш. Саме кулішем, звареним з пшеничної крупи, на Запорізькій Січі пригощалися численні гості з Криму під час короткотермінових військових союзів за часів гетьманів Богдана Хмельницького і Петра Дорошенка.

Таким чином, ногайці і кримські татари ідентифікували запорожців як козаків, що вживали куліш на загальній трапезі, чи “козаки з кулішем”(козаки кашоїди), з чого і складалося словосполучення *potkalı* (*butkalı*) = *potka* (*butka*) + *lı* (афікс має значення прийменника «з»)⁶. У свою чергу османсько-турецька мова належить до огузької групи мов, в яких означена лексика не фіксується. Це вказує на походження слова з кримсько-татарського середовища, в першу чергу серед ногайців придніпровських степів, які межували з сусідніми землями запорізьких козаків. В подальшому термін “*potkalı*” чи “*butkalı*” було запозичено до османського офіційного діловодства. Незрозуміла назва для османської бюрократії часто викривлялась насамперед у фінансових документах, де використовувався стиль почерку *сіят*, який дозволяв не виписувати діакритичні крапки. В результаті подеколи зустрічалися написання “*pankalı*”⁷, “*pontalı*”⁸, “*tutkalı*”⁹ чи скороченою формою “*potkalı*”, що має відображення у *бераті* до Дорошенка. Потрібно зазначити, що вже після знищення російським царатом Запорізької Січі і примусового переселення запорожців на Кубань частина козаків, згуртованих на османській території Побужжя і з часом переселених на дельту Дунаю, до організованої Задунайської Січі, протягом XIX ст. також носила назву “*Potkalı kazakları*”¹⁰, але вже у вирізненні останніх від некрасовських козаків–росіян “*İğnat kazakları*”.

3. Означення козацьких спільнот реєстрового козацтва Лівобережної України в османсько-турецькій термінології пов’язано передусім з підпорядкуванням гетьману. Вони позначаються як “козаки гетьмана Барабаша” *براباش خطمانی قزاقلری* [*Barabaş hetmanı kazakları*]. Використання такої номінації з’являється у першій половині XVII ст. для означення гетьмана, призначеного королем для “барабашських (польських) козаків”¹¹. Можливо припустити, що цей термін з’явився після морських походів гетьмана Дмитра Барабаша, який у березні 1617 р. спалив стамбульські передмістя. За часів гетьманування Богдана Хмельницького, Евлія Челебі розділяє “*barabaş*” козаків та “*ihmelih*” козаків, таким чином, відділяючи реєстрове козацтво від козаків, які безпосередньо підпорядковувалися гетьману.

Подальше використання терміну “барабаш” переважно є означенням гетьманського і реєстрового козацтва. Особливо часто номінування “гетьман Барабаш козаків” використовувалося на позначення гетьманування Івана Мазепи та Пилипа Орлика¹². Термін “барабаш” проіснував до кінця XVIII ст., тобто під час існування Гетьманату в Україні. Після знищення гетьманського урядування, представників реєстрових козаків на османських теренах називають уніфікованим терміном “поткалі”.

Часто у порівняльному контексті об’єднані загони козаків з Гетьманщини і Запоріжжя в османських документах називають як: *پوتقالی و براباش قزاقلری* [*Potkalı ve Barabaş kazakları*] “Барабаш і Поткалі козаки”. Таким словосполученням позначають козаків, що перебували в османських кордонах до часу знищення гетьманського устрою в Україні і ліквідації об’єднаних козацьких поселень на Дніпрі і Дністрі. Дослідник Н. Смірнов,

цитуючи переклад османсько-турецьких текстів, згадував “*посла от козаков буткальских и барабашских, который наговорил татарам, что конечная цель московскаго часаря – завоевать Крым и обратить их, козаков, в свою райю, и предлагал татарам союз для совместного противодействия русским в предстоящее лето*”¹³.

4. На противагу до “Барабаш козаків” Лівобережної Гетьманщини правобережні козаки в низці документів з часу гетьманування Петра Дорошенка позначаються як “Кардеш козаки” чи “Кардаш козаки”: *قرداش قزاقلى* [kardeş kazakları], тобто “братські” чи то “вірні”¹⁴. Ще до часів Дорошенка, такий термін вживав Євлія Челебі на позначення козаків, які перебували в межах Кримського ханства. Пізніше за османсько-кримської протекції над козаками в нижній течії Дніпра, за османсько-турецькими джерелами, місце їх розташування набуло назви “Кардеш Ормани” – лісиста місцевість оселення “братських/вірних” козаків. Також “вірними” козаками називали загони у складі османської регулярної армії, які мали дислокацію коло фортеці Каманіче (суч. Кам’янець-Подільський), котрих після Карловецького мирного договору переселили на османські території до лівобережжя Дністра Очаківської землі – майбутньої Ханської України¹⁵.

ОСМАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ В ДОКУМЕНТАХ.

Одним з ключових документів османських відносин з гетьманською Україною є *ферман* султана Мехмеда IV (Док. № 1) надісланий гетьману Богдану Хмельницькому у 1651 р. Необхідно зазначити, що встановлення дипломатичних відносин Хмельницького з Османською державою розпочинається ще з 1648 р., за султана Ібрагіма.¹⁶ Однак найбільш значимим в османсько-українських відносинах вважається саме *ферман* 1651 р., яким гетьманат Хмельницького визнавався суб’єктом дипломатичних відносин. Цим *ферманом* закріплювались права і вільності українського козацтва в умовному васально-союзницькому статусі в межах Османської держави.

Оригінал *ферману* Мехмеда IV знаходиться у варшавському Головному Архіві Давних Актів (AGAD), переклади якого, у першу чергу використовувались у дослідженнях з історії визвольної війни українського народу. Документ в XIX ст. було перекладено Йозефом Гаммером на французьку мову та польським дослідником Антонієм Круттою на польську. Однак, при дослідженні оригінального османсько-турецького тексту, виявилась необхідність здійснення прямого перекладу тексту з османсько-турецької мови на українську, оскільки це надає як більшу інформативність, так і досконаліше розуміння значення *ферману* в українській історіографії. Для здійснення перекладу використано копію *ферману*, опубліковану в київському виданні “Памятники изданные временною комисією для разбора древних актовъ, высочайше учрежденною при Киевскомъ военномъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторъ, том. III, Прибавление. – Киев. 1852.”¹⁷. Окрім цього, залучено документ з фондів Кам’янець-Подільського історичного музею-заповідника, який сприймався в музеї оригінальним *ферманом*. Однак

насправді цей документ виявився добре зробленою копією з варшавського архіву, яку було передано до Кам'янця-Подільського у XIX ст.

Ферман султана Мехмеда IV до гетьмана Богдана Хмельницького можна розглядати як основу для подальших дипломатичних відносин Османської держави з Україною. Зокрема в тексті *ферману* вміщено звороти, які використовувались у дипломатичному листуванні з тогочасними європейськими володарями. Так, у звертанні до Богдана Хмельницького вживається формулювання “*До гордості князів над народами Христового віросповідання*”, але при цьому наголошується, що він є “*обраним серед доблесної старшини християнської громади*”. Однозначно султан намагався закріпити вплив на гетьмана надаючи йому такі ж жести ушанування, як наприклад, у відносинах з кримським ханом чи іншими володарями, які мають вищий за васальний статус Молдови чи Волощини, зазначаючи при цьому: “*як вияв моєї вищої падишахської милості, удостоюю Вас почесним, наділений радістю, золототканим халатом*”. За тогочасним церемоніальним звичаєм, Богдан Хмельницький мав би з належною повагою зустріти “*цей дорогий халат – блискучий одяг*”, прийняти його з почтом і почесно одягнути, що мало слугувати ознакою сприйняття гетьманом встановлення васально-союзницького статусу Османської держави над Україною.

Другий комплекс османсько-турецьких письмових і картографічних джерел міститься в документах періоду гетьманування Петра Дорошенка. Найвагомим серед них є *берат* султана Мехмеда IV, надісланий гетьману у 1669 р. (**Док. № 2**). У ньому Петро Дорошенко зазначений як “*шанований князь народів Христової віри і один з обраних найповажнішим очільником християнської громади*”. Визнаючи його одним з володарів України, у султанському *бераті* Дорошенко зазначається як “*гетьман трьох козацьких громад: Сарикамиш, Барабаш і Поткал*”, у такій спосіб визначаючи його територіальну юрисдикцію володарювання над землями Запорізької Січі, Правобережної та Лівобережної України. Об'єднання українських земель відбувалось через твердження, що “*три [зазначені] області стають санджаком*”.

Султанський *берат* також містить заклик до всього українського народу визнати гетьмана своїм керманичем і виявити покору щодо всіх дій його управління. Султаном також було визначено подальший статус об'єднаної України у складі Османської держави, за яким султан мав намір “*надати бунчук і знамено трьом приєднаним областям, які користуються моїм довір'ям, так само як це мають Ефляк (Волощина) і Богдан (Молдова), що входять до моєї Богом береженої держави і знаходяться під моїм покровительством*”.

Період гетьманування Петра Дорошенка позначився приєднанням Поділля до Османської держави, що чітко виокремило *еялет* Кам'янецький серед решти українських земель. В *дефтерах еялету* Кам'янецького¹⁸ достеменно прописано адміністративний поділ області, всі населенні пункти кожного з регіонів області, а також поіменний реєстр

платників податків кожного населеного пункту. Від Дорошенка вимагалось скласти такий же реєстр населення у підпорядкування гетьманського уряду і османському, що було здійснено за гетьманування Юрія Хмельницького, але у більш оглядовому вигляді за результатами Журавинської угоди. Підготовлений “Опис адміністративного поділу України” (Док. № 3) датованого 1678 роком, в якому надається “Роз’яснення щодо [кількості] фортець, паланок і полковників держави Україна”. У описі здійснено розподіл за військовою ознакою на полки та сотні, що несе в собі як військовий так і адміністративний тип поділу тогочасної України. Кожен полковий округ формувалася навколо фортеці-міста, яке було адміністративним і військовим центром де знаходився очільник округу – полковник. Місцеві громади самоврядування були представлені центральними містечками чи селищами, позначеними як паланки. Навколо них об’єднувалася військова сотня і все цивільне населення відповідного регіону. Загалом в описі репрезентовано близько 350 назв фортець і паланок.

У такому ж значенні, у другій половині XVII ст. було складено османську карту України (Док. № 4) із зображенням ріки Дніпро з притоками, розміщеними на них фортецями та нанесеними додатковими вписуваннями у першій половині XVIII ст. Номенклатура нанесених на карту назв населених пунктів і додаткових уписувань складає близько ста об’єктів. Османські картографічні дані багато у чому уточнюють і конкретизують наведений вище “Опис адміністративного поділу України.” від 1678 р. Карта вочевидь була виготовлена в Криму для султанського палацу, на ній було нанесено додаткові вписування щодо підготовки військового походу кримського хана та його переміщення по Україні у напрямку Московії.

Третім комплексом османсько-турецьких письмових джерел позначено документами, які стосуються дипломатичних відносин гетьмана Івана Мазепи з султаном та інформації щодо нього у листуванні московського царату з османськими державниками. Зокрема відомо про налагодження безпосереднього спілкування гетьмана з султаном, що заклало основу для подальших відносин і пошуку шляхів здобуття незалежності від Московії. Одним з таких прикладів є лист гетьмана Івана Мазепи до великого *везіра* (Док. № 5). У перекладі на османсько-турецьку мову зазначається, що надісланий до Стамбулу лист від “гетьмана *Барабаи* козаків”, тобто очільника реєстрового козацтва України Івана Мазепи, є передмовою до скріплення мирного договору з Османською державою у 1699 р. При цьому, зберігаючи тогочасне підпорядкування царату, гетьман зазначає, що Московії “*належать області Великої, Малої і Білої Русі та деякими прилеглими місцями*”. Варто згадати, що дипломатичні зносини Московії з Османською державою традиційно відбувались через українських посланців ще з часів Богдана Хмельницького.

Українське козацтво загалом і гетьманське управління зокрема, зазнають радикальних змін у своєму існуванні протягом XVIII ст. – від роздроблення України до

повного знищення як гетьманського управління, так і козацького війська. Більшість запорожців, пам'ятаючи блискучі звитяги за часів гетьмана Богдана Хмельницького та занепад періоду Руїни, в якій опинилася Україна у другій половині XVII ст. за московського протекторату, намагалася повернути свою славу, шукаючи долі під опікою інших володарів.

Спроба відродження української державності гетьманом Іваном Мазепою була підтримана більшістю запорізького козацтва на чолі з кошовим Костем Гордієнком. Розуміння гетьманом неможливості подальшого існування України під зверхністю Москви призводила до неминучого протистояння. Доля майбутнього України вирішувалася на полях Полтавської битви. Військові прорахунки союзників, московські інтриги та підкуп частини верхівки козацького війська призвели до розколу козацтва під час найважливіших військових дій. 30 червня 1709 р. відбувся відступ решток шведського війська під командуванням генерала Левенгаупта вздовж р. Ворскли у напрямку Дніпра. Гетьман Іван Мазепа і кошовий Кость Гордієнко з вірними їм козаками також вирішили перейти на османські землі.

На першому етапі переходу, війська шведів і козаків дісталися до Переволочної, де під час московського наступу перебралися на правий берег Дніпра. Подальший рух військ пролягав через степ до османського кордону і супроводжувався переслідуваннями та облогами московських військ. Саме такий розвиток подій розкриває переклад листа надісланого від московського царя до султанського почту щодо Полтавської битви (Док. № 6). У листі повідомляється про розгром містечка Переволочна, коли московські *“війська [переслідуючи] втікачів – шість тисяч шведських воїнів, наблизилися до одного місця, яке називається Переволочна, що знаходиться у безпосередній близькості до ріки Озі (Дніпро). Оскільки шведи вже були немічними, вони залишили свої прапори і зброю та здалися у полон разом зі своїми гарматами і обозом, що були в їхньому таборі”*.

Більш правдиву інформацію знаходимо в незаангажованому резюме листа¹⁹ войводи Молдови (у док. Воєводство Богдан), надісланого до *капукетхуда* Копароглу, який дослівно оповідає ситуацію переслідування українсько-шведського з'єднання і причини переходу запорожців на правий берег Дніпра. Цитуємо: *“здобуття паланки Нової Переволочної царським каральним загоном призвело до переходу Камши козаків на протилежну сторону Дніпра”*. Продовжуючи опис подій, зазначалось, що *“Каральні загони московців, переслідуючи, оточили шведського короля... і Мазепу, і полковника Прилуцького, і кошового Камши козаків та інших Барабашів кількістю двісті осіб”*²⁰. Наведені уривки османсько-турецького тексту повною мірою підтверджують дані відомого дослідника козацтва Д. І. Яворницького щодо подій на Переволочній: *“росіяни вдерлися в містечко, тисячу чоловік перебили на місці, частину людей попалили в хлівах і хатах... лютя росіян була такою великою, що вони знищили всіх жінок, дітей і старих,*

спалили всі млини на ріках, усі будівлі в містечку, всі судна, що стояли на Дніпрі біля Переволочненської переправи"²¹.

У листі московського царя також згадано про представників високопоставлених військових чинів шведської армії, але увесь зміст листа зводився до долі гетьмана, зазначеного в листі як "зрадник Мазепа", якого "з його людьми, будучи нашими підданими, нехай будуть схоплені і передані нам". Так само і *войвода* Молдови зазначав, що "за голови" Івана Мазепа та Карла XII, або хоча б за звістку про їх загибель, було оголошено винагороду.

Попри всі спроби дипломатичного тиску московського царя на султана, українсько-шведський обоз отримав позитивну відповідь від бендерського *сераскера* зі згодою на розміщення переселенців навколо його фортеці та дістався до Дністра. Цей факт задокументовано літописцем Н. Костіном, який писав, що "після того, як король перетнув Очаків, він продовжив свій шлях до Бендер і там розмістився разом з козацьким гетьманом Мазепою та з іншими полковниками"²².

Згідно з наказом султана, неподалік фортеці Бендер, у селі Варниця, для шведського короля і гетьмана Мазепа з почетом було розгорнуто військовий табір. За різними даними, розміщенню підлягали залишки шведської армії з офіцерським складом – чотирнадцять тисяч військових²³ та військо гетьманських і запорізьких козаків – від однієї до двох тисяч вершників та до п'яти тисяч піших²⁴.

На початку XVIII ст. саме в Бендері були сконцентровані передові сили османської армії північного напрямку на чолі з *сераскером* чи *санджакбеєм* Бендерського *санджаку*. Також Бендер з 1700 р. стає місцем перебування адміністративного апарату Сілістринсько-Очаківського *еялету*²⁵. В 1695 р. Юсуф-паша, за походженням черкес, став *везіром* і головою *яничарського* корпусу, а вже у 1698 р. був призначений на губернаторство до *еялету* Озі (Сілістринсько-Очаківського)²⁶. Згідно зі статусом центру провінції в Бендері були розквартировані *вали* (бейлербей чи губернатор), *кадій* (суддя), *дефтердар* (скарбник) і господарсько-розпорядчі чиновники у ранзі *войводи*.

Бендер, як найпотужніша фортеця османів у Північно-Західному Причорномор'ї, стає прихистком для гетьмана Мазепа і численного козацького війська. Короткочасний закордонний період життя гетьмана позначається його перебуванням у передмістях фортеці. Тут же, поступово козацькі частини запорожців на чолі з кошовим Гордієнком та частина гетьманських козаків на чолі з Мазепою, формуються у військові загони постійно діючого козацького війська під османським командуванням. На початку XVIII ст. фортеця Бендер стає центром дипломатичних відносин південно-східної Європи, куди надсилали послів провідних європейських держав до шведського короля, українського гетьмана і османського провінційного очільника у статусі *везіра*.

Подальші османсько-українські відносини відбуваються головно за участю представників Українського Гетьманату, які перебувають на території Османської

держави, та українським козацтвом, яке приймає османське підданство і стає військом на службі у султана. Зокрема про представників українського козацтва на османській службі опубліковано великий комплекс документів у науковому виданні “Османсько-українське степове порубіжжя”, доповненням до якого є одне з рішень кримського хана щодо ситуації на Північному Кавказі та розгляду судових справ щодо козаків в Олешках-Кардашині (Док. № 8). Саме такі несправедливі рішення кримських суддів та прийняття московських вимог ханом, призвели до виходу українського козацтва з Дніпровського гирла.

Найбільшим комплексом османсько-турецьких письмових джерел є такого типу документи, які стосуються дипломатичних відносин гетьмана Пилипа Орлика з султаном, а також інформації щодо діяльності українського козацтва на османських теренах. Одним з перших документів є султанський *берат* (Док. № 7), адресований до Пилипа Орлика, який “є гетьманом [козацьких] громад Барабаши і Поткалі, які знаходяться з обох сторін ріки Озі (Дніпро)”, у справі делегованої старшини до султанського палацу. Так, у *бераті* зазначалось, що гетьман “надіслав своїх делегатів у якості посланців: гордість старшини християнського народу Костянтин Гордієнко – отаман кошовий, Дмитро Горленко – Прилуцький полковник, Клим Долгополий – генеральний суддя, Іван Максимович – генеральний писар, Григорій Герцик – генеральний осавул і командуючий трьохтисячним військом полковник Карп”.

Цей документ підтверджує достовірність джерела з особистого архіву Михайла Чайковського (Садик-паші), опублікованого дослідником мазепинців Ів. Застирцем у 1914 р. У ньому вміщено оповідь про перебування гетьмана Івана Мазепи, Пилипа Орлика та його сподвижників на еміграції, і деякою мірою окреслено їхній побут в Бендерах: “Було нас дев'ять: Мазепа, гетьман України, Костянтин Городинський (Гордієнко), кошовий отаман, Филип Орлик, головний писар козацький, Горленко, полковник полку Прилуцького, Войнаровський, осавул отамана, Кісилевський, хорунжий український, Чайка, отаман куреня Блатнерівського (Платнерівського), Безрукавий, писар кошового отамана, і я, Даміан Щербина, осавул кошового отамана, ми підписали *раста сопвента*, котрі великий султан Агмет III уділив козакам Запорожжя і України, котрі схоронилися під його могутню опіку в 1710 році. ...Султан Ахмет III приймав козаків яко своїх войовників, давав їм землі між Прутом і морем, право риболовлі, припаси для 40 куренів, зброю, одежу на кожний похід, платню, як спагам і бакчиши (дарунки) в часі війни. Отаман отримав почеси і атрибуції паши”²⁷. Власне останнє твердження про надання козакам земель поміж Прутом і морем багатьма дослідниками сприймалось не зовсім правдоподібним, чим і зумовило думку про фальсифікацію джерела у пізніший час. Однак, окрім *берату*, також інші османсько-турецькі документи підтверджують рішення султана надати землі в Буджаку козацькій громаді, а в містечку Каушан розмістити гетьманську резиденцію. Про це стверджує лист войводи Молдови – Григора Гіка II до султана щодо гетьмана Пилипа Орлика (Док. № 14): “Після того як ти [гетьмане] зробиши необхідні наради, на яких

винесеи питання і отримаєи відповіді щодо близькості вказаної володарської місцевості [для розміщення] поблизу Бендер, ти повинен вирушити до визначеного у наказі місця". Також з цього документу стає зрозумілим, чому Пилип Орлик і козацька старшина відмовились від султанської пропозиції, зазначаючи, що *"Раніше в Каушані вбили двох моїх людей, я уражений цим місцем і не піду туди"*.

Таким чином, наведені Застирцем тексти, насправді знаходять підтвердження в османсько-турецьких джерелах, однак не віднайдені в аналогах, написаних арабицею. Можна бути впевненим, що наступні дослідження в османських архівних збірках нададуть ще не одну можливість повернутися до цієї теми. Ів. Застирець у своєму оповіданні 1914 р. на французькому перекладі зробив у такому ж контексті примітку: *"Переклад з українського (Traduction du Ruthenien); малоруський оригінал цього акту знаходиться в архіві Високої Порти; копію перекладу мав Гладкий і передав її російському уряду 1828 р., себто тоді, коли піддавався з своїми козаками Миколі Г"²⁸.*

Тривале перебування Пилипа Орлика на османських територіях відображено у низці документів, які стосуються перебування і переміщення гетьмана в межах Османської держави. Прибуття гетьмана зі Стокгольма у 1722 р. до прикордонної фортеці Хотин, спричинило видання низки султанських рішень щодо його подальшого розміщення і фінансового забезпечення (**Док. № 9**). Бажанням гетьмана було розміститись в межах Кримського ханства, зокрема в Олешках-Кардашині, про що *"кримський хан заступився за нього і клопотає перед моєю Височайшою державою"*. Однак, за султанським рішенням, *"у прикордонних областях не годиться розміщуватися особам подібного рангу"* як Пилип Орлик, тому для гетьмана була виділена резиденція у місті Сіроз (суч. місто Серрес в Греції). Для подорожі гетьмана і розквартирування у Сірозі султаном було призначено відповідне фінансування, а про його отримання помічники гетьмана звітували у спеціальних розписках (**Док. № 10**).

Подальше перебування Пилипа Орлика на теренах Егейської Македонії позначилось його переїздом до Салонік, де гетьман перебував до 1738 року (**Док. № 11-13**), зі збереженим фінансуванням, окресленим ще з 1722 року. Перебуваючи в Салоніках, гетьман, не припиняв пошуків підтримки вирішення українського питання, вів листування з володарями європейських держав (зокрема Франції, Великої Британії, Речі Посполитої, Ватикану, Саксонії, Пруссії та інших). В кореспонденції він порушував питання про допомогу в справі відновлення української державності. Намагання Пилипа Орлика збільшити свій вплив на Українське козацтво спонукало переїзд гетьмана до фортеці Бендер (**Док. № 14**), де він перебував біля *"вказаної володарської місцевості [для розміщення] поблизу Бендер"*. Отримання відповідного фінансування для розміщення в околії Бендер забезпечувалось за участю *"дійсного войводи у вілайеті Ефляк (Волощина) – Лігора"*²⁹ (**Док. № 15**) і призначеного представника султана (**Док. 16**). Одним з яскравих прикладів османсько-турецьких документів з останнього періоду перебування Пилипа

Орлика в фортеці Бендер, є його розписка про отримане фінансування з особистим підписом латиницею: “*Philippus Orlik Dux Exercitus Zaporozennimus*” (Док. № 17).

Згодом гетьман переїхав до Ясс, звідки віддавав накази про подальшу боротьбу козаків з Московією. Однак в подальшому його “*намір залишився твердим вирушити з Ясс до Каушан*”, як це стверджує меморандум про підпорядкування України султану Османської держави. Меморандум у вигляді листа (Док. № 18) до кримського хана, вочевидь написано чи напередодні початку російсько-турецької війни 1735-1739 рр., або під час другого періоду володарювання Менглі II Герая у Кримському ханстві.

Таким чином, протягом другої половини XVII ст. та першої половини XVIII ст. відбулося формування дипломатичних відносин поміж Османською державою і Україною, що вплинуло на подальше визнання незалежності України на початку XX ст. Історичний спадок дипломатичних відносин гетьмансько-козацької доби й надалі стає прикладом добросусідських стосунків українського і турецького народів.

XVII-XVIII. YÜZYILLARDA OSMANLI-UKRAYNA DİPLOMASİSİ.

OSMANLICA KAYNAKLARDA UKRAYNA KAZAKLARI ÖZDEŞLEMESİ

Osmanlı-Ukrayna ilişkileri temelleşmesi doğrudan doğruya Balkanlarda Osmanlı genişlenmesi ile bağlı ve özellikle Ukrayna sınırında bulunan Eflak ve Moldova voyvodalarının fetihten sonra daha direkt bağlantı kurulur. O zamanki Ukrayna seçkinleri tüm Avrupa bilgi alanının etkisi altında olduğundan dolayı Osmanlı devletinin Tuna-Kuzey Karadeniz bölgesinde genişlenmesinden Litvanya-Polonya Birliği içinde devam kalması tehdit olduğunu görüyor. Bunun faktör XV. Yüzyılında Kırım-Osmanlı topraklarının sınırındaki Ukrayna Kazakları toplumu oluşumunu teşvik eder ve ondan Osmanlı devletine karşıtı koalisyonlarda katılmasını uyarılmış. Ukrayna Kazakları başlangıçta Hıristiyan topraklarının savunması için bir serhat olarak Ukrayna topraklarına Osmanlı ve Kırım Tatar birliklerinin seferlerde olunmuş. Fakat XVI. Yüzyıl ve özellikle XVII. Yüzyılda Ukrayna Kazakları defalarca Kırım ve Anadolu Karadeniz bölgesine karşı saldırgan kampanyalar yürütüyor. Karadeniz bölgesinin liman kentlerinin harap ettikleri Akkerman, Kefe, Varna, Sinop ve İstanbul varoşlarda hissedilmiş.

Ukrayna Kazaklarının askeri potansiyelini artırması ve Avrupa meydanında ücretli ordu olarak onun imkânları göstermesi olduğunda en başta Polonya'dan ve komşu lider devletlerden itibar etti. XVII. Yüzyılın ilk yarısında özellikle Osmanlı devleti Ukraynalı Kazakların askerlik potansiyel ilgisi ortaya çıktı. 1621 yılında Hotın seferinde büyük Osmanlı ordusunun kayıplarda başrolü Hetman Sagaydaçnyı başında Ukrayna Kazaklarından hatırladığı dolayı Osmanlı sultanı Kırım hanı kullanarak Ukrayna Kazakları Hetmanlık yönetim kurumu ile direk bağlantı yapmak sebepleri arıyordu. Bunun şekilde Osmanlı devleti Kuzey Karadeniz bölgesinde, XV. Yüzyıldan beri kurulmuş Lehistan-Osmanlı diplomatik ilişkileri dışında, doğrudan etkileri aramaktadır.

Osmanlı-Ukrayna diplomatik ilişkilerin beklenen başlangıç hem Ukrayna için hem de Osmanlı devleti için XVII. Yüzyılın ortasında Ukrayna milleti Kurtuluş savaşın olaylarda bulunmaktadır. Özellikle 1648-1651 yıllarda Ukrayna Kazak devleti kurulduğu zamanında en yakın komşu devletleri ile ilişkileri kurmak gerektiğini ihtiyaç görür. Ukrayna Hetmanlığı ilk döneminde Hetman Bogdan Hmelınskiy, Merkez-Doğu Avrupa'da diplomatik ilişkilerde özne olarak tanıtması için, Avrupa devletlerin hükümdarlarına ilanları gönderip birlikte Lehistan'a karşı savaşmak davet eder. Bunun Ukrayna dış siyasetinin vektörlerden birisi Osmanlı devleti ve Kırım hanlığı ile ilişkileri oluşturmuş.

Daha Osmanlı-Ukrayna devletlerarası diplomatik ilişkileri kurmaktan öncesinden, özellikle XVI – XVII yüzyılın ilk yarısı boyunca, Osmanlıca kaynaklarda Ukrayna Kazakları hakkında özel terminoloji özdeşlemesi olunmuştur. Bunlar isimlerden bazı XVIII-XIX. Yüzyıllar boyunca devamlı kullanılma görür, diğer terimleri nihayetinde ortadan kayboldu ya da fonksiyonel anlamlarını ya da bölgesel özeliği değiştirdi.

Tuna'dan Özi (Dnipro) nehrine kadar Kuzey-Batı Karadeniz bozkırları yüzyıllar boyunca Zaporog Siç'i kazaklarının saldırılarına maruz kalmaktaydı. Bu bölgede kazakların komşularıyla karşı karşıya gelmiş olmaları, onların bozkırın gerçek sahibi olmalarından kaynaklanmaktaydı. Bu durum Akkerman'da bulunduğu sıralarda Evliya Çelebi tarafından da dile getirilmiştir: “*Nehr-i Turla'nın karşı şimâlî tarafında Özü kal'ası hâkinde sâfi-i Kazağistân Rus-ı menhûsların şikârgâh yerleridir*”¹.

Evliya Çelebi kazaklara doğru olarak *Rus* diyor, ve bu tanımlama Evliya'nın muasırları tarafından Ukraynalılara işaret eden bir kavram olup, bunun bugünkü Rus ismini taşıyan halkla ilgisi yoktur. Kaynaklar bugünkü Rus'a işaret etmek istediğinde, bunu *moskovlu*, *moskolu* veya *moskuli* isimleri ile tanımlar. Bunun dışında gerek Evliya Çelebi seyahatnamesinde ve gerekse başka kaynaklarda Ukraynalı kazakların tesmiyesi hakkında, onların bölgesel yerleşimlerinin veya komutanlarının isimlerine göre tanımlamada bulunmaktadır. Bölgesel yerleşimlerine örnek olmak üzere Özi kazağı, Azak kazağı, Zaporog kazağı, Aksu kazağı ve Sarı-kamış kazağı tanımlamalarını öne çıkartabiliriz. Öte yandan bu dönemde Rusya kazakları için Ton (Don) kazağı veya Moskovlu kazağı terimleri kullanılmaktaydı. Kazakların gruplandırılmasında onların coğrafik yerleşimlerine göre isimler verilmiş olduğu görülmektedir: Özi nehrinde (=Özi Kazakları), Azak denizi kenarında (=Azak Kazakları), Dinyeper nehrinin akıntılarının en şiddetli olduğu kısmın karşısında (=Zaporog) yer alanlar (=Zaporog Kazakları), Aksu nehrinde (=Aksu Kazakları) ve bu gibi diğerleri.

Diğer bir kısım kazak grubu ise daha çok komutanlarının isimlerine veya kendilerini karakterize eden özelliklere göre tanımlanmıştır: Barabaş kazakları, Potkalı kazakları, Kardeş kazakları, İhmeli (Boğdan Hmelniçki'den hareketle) kazakları ve bu gibi diğerleri.

Aşağıda bazı teknik tabirler ve “Sarıkamış Kazakları” tanımlamasının kökenleri daha geniş bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

1. **صاری قامش قراقلی** [Sarı Kamış Kazakları]²: XVII. yüzyılda kazakların bölgesel yerleşimlerinden hareketle isimlendirmelerinin en önemli terimlerinden biridir. Özi'de (Dnipro nehrinde) şiddetli akıntı ve çağlayanlarının nihayetinde nehir yatağı birçok kollara bölünür ve bu şekilde oluşan onlarca ırmağın suladığı geniş bir kamışlık bölgesi meydana getirir. Buna “Velikiy Lug (Büyük Çayır)” denmektedir. Özi ovasında kamışlıklar çok geniş bir alanda yayılır ve bütün toprağa sarı rengini verir. Bu sebepten, Osmanlılar ve Kırım tatarları, sarı kamışlık bölgesinde bulunan Zaporog kazaklarına “Sarıkamış Kazakları” ismini vermişlerdir. “Sarıkamış” terimi genel olarak Yuriy Hmelniçki'nin (ö. 1657) Hetmanlık dönemine kadar yaygın olarak kullanılmış, daha sonralardaki dönemlerde de terim olarak yaşamaya devam etmiştir. Zaman zaman Petro Doroşenko'nun (ö. 1676) Hetmanlık dönemindeki yazışmalarında da bu terimle karşılaşmaktayız. XVII. yüzyıl ortasına kadar “Sarıkamış” terimi genelde bütün Zaporog kazaklarını içine alan bir kavram olmuştur. Bundan sonra ise bu terim sadece Zaporog Siç'i dışında yaşayan kazaklar için kullanılmaya başlanmıştır.

2. بوتقالی قزاقلری [Potkalı Kazakları], بوتقاللو [Potkallu] veya بوتقالی [Butkalı]: Bu isimle anılan kazak toplulukları XVII'den XIX. yüzyıla kadar Osmanlıca belgelerde çok yaygın olarak geçmektedir. Potkalı tabiri genelde hem Zaporog kazaklarını ve hem de Zaporog Siç'ini karşılamaktadır. Örneğin, Kırım Hanlığı tarihi önde gelen araştırmacılarından olan Smirnov'un belirttiğine göre, XVIII. yüzyıl başında “Potkalı isimli Zaporog kazakları ve Tokalı (Sokolı) şehri”³ Kırım Hanı Devlet Giray tarafından itaat altına alınmış ve Osmanlı devletine tâbi olmuştur.

“Potkalı” veya “Butkalı” teriminin kökeni Tatarca-Türkçesinden türeyen “potka” veya “butka”dan gelir. Bu kelime bulgur tipi bir çeşit kırılmış yarma buğdaydan⁴ suda pişirilmiş yemek (bulgur pilavı gibi) anlamındadır. “potka” veya “butka” terimleri Kırım-Tartarca, Nogayca ve diğer Kıpçak dillerinde de kullanılmaktadır⁵. Zaporog Siç'inde Kazak statüsüne yükselebilmek için adayların bir dizi geleneksel becerilere sahip olması ve bunu göstermesi gerekmektedir. Bunlardan biri de adayların yarma buğdaydan en popüler yemek olan “kuliş” (bulgur pilavı) yemeği yapabilmesi şartı imiş. Bogdan Hmelniçkiy ve Petro Doroşenko'nun Hetmanlık dönemlerinde Kırım Hanlığından gelen misafirlere Zaporog Siç'inde en çok “kuliş” (potka) yemeği ikram edilmekte olduğu belirtilmektedir.

Böylece Nogaylar ve Kırım Tatarları Zaporog Kazaklarını kuliş (potka) yemeğiyle özdeşleştirmiş, dolayısıyla bunlar “Potkalı” kazakları olarak anılmıştır⁶. Öte yandan Osmanlıca-Türkçesi Oğuz grubunda olduğundan “potka” aslında bilinmeyen bir kelimeydi. Özi steplerinde Zaporog kazaklara komşu olarak yaşayan Nogaylar ve bütün Kırım hanlığında böyle bir terimin ortaya çıkmasının sebebinin bu olduğu var sayılır. Sonradan “potkalı” veya “butkalı” terimi Osmanlı devleti kalemîyesinde ve resmi belgelerde kullanılmaya başlandı. Osmanlı bürokrasisinin tanımlayamadığı bu kelime oldukça bozulmuş şekilde yazılmıştır. Bu bazen “pankalı”⁷, “pontalı”⁸ veya “tutkalı”⁹ olarak kaydedilir. Zaporog Siç'in Rusya tarafından yıkılmasından (1775) sonra Zaporog kazakları zorla Kuzey Kafkas'ındaki Kuban'a sürüldüler. Bunlardan üçte biri Osmanlı toprağına kaçarak Tuna nehri deltasında Zadunayska Siç (Tuna'nın öte tarafındaki Siç) kurulmuştur. XIX. yüzyılda, Osmanlı yönetiminde yer alan bu kazaklardan oluşan birlik de “Potkalı kazaklar”¹⁰ olarak tanınmış olup, ayrıca böylece özellikle Rus “İgnat kazakları” ile Ukrayna kazakları arasındaki farklılık vurgulanmak istenmiştir.

3. براباش خطمانی قزاقلری [Barabaş Hetman'ı Kazakları]: Bunlar Ukrayna'da Özi nehrinin (Dnipro) sol yakasında bulunan Hetman'a ait resmi sicillere geçirilmiş “kayıtlı” kazaklar olup, Osmanlı belgelerinde de bu isimle geçerler. XVII. yüzyıl başından beri Polonya kralı tarafından “Barabaş kazakları”¹¹ için tayin edilmiş olan Hetmanlar kaynaklarda belirtilmektedir. Tahminen Mart 1617 yılında Hetman Dmitro Barabaş denizden İstanbul şehrinin Boğaziçi'ndeki yakın yerleşimlerini bastıktan sonra “Barabaş kazakları” terimi Osmanlıca kroniklere girmiştir. Bogdan Hmelniçkiy Hetmanlık döneminde, Evliya Çelebi “Barabaş” kazakları ve “İhmelih” (Hmelniçki'nin) kazaklarından bahseder. Bu şekilde Lehistan krallığına “kayıtlı” ve tâbi oldukları Hetman'a bağlı olmak üzere iki kısma ayrılmış olmakla beraber, zaman içinde

Barabaşlar için sadece bir anlam geçerli kalmıştır ki bunlar da Hetman’a sadık kalacağı yemininde bulunmuş olan kazaklardır.

Özellikle İvan Mazepa (ö.1709) ve Filip Orlik’in (ö. 1742) Hetmanlıkları zamanındaki orduda “Barabaş Kazakları”nın¹² varlığı belirtmektedir. Hetman’ın ve Zaporog kazaklarının birlikleri Osmanlıca kaynaklarda beraberce *پوتقالی و براباش قزاقلری* [Potkalı ve Barabaş Kazakları] olarak yazılmıştır. Bu terkip genel olarak Osmanlı toprağında Özi ve Turla nehirlerde yaşayan kazaklar için kullanılmıştır. Smirnov çevirisini yaptığı bir Osmanlıca belgede “*Butkalı ve Barabaş kazaklarının Kırım hanına elçi göndererek, Moskov çarının Kırım’ı işgal altına almayı ve bütün kazakları kendisinin reayası yapmayı başlıca hedefi olduğunu ve gelecek sene Tatarlarla beraber askerî işbirliği içinde Ruslara karşı savaşmayı tavsiye ettiğini*”¹³ belirtmiştir. “Barabaş” terimi XVIII. yüzyılı sonuna kadar kullanılmıştır. Bu dönemden sonra Osmanlı toprağında yaşayan bütün Ukrayna kazaklarına “Potkalı” genel ismi verilmiş ve bunlar resmi belgelerde bu isimle kaydedilmişlerdir.

4. *قرداش قزاقلری* [Kardaş/Kardeş kazakları]: Ukrayna’da Özi nehrinin Sağ yakasındaki Hetman kazaklarını belirtir. Petro Doroşenko ve Yuriy Hmelniçkiy Hetmanları döneminde (1665-1681) Sağ yakasında Hetmanlık Osmanlı İmparatorluğu ile yoğun ve dostça bir ilişki içindeydi, dolayısıyla resmi belgeler bu kazaklar için “Kardeş” veya “sadık”¹⁴ terimini kullanmışlardı. Aynı terim Kamaniçe eyaletinde Osmanlı kuvvetleri arasında hizmet gören Ukraynalı kazaklar için de geçerlidir. Karlofça anlaşmasından (1699) sonra Osmanlı idaresi Kamaniçe’deki Kardeş kazakları Özi kıyısında Turla nehri kıyısındaki mahallere yerleştirmiş, böylece Kırım Hanlığı yönetimdeki bu yeni bölge ilerideki “Hanlık Ukrayna”nın temellerini teşkil etmiştir¹⁵. Hatta Evliya Çelebi kendi döneminde, Özi deltasında Kırım Hanlığı toprağında yaşayan kazakların “Kardeş” kazaklar olarak tanınmakta olduğuna işaret etmektedir. Daha sonraki dönemlerde de Özi deltasındaki Kazakların kaldıkları yerler Osmanlı belgelerinde “Kardeş Ormanı” olarak tanımlanır.

DİPLOMATİK BELGELERDE OSMANLI-UKRAYNA İLİŞKİLER

Hetmanlık Ukrayna ile Osmanlı ilişkilerin temelinde anahtar belgesi olarak Sultan IV. Mehmed tarafından Hetman Bogdan Hmelniçkiy’e 1651 yılında gönderilmiş ferman (**Dok. № 1**) önemli bir yer tutar. Bilindiği kadarıyla Hetman Hmelniçkiy Osmanlı devleti ile diplomatik ilişkileri 1648 yılında Sultan İbrahim zamanında kurma girişiminde bulundu ve Hetman Devleti ile Osmanlı arasında hatta bir ittifak anlaşması tanzim edildi.¹⁶ Bununla beraber Osmanlı-Ukrayna diplomatik ilişkileri 1651 yılında verilen bir ferman ile Hmelniçkiy idaresindeki Hetmanlık Devleti diplomasisinde özel bir yer kazandı. Böylece Osmanlı devleti tarafından vasal statüsünde kabul edilen Ukrayna Kazaklarının hakları ve özgürlükleri resmen tanınmaktaydı.

Sultan IV. Mehmed bu fermanın orijinali Varşova, Eski Vesikalar Merkez Arşivinde bulunmaktadır. Onun tercümeleleri en başta Ukrayna milleti kurtuluş savaşı tarih araştırmalarında

kullanılmış, Osmanlıca belgesi XIX. Yüzyılında Joseph von Hammer tarafından Fransızcaya ve Antony Krutta tarafından Polonya diline çevrilmiştir. Fakat orijinal Osmanlıca metin incelenirken Osmanlıcadan Ukraynacaya doğrudan tercüme yapmanın gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece Ukrayna tarih yazılımında Sultan IV. Mehmed fermanı hakkında daha geniş şekilde bilgilendirme mümkün hale gelmiştir. Ferman tercümesi için iki metinden istifade edilmiştir. Bunlardan birincisi, 1852 yılın “Pamiatniki izdaniye vremennoyu kommissiyyeyu dla razbora drevnih aktov...”¹⁷ kitabında basılmış nüsha, ikincisi ise XIX. Yüzyılın ortasından beri Kamyanets-Podolski (Kamaniçe) Tarih Müzesinde bulunan belgedir.

Osmanlı-Ukrayna diplomatik ilişkilerde Hetman Bogdan Hmelniçkiy'e Sultan IV. Mehmed tarafından gönderilmiş fermanı temel oluşturmaktadır. Ferman metninde o zamanki sair Avrupa hükümdarlarıyla mektuplaşmada kullanan kalıplar yerlerini aynen muhafaza eder. Bogdan Hmelniçkiy'e elkab rüknünde “*İftihârü'l-ümerâi'l-milleti'l-iseviyye muhtârü'l-küberâi'l-ta'ifeti'l-mesîhiyye*” olarak nitelenir. Kırım Hanları veya tâbi prenslikler olan Eflak ve Boğdan voyvodalarından daha yüksek statü vurgulaması yapılır ve gerekli teşrifat ve hediyeler gönderilir. Hetman'a “*padişâhânemiz zuhûr itmekle hâssa-ı hil'at-ı fâhire-i mülûkânemizden size serâser bir sevb-i hil'at-ı mûrisü'l-behcet ihsân u inâyet idüp...*”. Hetman Bogdan Hmelniçkiy'nin hediye olarak gönderilen hilatı merasimle giymesi Ukrayna'nın Osmanlı devletine tâbi bir prenslik haline gelmesi anlamı taşımaktaydı.

İkinci grupta Osmanlıca olarak Hetman Petro Doroşenko'ya gönderilmiş belgeler bulunur. Bunlar arasında en önemli Sultan IV. Mehmed tarafından Hetman Petro Doroşenko'ya 1669 yılında gönderilmiş olan berattır (**Dok. № 2**). Ukrayna hükümdarı olarak kabul edilen Doroşenko'ya “*nümâyende-i yarlığ-ı belîğ-i vâcibü't-tebliğ-i hâkânî iftihâr-ı ümerâi'l-milleti'l-mesîhiye muhtâr-ı küberâi'l-letâ'ifeti'l-iseviyye*” şeklinde hitap edilir. Sultan beratına göre Hetman kontrolünde “*Sarıkamış ve Barabaş ve Potkal üç kavm*” bulunup, Zaporog Siç, Sağyaka Ukrayna ve Solyaka Ukrayna toprakları Doroşenko'nun hükümdarlığında olunur. Bu “*üç ülke*” bir bütün olarak Ukrayna topraklarını oluşturduğu kabul edilir.

Sultan beratında bütün Ukrayna milletine Doroşenko'nun Hetman olduğu ilan edilir ve yönetimi altındaki toprakların hükümdarı olarak tüm kararlarına itaat edilmesi ayrıca gönderilen emri şerif ile tasrih edilir ve Doroşenko'nun Memleketyn Prensleri gibi addedildiği ve kendisine hükümdarlık alameti olarak teşrifat gönderildiği özellikle vurgulanır: *memâlik-i mahrûsa-ı mesâlikimde zîr-i himâye-i hüsvâneme dâhil olan Eflâk ve Boğdan ve sâir ibâd-ı inâyet-mu'tâdim adâdından addolunup üç ülke hâkimi olmak üzere avâtif-ı aliyye-i mülûkânemden tuğ u alem ve sancak verilmek...*”.

Petro Doroşenko Hetmanlığı döneminde Podolya vilayeti Ukrayna topraklardan ayrılıp Osmanlı devletine geçtikten sonra (1672) bu vilayet kapsamında Kamaniçe eyaleti kurulmuştur. Kamaniçe eyaleti defterlerinde bölgenin idari bölümü ayrıntılı olarak yazılıp her kazanın yerleşim yerleri ve her yerleşim yerindeki mükelleflerin kayıtlı sicilleri hazırlanmıştır.¹⁸ Doroşenko da aynı şekilde kendi Hetmanlığı altındaki topraklardaki yerleşim ve sakinlerin kayıtlarını içeren defter

hazırlamak istedi. Bu sadece kalelerin ve palankaların isimlerini içermek üzere muhtasar dahi olsa ancak Yuriy Hmelnitskiy Hetmanlık döneminde Juravna anlaşması imzalandıktan sonra (1676) Osmanlı hükümetine teslim edilebildi. “Osmanlı Sultanına gönderilen Ukrayna idare taksimatı cetveli” olarak tanzim edilen bu defter (**Dok. № 3**) 1678 yılında hazırlanmış olup “*Özi suyunun beri tarafında olan Ukrayna memleketinin kal’a ve palanka ve polkovniklerin beyân eder*” başlığını taşımaktadır. Defterde Ukrayna idari taksimatı, askerlik alayları ve yüzlükleri dökümü cetvel halinde verilir. Her alay bölgesi başında “*pokovnik*” (albay) rütbesinde bir asker bulunur. Pokovnik askerlik ve yönetim merkezi olarak bir kale-şehirden mekân tutar. Burası Palanka olarak işaretlenmiştir ve onun merkezi olarak küçük kasabalarda veya köylerde yerel özyönetim toplulukları bulunurdu. Palankada “yüzlük” asker bölüğü ve diğer bölgenin sivil sakinleri yerleştirmekteymiş. Toplam olarak defterde yaklaşık 350 kale ve palanka isimleri bulunmaktadır.

XVII. Yüzyıl ikinci yarısında aynı şekilde Osmanlıca olarak bir Ukrayna haritası hazırlanmıştır (**Dok. № 4**). Haritada en önemli nehir olan Özi (Dnipro) nehri ve onun kolları boyunca uzanan kale ve köylerin isimleri ile XVIII. yüzyıl başındaki mevcudu göstermek üzere toplam yaklaşık 100 yer isimlerine yer verilmiş bulunmaktadır. Osmanlı haritacılık bilgileri çoğullukta 1678 yılın “Ukrayna idare taksimatı cetveli” bilgilerini somutlaştırır. Muhtemelen Kırım’da haritayı yapıp onun üzerinde Moskova devletine karşı girişilecek seferin hazırlaması ve kuvvetlerin geçiş yerleri hakkında kayıtlar ilave olarak yazılmıştır.

Üçüncü Osmanlıca belge külliyatında Osmanlı Sultanı ile Hetman İvan Mazepa’nın diplomatik ilişkileri ve Moskov çarından gelen Hetman hakkındaki yazışma belgeleri bulunur. Özellikle Sultan ile Hetmanın direk mektuplaşma ve Moskova’dan bağımsız olma taleplerine dair yazışmalar öne çıkar. Örnek olarak Hetman İvan Mazepa’dan sadrazama gelen mektubu öne çıkartabiliriz (**Dok. № 5**). Bunun Osmanlıca tercümesinde, İstanbul’a “*Yuvan Mazepa nâm Barabaş Hetmânî’ndan*” yani *Kayıtlı Ukrayna Kazakları* komutanından gelen ve 1699’da Karlofça’da yapılamayan Rus barışına dair bir ön protokol taslağı yer alır. O vakitler Moskov çarlığına tâbi olmasından ötürü Hetman mektubunda “*Büyük ve Küçük ve Ak Rus vilâyetlerini*” Moskova devleti toprakları olarak takdim etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Ukrayna Hetmanlığı daha Hetman Bogdan Hmelnitskiy zamanından beri Osmanlı-Rus diplomatik ilişkileri için önemli bir araçtı ve irtibat Ukrayna Hetmanlık bağlantıları kullanılarak gerçekleştiriliyordu.

XVIII. yüzyılda Ukrayna Kazakları kaderlerini belirleyen çok ağır sınavlardan geçti. Ordunun parçalamasından Zaporog Siç’in tamamen ortadan kaldırılmasına kadar (1775) uzayan bir dizi felaket yaşandı. Zaporog kazakları Bogdan Hmelnitskiy’nin zaferlerini yaşatmaya çalışırken, Moskov Çarlığı idaresi altında kalmamak ve Ukrayna özgürlüğünü sağlamak ve koruyabilmek için başka hükümdarlardan da yardım ve himaye aramak zorunda kaldı.

Ukrayna özgürlüğünü ayakta tutmaya teşebbüs giriştiğinde Koşoviy-Ataman Konstantin Gordiyenko komutanlığında Zaporog Kazakları genel olarak Hetman İvan Mazepa’nın tarafını tutmuşlardır. Ancak Moskova’nın gücü karşısında varlıklarının devamını imkânsız görmekteydiler. Bu sebepten Ukrayna’nın geleceği açısından Poltava muharebesi önemli sonuçlar

meydana getirmiştir. Muharebenin en kızgın anında Moskova'nın entrikaları kazak komutanları arasında ayrışmalara yol açtı. Müttefik İsveç'in askerî stratejisindeki yanlışlıklar bu gelişmeye kuvvet verdi ve sonunda Zaporog kazaklarının birliği parçalandı. 28 Eylül 1709'daki Lesnaya'da meydana gelen muharebede İsveç yardım ordusunun başında bulunan general Lövenhaupt Petro tarafından bozguna uğratarak, 30 Eylül kurtarabildiği ordu ağırlıkları ve asker döküntüleriyle birlikte Vorskla nehri üzerinde Özi nehri istikamette çekilmek zorunda kaldı. Hetman İvan Mazepa ve Koşoviy-Ataman Kost Gordiyenko yanlarındaki sadık kazakları ile Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kaldılar. Rus kuvvetleri ise bunları takip etmekteydi. Böylece Ruslar da Osmanlı topraklarına girmiş oldular.

Poltava muharebesi hakkında ve sonraki İsveç ve Kazak ordusu Perevololçna kasabasına geçişi hakkında Moskov Çarı tarafından Osmanlı Sultanı'na gönderilmiş mektupta (**Dok. № 6**), bu sıralarda meydana gelen olaylara işaret edilmekteydi Burada özellikle Rus askerleri tarafından Perevololçna kasabasının tahribi ve Ukrayna-İsveç müşterek ordusuna mensup askerlerin takip edilmesi ve ayrıca Zaporog kazakların Özi nehrinin öte tarafına geçmeleri anlatılmaktadır: “*Özi Suyu kurbunda vâki ' Perevololçna nâm mahalle yakın yerde askerimiz yitişüp za'fları sebebi ile bayrak ve silâhlarını bırakup taburlarında olan cümle top ve ağırlıklarıyla kendilerini bize teslim eyledikleri...*”.

Daha gerçek belgeleri Boğdan voyvodası tarafından Kparoğlu kethüdasına gönderilmiş olan mektupta.¹⁹ Özellikle voyvoda detaylıca Rus askerleri tarafından Perevololçna kasabasının imha edilmesi ve Ukrayna-İsveç müşterek ordusuna mensup askerlerin takip edilmesi ve ayrıca Zaporog kazakların Özi nehrinin öte tarafına geçmeleri anlatılmaktadır: “*Kamış kazaklarının zabtlarında olup Çar[ın] harâb eylediği Perevolosna nam palankaya ki Özi suyunun öte caniblerindedir. Moskov ceneralleri te'akub ederek gelüp ihâta eldiler. İsveç kralı ve Mazepa ve Preluka'nın başı polkovnik ve Kamış kazaklarının başı Koşevoy ve sair belli başlı iki yüz mikdarı adamlarıyla... Çar dahi ilgar ile yetişüp tabur üzerinde geldi...*”²⁰.

Perevololçna olayları hakkında verilen bilgi, Kazaklar tarihinin önde gelen isimlerinden olan Yavornitskiy'nin yazdıklarıyla örtüşmektedir: “*Moskovlar kasabaya istilâ etmişti, bin kişi hemen anında öldürülmüştü, insanların bir kısmı ambarlarda ve evlerde ateşe verilmişti... Rusların öfkesi o kadar büyüktü ki, bütün kadınları, çocukları ve ihtiyarları öldürüldüler, nehir kıyısındaki bütün değirmenler, kasabadaki bütün evler, Özi nehri kıyısındaki Perevololçna iskelesinde bulunan bütün tekneler yakılmıştı*”²¹.

Çar mektubunun başında ayrıca İsveç ordusu kıdemli askeri subayları ve özellikle Hetman'ın kaderine değinir. Özellikle mektupta Mazepa'dan “*hâ'in Mazepa*” olarak bahseder ve “*Mazepa'nın etbâ'ıyla re'âyamız olduğu ecilden ahz ve tarafımıza teslim olunması bâbında emr ü tenbîh buyurulması*” talebinde bulunur. Aynı şekilde Boğdan voyvodası tarafından İvan Mazepa ve XII. Karl'nın yakalanması veya öldürülmeleri için ödül konulmuştur.

Çar'ın bütün diplomatik yazışma ve taleplerine rağmen Ukrayna-İsveç askerlerinin Bender kalesi yakınında ordugâh kurmaları Bender Seraskeri' tarafından olumlu karşılanır. Bu cevap

sebebiyle askerler Turla (Dnister) nehrine kadar yaklaşırlar. “*İsveç Kralı, Özi kalesini geçtikten sonra, Bender’e kadar yola devam eder ve orada Kazakların Hetmanı Mazepa ve diğer polkovniklerle beraber mekân tutar*”.²² Sultanın fermanına göre, misafirler için Bender kalesi yanında bulunan Varniçe köyünde han-kampı yapılmıştır. Bu konudaki çeşitli bilgilere göre İsveç ordu döküntüleri ve subaylar ile yaklaşık on dört bin askerin yerleştirilmesi icap etmiştir²³. Aynı zamanda Hetman’ın ve Zaporog kazaklarından iki bin süvari ve beş bin piyade ayrı bir kampta yerleştirilmiştir²⁴.

1695’da aslen Çerkes olan Yusuf Paşa, yeniçeri ağalığında bulunmuş, 1698’da vezir statüsü²⁶ kazanmış ve 1700’da Özi eyaleti valisi olarak Bender’e yerleşmiştir²⁵. Eyalet merkezi olan Bender’de kadı, defterdar ve bir dizi yöneticiler, mukataa voyvodaları bulunmaktaydı. Osmanlı ordusunun kuzey serhatlerindeki harekât kuvvetlerine Bender seraskeri veya sancakbeyi komutanlık etmekteydi.

Kuzey-Batı Karadeniz bölgesinde en muhkem yerlerinden biri olan Bender kalesinde Hetman Mazepa ve kazakları sığınak bulunmuştu. Kalenin varoşundaki yerleşkesinde Hetman Mazepa’nın kısa sürecek olan Osmanlı misafirliği böylece başladı. Varniçe’de kazaklar iki grup halinde yerleştirilmiştir. Burada, Zaporog kazakları ve Hetmanın kazaklarının Koşeviy Hordiyenko komutanlığında birleşik bir güç olarak Osmanlı yönetiminde hazır tutulmalarına müşterek toplanan bir kazak meclisinde karar verilmiş bulunuyordu. XVIII. Yüzyıl başında Bender kalesi Güney-Doğu Avrupa’nın diplomatik ilişkileri merkezi olarak oluyor. Bunun yerleşkede bulunan İsveç kralına, Ukrayna Hetman’ına ve Osmanlı Eyalet valisine önde gelen Avrupa devletlerinin elçileri gönderilmiştir.

Sonraki Osmanlı-Ukrayna ilişkileri çoğullukta Osmanlı devleti toprağında kalmış Ukrayna Hetmanlık ve Osmanlı uyrukluğu alınmış Ukrayna Kazaklar temsilcileri ile gerçekleşmiştir. Özellikle Osmanlı hizmetindeki Ukrayna Kazakları hakkında “*Osmanlı-Ukrayna Bozkır Serhatti*” isimli kitapta büyük kapsamda malumat verilmiştir. Burada yer alan belgelere ilave olarak Kuzey Kafkas ve Oleşki-Kardeşim Kazak yerleşkesinde 1718-1821 yıllarında meydana gelen olaylar hakkında Kırım mahkemelerinde görülen davalar ve verilen kararlar eklenmiş bulunmaktadır (**Dok. № 8**). Böyle Kırım yargıçların adaletsiz kararları ve Han tarafından Moskovlu taleplerinin kabul edilmesi Ukrayna Kazaklarının Özi (Dnipro) nehri ağızlarından ayrılmalarında önemli bir etken teşkil etmiştir.

Bu tür Osmanlıca belgelerinin en büyük kısmını Hetman Filip Orlik ile geliştirilen diplomatik ilişkiler hakkında ve Osmanlı toprağındaki Ukraynalı Kazaklara dair olan belgeler teşkil eder. Bunlardan birinci olarak sultan sarayına Kazak başgedikliler delegasyonu hakkında “*Özi Suyu’nun iki tarafında olan Barabaş ve Potkalı tâ’ifesinin Hetmânı olan*” Filip Orlik’e gönderilmiş Sultan beratıdır (**Dok. № 7**). Burada özellikle Hetman “*tarafından elçilik tarîkiyle münba’is olan mefâhir-i a’yânü’l-milletü’l-mesîhiyye Kostantin Hordi[ye]nko Ataman Koşovoy ve Dimitri Horlenko Polkonik Prelutski ve Klim Dolhopoliy Sudiya [He]nyaral[niy] ve İvan*

Maksimoviç Pısar [He]nyaral[niy] ve Hrihori Hersik Esavul Yenaral (Heneralniy) ve üç bin askerin başı olan Karp Polkovnik” gönderilmiş olduğu vurgulanmaktaydı.

Bu belge Sadık-Paşa'nın (Mihail Çaykovski) şahsî arşivinde bulunmuş ve Zastirets tarafından 1914'de yayımlanmıştır. Ona göre burada, İvan Mazepa, Filip Orlik ve onların sürgünde yandaşları hakkında ve bunların özellikle Bender'deki yaşamları tasvir edilmiştir: “*Dokuz kişiydik, Mazepa (Ukrayna Hetmanı), Konstantin Gorodinskiy/Hordiyenko (Koşeviy ataman), Filip Orlik (Kazakların Başyazıcısı), Gorlenko – (Priluki alayının albayı), Voynarovskiy (atamanın yüzbaşısı), Kiselevskiy (Ukraynalı teğmen), Çayka (Platnerivskiy kureninin atamanı), Bezrukaviy (Koşeviy ataman yazıcısı) ve ben Damian Şçerbina (Koşeviy ataman teğmeni). Hepimiz bir tâbiyet belgesi (pacta conventa) imzaladık. Bu belgeyle Sultan Ahmet hazretleri taraflarına müracaat ederek, Zaporog bölgesi ve bütün Ukrayna'yı onun iradesine teslim etmekte olduğumuzu ifade ettik (1710). Sultan, Kazakları kendi ordusu olarak gördü, onlara Prut nehri ve Karadeniz arasında toprağı bağışladı ve balık avlamak izin verdi, 40 kurenî için erzak, silah, mühimmat, kıyafet ve maaş verilmesini irade etti*”²⁷. Pek çok araştırmacılar bu son cümlede yer alan, Kazaklara Prut nehri ve Karadeniz arasında toprağı vereceğini beyanını ihtimal dışı olarak görmüşlerdir. Fakat hem Sultan beratı hem de diğer sonraki Osmanlıca belgeleri Kazak topluğuna Bucak alanından topraklar vereceğini teyid etmektedir. Boğdan voyvodası II. Grigor Gika (Ligor)'dan sultana gönderilmiş mektupta (**Dok. № 14**) yazılmış olduğu gibi Kavşan kasabası Hetman ikametgâhı olacaktır: “*bi'l-müsâdefe Hetmân-ı mezkûr nezd-i kullarında bulunup mezâmîn-i aliyyeleri merkûma ifhâm ve mahall-i mezkûr Bender'e karîb olup bazı seninle iktizâ eden meşveret ve su'âl ve cevâb için kurb u civâr-ı hidvânelerinde bulunup...*”. Filip Orlik ve onun yandaşların sultanın teklifini, “*Kauşan'da benim iki nefer âdemimi katl eylediler mahal-i mezkûrdan âcizim oraya gitmem deyü*” reddetmesinin sebeplerine bu mektupta bahsedilmektedir.

Öte yandan İ. Zastirets tarafından dile getirilen bu bilgiler aslında Osmanlıca kaynaklarında da yer bulur. Burada Mazepa ve Filip Orlik hakkında dile getirilen şeyler Osmanlıca kaynaklarından öğrendiklerimizin sadece küçük bir parçasıdır. Mazepa üzerinde çalışmış olan Zastirets 1914 yılında Sadık paşanın evrakını incelerken Osmanlı arşivde Mazepa konusunda daha tatminkâr bilgilere ulaşılabacağına dikkat çekmiştir. Örnek olarak bir yazısında Fransızcaya çevirmiş olan şu parçayı gösteriyor: “*Eski-Ukraynaca dilinden çevrilmiş (traduction du Ruthenien) bir kararname. Bunun orijinal nüshası Babiali arşivinde bulunmaktadır. Tercüme kopyası Gladkiy isimli biri tarafından yapılmış olup, Sadık paşanın kendisine tâbi kazaklarla Rusya uyruğuna geçtiği 1828 yılında verilmiş olmalıdır*”²⁸

Osmanlı toprağında Filip Orlik'in uzun süre kalmasından dolayı Hetman'ın Osmanlı topraklarına geçişleri ve konaklaması hakkında belgeler önemli bir birikim oluşturur. 1722 yılında Hetman'ın sınırda bulunan Hotin kalesine gelişi sebebiyle gerekli konaklama ve mali imkanlar sağlanması hakkında birkaç emirname (**Dok. № 9**) hazırlanmıştır. Hetman'ın kendisinin Kırım Hanlığı içinde ve özellikle Oleşki-Kardeş Orman'da yerleştirilmesi için Kırım Hânı'nın harekete geçirilmesi ricasında bulunmuş olmakla beraber, “*böyle eyyâm-ı müsâdemelerde bu makûlelerin*

serhad mahallerde meks ü ikâmetleri münâsib olmadığından” bu talepleri olumlu karşılanmamıştır. Bu yüzden Filip Orlik için Siroz/Serez şehrinde bir konak-hazırlanmıştır. Yol için ve Siroz’da layıkı şekilde ikamet edebilmesi için gereken kaynak tahsis edilmiştir. Yapılan harcamalar karşılığında Hetman yardımcıları tarafından tanzim edilen senedler ile ayrıca bilgilendiriliyordu (**Dok. № 10**).

1722-1738 diğer ikamet mahalli olan Selanik’te kalan Filip Orlik için mali tahsisatta bulunulması ihmal edilmedi (**Dok. № 11-13**). Selanik’te kalırken Hetman Ukrayna meselesinde taraftar bulma girişimlerine devam etti. Özellikle Ukrayna devletin özgürlüğü konusunda destek olmaları için Fransa, İngiltere, Lehistan, Vatikan, Saksonya, Prusya ve diğerleri Avrupa devletler hükümdarlarına devamlı olarak mektuplar yolladı. Ukrayna Kazaklarını Filip Orlik kendi etkisi altına almaya çalıştığı için Bender kalasına geçme emeli tahakkuk etmiştir (**Dok. № 14**). Bender canibinde yaşam donatımı için gereken masraflarının karşılanması Eflak voyvodası Ligor’a havale edilmiş (**Dok. № 15**) ve bununla ilgilenmek üzere bir de vekil tayin edilmiştir (**Dok. № 16**). Filip Orlik Bender’de kaldığı sürede aldığı tahsisatın senedini Latince olarak şöyle imzalamaktaydı: “*Philippus Orlik Dux Exercitus Zaporozennimus*” (**Dok. № 17**).

Müteakiben Hetman Orlik Yaş şehrine geçti, burada da Kazakların Moskova ile mücadelesini düzlemeye gayret etti. Ukrayna’nın Osmanlı padişahına itaatini daha iyi temin edebilmek için Yaş’tan Kauşan kasabasına geçmek niyetin daima takip etti: “*Yaş’tan Kauşan kasabaya geçmek niyet sağlam kaldı*” (**Dok. № 18**). Bu amaçla Kırım Hanı II. Mengli Geray’a yazdığı mektubunu 1736-1739 Osmanlı-Rus savaşı esnasında kaleme aldı.

Böylece, XVII. Yüzyılın ikinci yarısında ve XVIII. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı devleti ile Ukrayna arasında diplomatik ilişkileri bu ana hatlar dâhilinde cereyan etmiştir. Bu ilişkiler Ukrayna’nın XX. yüzyılın başlarında bağımsızlığının kazanması ve tanınması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kazak-Hetmanlık döneminin diplomatik ilişkilerinin tarihsel mirası gelecekteki Ukrayna ve Türk halkları arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine kuvvet verecek ve yol gösterecektir.

- ¹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. V. Kitap. Topkapı Sarâyu Küttüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini. — İstanbul, 2001. — S. 89.
- ² *Материалы для истории Крымского ханства, извлеченные по распоряжению Императорской Академии Наук, из Московского Главного Архива Министерства Иностранных Дел* / издал В. В. Вельяминов-Зернов. — СПб., 1864. — С. 932.
- ³ Смирнов В. Д. *Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты в XVIII столетии*. — Одесса, 1889. — С. 21.
- ⁴ Радлов В. В. *Опыт словаря тюркских наречий*. Том IV, часть 2. — СПб., 1911. — С. 1284, 1676.
- ⁵ Севортян Э. В. *Этимологический словарь тюркских языков*. Т. 2. — М., 1978. — С. 201–202.
- ⁶ Pritsak O. İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648) // *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*. — İstanbul, 1999. — № 7. — S. 281.
- ⁷ BOA. Fon adı: “C.AS.” Dosya № 20. Gömlek № 896 [1201 Ra 29].
- ⁸ BOA. Fon adı: “C.AS.” Dosya № 172. Gömlek № 7501 [1242 N 29].
- ⁹ НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд ОАК. Арх. ед. 178/43, телхис.
- ¹⁰ Бачинська О., Середа О. Османсько-турецькі документи про задунайське козацтво напередодні та під час російсько-турецької війни 1828–1829 рр. // *Чорноморська Минувшина: записки Відділу історії козацтва на Півдні України*. — Одеса, 2012. — Вип. 7. — С. 150–159.
- ¹¹ Чухліб Т. В. Зимовий похід 1683/1684 рр. українського козацтва проти османів до Причорноморського степу // *Надчорномор'я: студії з історії та археології (з IX ст. до н .е. по XIX ст. н .е.)*. — Київ, 2008. — Вип. 1. — С. 173; *Collectanea z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej służących...* / przez J. J. Sękowskiego. Т. I. — Warszawa, 1825. — S. 182.
- ¹² BOA. Fon adı: “C.MTZ.” Dosya № 5. Gömlek № 227 [1255 Z 29].
- ¹³ Смирнов В. Д. *Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века*. — Санкт-Петербург, 1887. — С. 696.
- ¹⁴ Pritsak O. İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648) // *İlmî Araştırmalar*. — İstanbul, 1999. — № 7. — S. 282.
- ¹⁵ BOA. Fon adı: “IE.HR.” Dosya № 8. Gömlek № 819 [1133 Ra 10–18 / 09–17.01.1721].
- ¹⁶ Pritsak O. İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648) // *İlmî Araştırmalar*. — İstanbul, 1999. — № 7. — S. 260–268.
- ¹⁷ Памятники изданные временною комиссією для разбора древних актов... при Киевскомъ военномъ, Подольскомъ и Волыномъ генераль-губернаторъ, том. III, Прибавления, Киев 1852.
- ¹⁸ Dariusz Kolodziejczyk. *The Ottoman Survey Register of Podolia (ca.1681), Defter-i Mufassal-i Eyalet-i Kamanice. Part 1: Text, Translation, and Commentary*. Kyiv/Cambridge. 2004.
- ¹⁹ Середа О. *Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-турецьких джерелах XVIII ст.* Одеса. 2015. С. 152–154.
- ²⁰ BOA. Fon adı: “IE.HR.” Dosya № 15. Gömlek № 1458 [1121 C 14 / 22.07.1709].
- ²¹ Яворницький Д. І. *Історія запорозьких козаків: у 3 т.* Т. III. — Львів, 1992. — С. 281.
- ²² Costin N. *Letopiseşul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 şi de la 1709 la 1711* // *Opere* / ed. Junimea. — Iaşi, 1976. — P. 207.
- ²³ Kurat A. N. *İsveç kralı XII Karl'ın Türkiye'de kalışı ve bu sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*. — İstanbul, 1948. — С. 93.
- ²⁴ BOA. Fon adı: “AE.SAMD.III.” Dosya № 66. Gömlek № 6667 [13 Za 1123 / 23.12.1711]; Bertil Häggman. *Poltava'nın neticesi: Rusya'ya yenmeye yönelik İsveç-Ukrayna-Osmanlı-Kırım tatar stratejileri, 1709–1714 (The Sequel to Poltava — Swedish-Ukrainian-Turkish-Crimean Khanate Strategy 1709–1714)* // *Emel (Crimean Tartar Journal)*. — Ankara, Turkey. — 1997. — May – July. — P. 10–16.
- ²⁵ Середа А. *Силистренско-Очаковскія еялет през XVIII — нач. на XIX в. Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие*. — Софія, 2009. — С. 65–71.
- ²⁶ Süreyya Mehmed. *Sicill-i Osmâni Yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye* (Yay. Orhan Hülagu vd.) cilt. VI/2. — İstanbul, 1998. — S. 266.
- ²⁷ Застирець Ів. Мазепинці в Туреччині. З паперів Садик-паші (Чайковського) // *Україна: науковий трьохмісячник українознавства*. — 1914. — Кн. 2. — С. 68–69.
- ²⁸ Застирець Ів. Мазепинці в Туреччині. З паперів Садик-паші (Чайковського) // *Україна: науковий трьохмісячник українознавства*. — 1914. — Кн. 2. — С. 72.
- ²⁹ Григоре Гіка II – войвода Валахії (1733 - 1735 роки)

Osmanlı Belgeleri

Османські документи

Запропонована до уваги публікація османських документів здійснюється у двох варіантах: 1) транслітерація латиницею османсько-турецького письма з використанням алфавіту сучасної турецької мови та із залученням додаткових знаків вокалізації, притаманних османсько-турецькій мові; 2) переклад українською мовою з максимальним збереженням стилістичних та граматичних особливостей оригінального змісту. Деякі османсько-турецькі назви у перекладі дублюються українським еквівалентом в круглих дужках. У квадратних дужках зазначено пропущені за змістом або непрочитані в тексті слова. Оригінальні османсько-турецькі поняття та терміни в текстах перекладу виділені курсивом і репрезентовані у термінологічному словнику. Датування документів вказано за мусульманським календарем і відповідними датами християнського літочислення. Місяці мусульманського календаря представлені загальноновживаними в османсько-турецьких текстах скороченнями, розшифрування яких вміщено у додатковій таблиці.

فخار الامراء والاعيان... فزان شهبان فرافير... واصل الوحي معلوم اوله...

مخزن الكبرياتي له مجلس الشان عظام... واصل الوحي معلوم اوله...

مكثت مما قدس اسرار اوله... واصل الوحي معلوم اوله...

جموعت كالواهي ووسنق بيلار... واصل الوحي معلوم اوله...

بافنا حانز هوس وشي خنوت... واصل الوحي معلوم اوله...

مقوم شان چيت برتس بان الوحي... واصل الوحي معلوم اوله...

طوبت كفن كبي جراتين... واصل الوحي معلوم اوله...

تبعوا غراوش مالكم رجال... واصل الوحي معلوم اوله...

سنة ثمان مائة...

ليد رسال المشد... واصل الوحي معلوم اوله...

سار طول نصايله... واصل الوحي معلوم اوله...

بجله لائق... واصل الوحي معلوم اوله...

خسوة توه ظهرا... واصل الوحي معلوم اوله...

عبد...

Dok. № 1. Sultan IV.Mehmed'den Hetman Bogdan Hmelnski'ye gönderilen ferman
22.II. – 03.III.1651

Orijinal nüsha: AGAD. Arch.Kor., Dz.turecki. – Dział “Kozackie”. – K. 42. – № 27.

Faksimile: Кам'янець-Подільський історичний музей заповідник. Інв.№ 1157.

Yayınladığı kitap: Памятники изданные временною комиссією для разбора древних актовъ, высочайше учрежденною при Кіевскомъ военномъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторъ, том. III, Прибавление. – Киев. 1852.

[tuğra]: *Mehmed Hân bin İbrahim Hân el-muzaffer dâ'imâ*

- 1 *İftihârü'l-ümerâi'l-milleti'l-îseviyye muhtârü'l-küberâi'l-ta'ifeti'l-mesîhiyye Kazak Hetmânı Boğdan Hemelniçki hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayri tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki Hakk subhânehu ve te'âlâ hazretlerinin ayn-i inâyet ve server-i enbiyâ peygamberimiz Muhammed El-Mustafâ sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem'in*
- 2 *mu'cizât-ı kesîrû'l-berekâtı ile merci'-i selâtîn-i izâm ve melcâ-ı havâkîn-i kirâm-ı âlem-makâm olan südde-i seniyye-i sa'âdet-medârımıza mukaddemâ gelen ilçiler ile gönderilen kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından Osmân Çavuş zîde kadruhu irsâl olunan*
- 3 *mektûb-ı musâdakât-uslûbunuz vâsıl olup âdet-i kadîme-i şehriyârî ve kâ'ide-i müstedîme-i cihândârî üzere vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâmımız taraflarından tercüme ve hulâsa-ı mefhûm-ı mütâba'at-meşhûnı rikâb-ı kâm-yâbımıza arz u telhîs ve mazmûnunda münderic olan*
- 4 *ubûdiyyet-i kelâmları ve dostluk peyâmılarına ve sâir askeriniz ve düşmanlarınız ahvâline müte'allik her ne yazılıp ilâm olunmuş ise bi'l-cümle ilm-i şerîf-i âlem-şümûl-i hüsvânemiz muhît ü şâmil olmuşdur imdi öyle ma'lûmunuz ola ki der-i devlet-medâr-ı*
- 5 *padişâhânemiz dostun ve düşman hakkında şân ve berü ihsânımız ilticâ ve ubûdiyyeti izhâr idenlere dâ'imâ emân olup ve bu ûlû devlet-i ebed-peyvendimize cân u gönülden yaşadığınız ve ubûdiyyet ve sadâkatde sâbit-kadem olduğunuza ilm-i şerîfimiz hâsıl olmuşdur ve ağızdan*
- 6 *merkûm Osmân Çavuş'a her ne ki sipâriş olunmuş ise cümlesin takrîr ü beyân eylemişdir eyle olsa cânib-i emâret-me'âb-ı eyâlet-nisâb Kırım Hânı İslâm Girây Hân dâmet ma'âlîhi'ye taraf-ı karînü'l-izz ve's-şerîfemizden nâme-i hümayûn-ı sa'âdet-makrûnumuz gönderilüp dâimâ Leh tarafına göz kulak*
- 7 *tutup anun gibi bir hareket ve siz sâir mülhakatı memâlik-i mahrûsatü'l-mesâlikinizden bir mahale zarar u ziyân kasdında olursa asker-i sabâ-reftâr-ı adüvv-şikâr ile zarar u gezendlerin def' ve gereği gibi gûşmâl verilmeye sarf-ı himmet ve bezl-i gayret üzere olalar deyü*
- 8 *tenbîh-i hümayûnumuz olmuşdur mâdemki siz câdde-i ubûdiyyet ü sadâkatde sâbit-kadem olup Âsitâne-i sa'âdetimizin hayr-hâhı olan müşârün-ileyh Hân ile musâfât üzere olası zıll-ı himâye-i mülûkânemizden olmanız mukarrerdir ana göre bu ulu aşıyanemiz kulluğun*

- 9 cümlenize sermâye-i devlet bilüp irsâl olunacak ilçilerinüz müte'âkiben irsâl ve ol taraflarun ahvâli sıhhatin vukû'ı üzere i'lâm olunup ve hâliyâ hakkınızda mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve meziyyet-re'fet-i celîle-i padişâhânemiz zuhûr itmekle hâssa-ı hil'at-ı fâhire-i mülûkânemizden
- 10 size serâser bir sevb hil'at-ı mûrisü'l-behcet ihsân u inâyet idüp işbu nâme-i mülâtafet-meşhûnumuz tahrîr
- 11 ile irsâl olunmuşdur vusûlünde gerekdür ki irsâl olunan hil'at-ı fâhire ve kisve-i bâhiremi i'zâz-ı ikrâm-ı tâm ile istikbâl eyleyüp alur giyüp dahi arz u i'lâm eylediğiniz üzere bu Âsitâne-i meveddet-aşyânımız nisbet eyleyüp kullukta sabit-kadem olmakla taraf-ı aliyye-i sâhib-kırânımızdan
- 12 sâir mülûk-ı nasârâya virüldüğü üzere ahd-nâme virilmesin iltimâs eylemişsiz imdi siz ubûdiyyet ü sadâkatde sâbit-kadem ve râsih-dem olduğunuz ma'lûm-ı hümayûnum olmakla ber-vech-i ta'cîl cemî'-i ahvâlinizi ve ol câniblerin ahvâlin vukû'ı üzere ahbârın yazup mu'temedü'l-kavl ve'l-akl
- 13 ilçiliğe lâyık mu'teber âdemleriniz ile dergâh-ı felek-bârgâhımıza irsâl eylesiz ki sâir mülûk-ı nasârâya virildüğü üzere taraf-ı saltanat-ı kâhiremizden size dahi mufassal ve meşrûh uhûd u şürûti müş'ir ahd-nâme-i hümayûnumuz virilüp envâ'-ı inâyet-i aliyye-i
- 14 hüsvânemize mazhar olmakla akrân u emsâliniz nâm-ı nâmûsun sâhibi olmağa sa'y üzere olasız tahrîren fi evâ'il-i şehri-i Rebî'ü'l-evvel sene ihdâ ve sittîn ve elf
- 15 Be-makâm-ı Konstantiniye el-mahrûsa

**Док. № 1. Ферман султана Мехмеда IV до гетьмана Богдана Хмельницького.
22.ІІ. – 03.ІІІ.1651**

Оригінал документа: AGAD. Arch.Kor., Dz.turecki. – Dział “Kozackie”. – К. 42. – № 27.¹

Факсимільна копія: Кам’янець-Подільський історичний музей заповідник. Інв.№ 1157.

Публікація: Памятники изданные временною комиссією для разбора древних актовъ, высочайше учрежденною при Кіевскомъ военномъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторъ, том. III, Прибавление. – Киев. 1852.

тугра: Мехмед Хан, син Ібрагіма Хана – завжди переможець.

До гордості князів над народами Христового віросповідання і до обраних серед доблесної старшини християнської громади – козацького гетьмана Богдана Хмельницького – нехай вінець життя його закінчиться з добром! Коли до нього прибуде мій володарський наказ, оздоблений *тугрою*, нехай наступне стане відомим!

Наш султанський трон, що дарує щастя, за благоволінням Всевишнього Господа і за благодаттю щедротних чудес головного серед небесних посланців нашого пророка Мухаммада Мустафи – нехай Аллах піднесе славу Його! – знаходиться під захистом найвеличніших султанів – повелителів цього світу. До султанського трону прибув разом з раніше надісланими посланцями один з *чавушів* величного палацу, який є прикладом для своїх подібних і рівних – Осман Чавуш – нехай збільшується достойність Його!

Коли Ваш приятельський лист [надісланий з Османом Чавушем] прибув, згідно зі старими звичаями володарів і довговічних традицій правителів світу, мої величні *везіри* і вищі повноважні сановники переклали його і доповіли резюме щодо його змісту перед щасливими моїми придворними. Були виголошені Ваші слова покірності і приятельського послання, вміщені у листі, а також і все написане Вами стосовно стану Вашого війська і позиції Ваших ворогів. Все це дійшло до мого священного падишахського знання.

Зараз же пишу Вам і надсилаю Вам цей приятельський лист, тому, що Вам потрібно знати про наступне. Центр нашої падишахської держави є захистком наших добродіянь і для приятелів, і для ворогів. Ті, хто довели свою покірність, завжди знаходили підтримку в моїй державі.

До мого священного знання дійшло, що Ви якнайщиріше бажаєте довговічності для цієї величної держави, а Ваші покірність і вірність є твердими і непорушними. Все це було передано за описаннями і роз’ясненнями згаданого Османа Чавуша. Стосовно цього ми, обдаровані славою і честю, надіслали до *еміра еялету* Криму – Іслам Герай Хана – нехай

¹ Інформація щодо розміщення оригіналу опублікована в статті: Марина Кравець, Віра Ченцова. Султан відповідає Козакам: до історії двох грамот Мегмеда IV до Богдана Хмельницького (1650–1651) // Український археографічний щорічник. Нова серія. Випуск 21/22. – Київ.2018 – С.405.

продовжується велич Його!, наш володарський лист, що дарує щастя. В ньому даю йому свої султанські настанови, відповідно до яких він (Іслам Герай Хан) повинен тримати [близько] до очей і вух [що відбувається на] польській стороні, тож нехай здійснює це і надалі. Якщо в деякому місці підвідомчих районів Богом береженої держави чи в таких державах, з якими вона має мирні угоди, Вам будуть нанесені шкоди, він (хан) повинен пришпорити коней і [мчати] як вітер у переслідуванні ворогів; нехай їх знищить і докладе всіх необхідних зусиль, щоб виправити нанесені втрати. Якщо Ви твердо йдете шляхом покірності і непорушності слова, повинні стати щирим приятелем цьому доброзичливому до щасливої столиці хану, тоді є впевненість, що Ви залишитесь у затінку нашого володарського покровительства. Коли зрозумієте, що служіння нашому Великому дому, є багатством для всіх вас, надсилайте посланців і повідомляйте нас щодо тамтешнього стану. Тоді вже, як вияв моєї вищої падишахської милості, удостоюю Вас почесним, наділеним радістю, золототканим халатом. Коли він прибуде, зустріньте з належною повагою цей дорогий халат – блискучий одяг, прийміть його і одягніть його.

І ще одне! Відповідно до того, що Ви повідомили у Вашому донесенні, будучи твердим і стійким у своєму служінні Нашій Найвищій особі, Ви також радили іншим християнським володарям скріпити мирні договори з Нами. Зараз, коли стало зрозуміло, що Ви тверді і стійкі у покірності і відданості, негайно напишіть повідомлення щодо тамтешніх подій і як тільки підберете за посланців достойних, розумних і довірених людей, відправляйте їх до мого сягаючого Небес палацу. Нехай решта християнських володарів зрозуміють, що мирні угоди, які надані султаном, є виявом Його найвищої милості. Докладіть також зусиль, щоб інші рівні Вам і подібні до Вас здобули достойне ім'я.

Написано у перше десятидення місяця Ребі'у ль-Еввель 1061 року (22.ІІ. – 03.ІІІ.1651).

підпис: В Богом береженому Константинополі.

نشان شریف اولدکه

جون حضرت مالك المللك ذوالجلال و جناب واهي المواهب لابرال جل عن الشيبه
 والمسالك كمال قدرت ازلبه وموهبه جليله لم يزل به سند ثم ذات جوه نصاب
 سلطنتي سر دفتر ملوك عدلت آيين ابلد و كند ماعدل سمنديان صاحب قرائي
 قرضه قدرته مقدر و صولجان ساحه كسور كيري و كيني سناني كف كفايت
 بخشيه مزر و متير ايدوب عرضته روي بها المعاش شير قضا ناثير مبله نابان و نور
 و ^{توب} ربع مسكون هفت اقلي زمام افتد رهم رهم و مشر امكله صحايف روي زمني
 زير نكي معدلت تكي و سعادت قرتم البشدر الحمد لله حمد كثيرا ابله اولسه
 حالبا مرجع عامه ملوك و حكام و ملجا كافة اصحاب جاه و احترام اولان عنه
 سبهر احترامه بوز سوروب خدمت و عبوديت اوزره اولنرا من و امان و سوده حال
 و هر زمان ابا ملري رفاهيت و طمينا ابله كندان ايليري عادت بندد شاهان
 و فاعله منحنه شهنشاهان و راندر نيا على ذلك استوارنده منشور مشهور سلطه
 و نمايند بر بلع بلع واجب التبع حاقا افتخار آراء الملة المبيجه نختار كبراء الطائفة
 نخلت عنوان مصادق نشان صاري قش و بر آباش و يوتفال اوج قوم قرائي
 خطماني بترودوره شفق ختمت عوفه بالخير ركاب كايمايه الي و ادم كوندروب
 عينه عليه فلك احتشام و سده سينه سده مقاومه صراف و اخلاص و كمال
 عقيدت و اخضاص ابله خدمت و عبوديت عرض ايدوب ممالك محروسه المسالك
 زير جايه خسر و امله و اهل اولان اتلاق و بغيان و سائر عياد عنانيت معنادم عددن
 اكا انا زوه عواطف عليه ملوكا عدل طوع و علم و سنجاق

عقیدت و اخضاًص ابله خدمت و عبودیت عرض ابدوب محالست
 زربجا بده خسر و ائمه و اهل اولان اخلاق و بندگان و سایر عباد عنایت معنادر عدل دندن
 عدا و لنوب اوج اولکه حاکی اولوق اوزره عواطف علیه ملوکا عدن طوع و علم و سنجاق
 و برک رجا ائمه رجا سی فرین قبول هما یونم اولوب جاژه اطاعتده راسخ دم و شاهراه
 عبودیتده ثابت قدم اولوق شرطیله اشبوسشه ثنائین و الف محمد المرامند غره سندت
 خط هما یون سعادت مغر و غله اوج اولکه حکومتن سنجا و اولوق اوزره بروجه تائید
 توحیه تقلید و عنایت ابدوب امر شریع و برکله اشبوسشات سعادت فرای خسر و ائمه
 و یونمشور لار فرالامثال حافظی و بر دم و بیورد و مکه بعد ایوم موسی ائمه و اربوب
 اوج اولکه حکومنده بروجه تائید سنجا طریقی اوزره منصرف اولوب حفظ و حر
 مملکت و حمایت و صیانت رعیت و حسن تدبیر و تدرک و لا ابتده و اوج قوم فرای
 طائفه سنک ضبط و ریضنده و سفر خفا اثره واقع اولوقن مامور اولدوغی محله
 مکمل و مرتب عسکر بله ابر شوب خدمات هما یونده موجود بولمغده دقت و اهتمام وسی
 مالا کلام ائمه و اوج اولکه نیک صغیر و کبری و ضابطه لری و رعایا و بر آقا موسی الیه
 اوزر لرینه ضابط و حاکم بیلوب حکومنده متعلق جزوی و کلی امور موجب لافقیاده
 کما هو المعنادر ائمه یون تکمیل ناموس سلطنت و موافق امور دولت اولان سوزند
 نجا و ز ایلوب سم قبول ائله اصفا و مینبی بلا نرد و اجرا ائمه لری و موسی ائمه دخی طرف
 سلطنت علیه جاژه انقیاد و اطاعتده ثابت قدم و شاه راه عبودیت و استفسار
 راسخ دم اولوب و لار فرالعرض اولان احوال مملکتی پایه سرب معدلت مصیرم بلدر مکن
 حالی اولمه شوبله بلالر علامت شریع اعناد قلالی محررا و اول شدم محم الحام
 سته ثنائین و الف

این الامین - کاربند
 ح

**Dok. № 2. Sultan IV Mehmed tarafından Hetman Petro Dorosenko'ya beratı.
01.VI.1669**

BOA. Fon adı: "IE.HR.". Dosya № 1, Gömlek № 50.

- 1 Nişân-ı şerîf oldur ki
- 2 Çün hazret-i mâlikü'l-zû'l-celâl ve cânib-i vâhibü'l-mevâhib celle ani'ş-şebîh
- 3 ve'l-misâlin kemâl-i kudret-i ezeliye ve mevhibe-i celîle-i lem-yezêliyesinden benim zât-ı cevher-nisâb-ı
- 4 sultânımı ser-defter-i mülûk-ı adâlet-âyîn eylediüğünden mâ'adâ inân-ı semend-i meydân-ı sâhib-kırânı
- 5 kabza-ı kudretime mukadder savlecân-ı sâha-ı kişver-gîri ve gîtî-sitânı kefi kifâyet-i-
- 6 bahşıma mukarrer ve müyesser idüp arsa-ı rûy-i cihânı lem'ân-ı şemşîr-i kazâ-te'sîrim ile tâbân u münevver ve
- 7 rub'-ı meskûn-ı heft-iklîmi zimâm-ı iktidârıma râm u müsehher etmekle sahâ'îf-i rûy-i zemîni
- 8 zîr-i nigîn-i ma'delet-temkîn ve sa'âdet-karînim eylemişdir el-hamdülillâh hamden kesîran eyle olsa
- 9 hâliyâ merci'-i âmme-i mülûk ü hükkâm ve melcâ-ı kâffe-i ashâb-ı câh u ihtirâm olan atebe-i aliyye-i
- 10 sipîhr-ihtirâmımıza yüz sürüp hidmet ü ubûdiyyet üzere olanlar emn ü emân ve âsûde-i hâl
- 11 ve her zamân eyyâmları refâhiyet ve itmînân ile güzêrân eylemeleri âdet-i pesen-dîde-i şâhân-ı cihân
- 12 ve kâ'ide-i müstahsene-i şehinşâhân-ı devrândur binâen alâ zalik işbu dârende-i menşûr-ı meşhûr-ı sultânî
- 13 ve nümâyende-i yarlığ-ı belîğ-i vâcibü't-tebliğ-i hâkânî iftihâr-ı ümerâi'l-milleti'l-mesihîye muhtâr-ı küberâi'l-letâ'ifeti'l-iseviye
- 14 muhâlasat-ı unvân-ı musâdak-nişân Sarıkamış ve Barabaş ve Potkal üç kavm-i Kazağı
- 15 hetmânı Petro Dorosenko hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr rikâb-ı kâm-yâbıma ilçî ve âdem gönderüp
- 16 atebe-i aliyye-i felek-ihtîşâm ve südde-i seniyye-i sidre-makâmımıza sadâkat u ihlâs u kemâl-i
- 17 ikdiyet ü ihtisâs ile hidmet ü ubûdiyyet arz idüp memâlik-i mahrûsa-ı mesâlikimde
- 18 zîr-i himâye-i hüsvâneme dâhil olan Eflâk ve Boğdan ve sâir ibâd-ı inâyet-mu'tâdım adâdından
- 19 addolunup üç ülke hâkimi olmak üzere avâtıf-ı aliyye-i mülûkânemden tuğ u alem ve sancak
- 20 verilmek ricâ etmekle ricâsı karîn-i kabûl-i hümayûnum olup câdde-i itâ'atde râsih-dem ve şâh-râha
- 21 ubûdiyette sâbit-i kadem olmak şartıyla işbu sene-i semânîn ve elf muharremü'l-harâmının gurrelerinden

- 22 *hatt-ı hümayûn-ı sa'âdet-makrûnumla üç ülke hükûmetin sancak olmak üzere ber-vech-i teyîd*
- 23 *tevcîh taklîd ve inâyet idüip emr-i şerîfim verilmekle mücibince işbu berât-ı sa'âdet-fezây-ı hüsvânî*
- 24 *ve bu menşûr-ı lâzımü'l-ımtisâl-i hâkânî virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm mûmâ-ileyh varup*
- 25 *üç ülke hükûmetine ber-vech-i te'yîd sancak tarîki üzere mutasarrıf olup hıfz u hirâset-i*
- 26 *memleket ve himâyet ü sıyânet-ı ra'ıyyet ve hüsn-i tedbîr ü tedârük vilâyetinde ve üç kavm-i Kazağı*
- 27 *tâ'ifesinin zabt u rabtında ve sefer-i zafer-eserim vâki' oldukda me'mûr olduğı mahalle*
- 28 *mükemmel ve müretteb askerile irişüp hidemât-ı hümayûnumda mevcûd bulunmakda dikkat ü ihtimâm ve sa'y-ı*
- 29 *mâlâ-kelâm eyleye ve üç ülkenin sagîr ü kebîri ve zâbitleri ve re'âyâ ve berâyâsı mûmâ-ileyhi*
- 30 *üzerlerine zâbit ve hâkim bilüp hükûmetine müte'allik cüz'î ve küllî umûr-ı mücibü'l-inkıyâdda*
- 31 *kemâ hüve'l-mu'tâd mürâca'at eyleyüp tekmîl nâmûs-ı saltanat ve muvâfık-ı umûr-ı devlet olan sözünden*
- 32 *tecâvüz eylemeyüp sem'-i kabûl ile isgâ ve emrini bilâ-tereddüd icrâ eyleyeler ve mûmâ-ileyh dahi taraf-ı*
- 33 *saltanat-ı alıyyeme câdde-i inkıyâd u itâ'atde sâbit-i kadem ve şâhrâh-ı ubûdiyet ü istikâmetde*
- 34 *râsih-dem olup ve lâzımü'l-arz olan ahvâl-i memleketi pâye-i serîr-i ma'delet-musırriye bildirmekden*
- 35 *hâlî olmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Bi-tahrîren fî-evâ'il-i şehir-i Muharremü'l-harâm*
- 36 *sene semânîn ve elf (01.VI.1669)*

**Док. № 2. Берат султана Мехмеда IV до гетьмана Петра Дорошенка.
01.VI.1669**

BOA. Fon adı: "IE.HR.". Dosya № 1, Gömlek № 50.

Священна заповідь є наступною.

Всевишній Господь Бог, який немає подібного і рівного собі, і який з невичерпною щедрістю роздає свої дарування, перетворив мою особу в істинну дорогоцінність, а султанат мій – у зразок володарської справедливості. Окрім того, Всевишній обдарував мене могутністю зі своїм ятаганом заволодівати країнами і наділив спроможністю панувати над цим світом. З блиском своєї шаблі керую долями і майбуттям чверті земної поверхні населеної людьми і золотою печаткою затверджую підкорення країв у сімох кліматичних зонах. За все це – величезна вдячність Аллаху!

Загальновідомим є те, що відповідно до прекрасних звичаїв володарів світу і вподобаних падишахських правил, ті, хто йдуть схилитися перед Нашим Величним тронем і заявити свою покірність та готовність служити, завжди знаходять в Нашому Величному палаці захист, безпеку і спокій. Саме тому відомий і шанований князь народів Христової віри і один з обраних найповажнішим очільником християнської громади, той хто є прикладом приятельства і вірності, гетьман трьох козацьких громад: Сарикамиш (Запорізької Січи), Барабаш (Лівобережної України) і Поткал (Правобережної України) – Петро Дорошенко – нехай вінець життя його закінчиться з добром!, відрядив свою довірену людину як посланця, який постав перед моїм ушанованим почтом. За його посередництвом [гетьман] заявив перед почтом мого сягаючого Небес палацу і Величним нашим тронем свою вірність і готовність служити з умілістю і обізнаністю.

Він попросив мене, на знак вияву моєї найвищої володарської милості, надати бунчук і знамено трьом приєднаним областям, які користуються моїм довір'ям, так само як це мають Ефляк (Волощина) і Богдан (Молдова), що входять до моєї Богом береженої держави і знаходяться під моїм покровительством. Його прохання отримало моє володарське схвалення за умови, що він є послідовним і непохитним у своїй покірності та упідлегленні. На підтвердження цього, першого дня місяця мухаррем, теперішнього 1080 року (01.VI.1669), видано моє величне імператорське послання, що приносить щастя, про те, що три [зазначені] області стають санджаком.

У такому розумінні цієї моєї священної заповіді я видав і вручив імператорський *берат* і наказав таке!

Нехай після визначеної дати згадувані три області перебуватимуть у керуванні та володінні як санджак! Необхідно, щоб були вжиті заходи щодо оберігання і захисту населення та щодо управління трьох козацьких громад!

Коли буде оголошено про мій побідоносний похід, нехай вони приєднуються до основної частини моїх військ, що знаходяться у вказаному місці! Коли вони з'являтимуться на мою султанську службу, повинні виявляти пильність і докладати щонайбільших зусиль!

Нехай усе населення трьох *вілайєтів* [Сарикамиш, Барабаш і Поткал] від малих до старших, як військові, так і *рая*, визнають згадуваного [гетьмана] своїм керманичем і виявлять покору щодо всіх дій його управління!

Нехай не суперечать висловленим рішенням тих, хто займається важливими державними справами і нехай виконують їхні накази без будь-якого вагання!

Нехай залишаються непохитними і послідовними у неодмінному підкоренні Моєму Величному султанату!

Нехай в такий спосіб знають і мають довіру до мого священного знаку (*тугри*)!

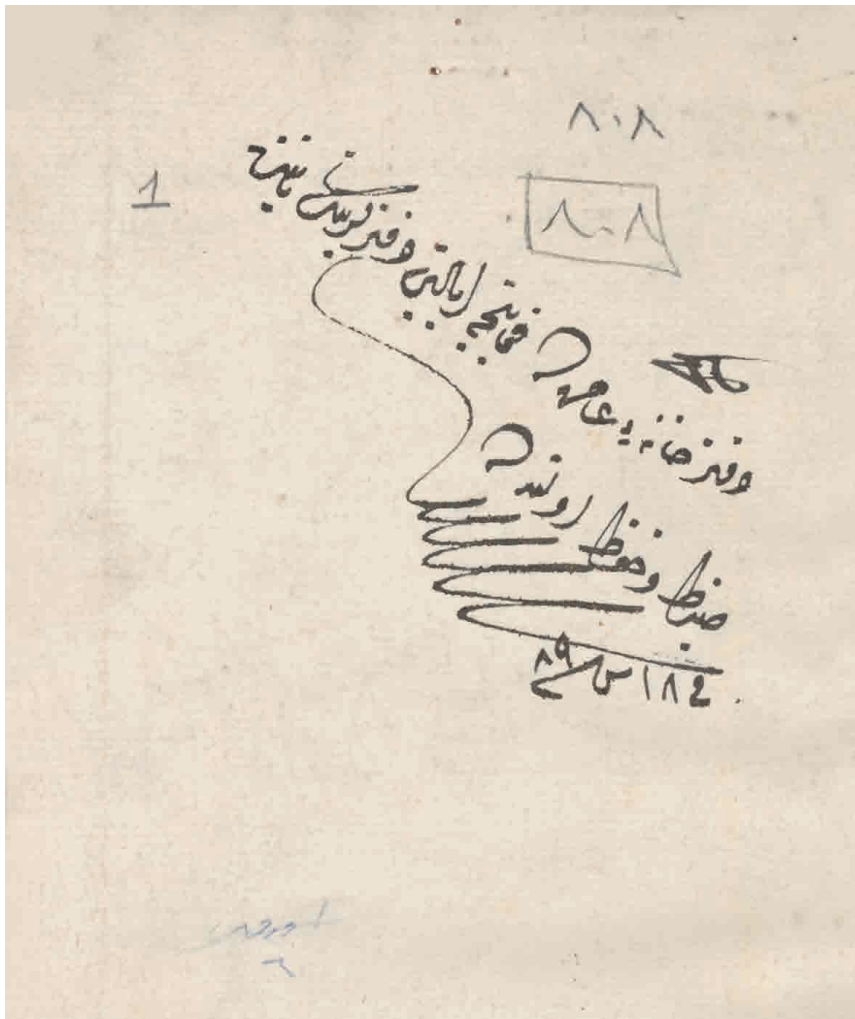
Написано першого дня місяця мухаррем теперішнього 1080 року (01.VI.1669).

Ukrayna İdarî Taksimâtı Cetveli.

05.X.1678

Опис адміністративного поділу України.

05.X.1678

اوزی صونیک بری قیقه سنه قوتلعه سنه و بولقوتنه تابع بلنقه لورد

3

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
موزینج	مخالوته	مخالوته	مخالوته	مخالوته
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
ایزایوچ	ایستایی	یبری بولیم	یا باقونو	ایرز زنجو

اوزی صونیک اتم یقه سنه قوتلعه سنه تابع بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
دومونو	پیشینه	بوتونو	بوزوماری

طرحیجه قلعه سنه و بولقوتنه تابع بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
طرحیجه	تر بانیقه	بوسنده دینه	بیری بسی
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
اویجوچ	طالقوبه	موشوروز	قوشیجه

عمان قلعه سنه و بولقوتنه تابع اولان بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
عمان	اوردونم	جرستونم	قونلیج
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
یانوچ	صوبونم	زانقوچی	موجراکی
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
خونوق	چایقونم	ایسین	اویجه
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
وزیج	مناسر سنجه	قرانوقه	چبولو
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
بوضونم	قونلیه	بوزونم	ایسچونوم
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
دومانونم	مانکونم	بوله	شاویجه

اوزی صونیک بری قیقه اولان اقرابنه ملککی قلعه و بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
چهرین	یتولوق	وردونوقه	بوزین	بوزوویجه
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
پیتانوقه	صوبونونو	مدودوقه	زابوتین	بودلی
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
نقته	اولوواتین	اسمیللا	باقلی	اورنوصه

اوزی صونیک اتم یقه سنه جهرین قلعه سنه تابع بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
وزی بوغه	زونین	خوروشین	بوزونمه
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
چهرینه دوزن	حورویچی	لاشوقه	تیرنجوق
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
بیر و لجه	مانجه لیوقه	هیونیدرونم	اوستاپه

چرقاس قلعه سنه و بولقوتنه تابع بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
چرقاس	موشینه	بلانور	استقوبه
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
خودای	طالیدی	موجوچی	ایستایی

اوزی صونیک اتم یقه سنه چرقاس قلعه سنه تابع بلنقه لورد

بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
بوجوسوق	اصابونم	بجور	اولوبوننا
بلنقه	بلنقه	بلنقه	بلنقه
ایرکی			

4 بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
اوانقه با تافى نروبىچى بلساروتى بيمه جوتوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
سوشكوتى بيشقوتى بچانوتى راقوتى جماروتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
صاوتان استبانوتى قوجوتى بلمه بلمه

قالىق قلعه سنه وپولقونقنه تابع اولان بلمه لرد

قالىق بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
داشوق زاخنى بوندورجى قونا

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
خوروتى اووجى دوشقه ترلچكه صاوشيانوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
بولوبانوتى يوشقونجى اورانوتى زيبوتى باين

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
باريچوتى لىچى چرناوتى لىپوچ زورنىشچه

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
بىسويچين ونيوچى اوبودينه نمر قوماوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
وينچكه استروتى حوشچى اولادوتى اهلينىق

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
تسطنبولوتى لايچو لىتىن يوجه سلسنچه

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
مىقولنجى بريوتى صوكيشقه بوتوش جوزوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
قوماوتى سناوتى سنياوتى بلاوتى منوجوتى

5 پا اولچ قلعه سنه وپولقونقنه تابع بلمه لرد
كوبلردن ما عدا حال اهللى ايجلردن اوتور

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
پاولچ تورچيجه ولودامرتى انونوتى سلتونوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
سقويچى بوتورنىشه بوتورچوتى جوتوتى بلى لوقه

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
پياچىچو تىچىو زيبوتى برىچو ماخوتوقه

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
بىسرىق لىچين قوزنيا پياتقه اصلدووشچه

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
قوتلىيا ترويانوتى ولسقو زيبوتى حدوتوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
بروشاق طودوروتى وروشه قورنين پياولوله

بلمه بلمه
مروزين چراشقه

بىالوجوقه قلعه وپولقونقنه تابع بلمه لرد
كوبلردن ما عدا حال اهللى ايجلردن اوتور

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
بىالوجوتى ولسانقه سناوتى رولكننه قوشاوتى

بلمه بلمه بلمه بلمه بلمه
ناستاسقه بويازقه استارنىشچه ازوليسى قستق

بلميه بلميه بلميه بلميه
ماتق و يولوم مقامارو بيشجو روزو قورجوزو بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
سرد و فسنله و يرشوتوم چرناحو حرورتي سوز ويله بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
ديك و چنه چرناحو روزوم سينه لسوچي بلميه

حالا براتلاو قلعه سنه و بولتوقنه تابع اولان بلميه لردر

بلميه بلميه بلميه بلميه
براشلاو قوچين كيرتوسوقه بيمونوقه اقلباتم بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
صرا پانوقم توپچه سونوقوم كرتايوزوم ايليا سونوقم بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
بلوا و سونوم ميچايلوقم واصلوقم ماچومه انگر و چي بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
راي خوزو طرفانوقم بوندوزوم قناشين قورنيزوم بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
ماروقوم و زبقه چچليق بيشكانم قز اوچين بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
اوسيو نوم اوستيا كيرمي نوم صوموقم برشاد بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
بالانوقم اوبودوم سزوستياچ راشقو ديمير اشقونم بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
فنيجه بيشروني قوشجه سقولوم يانجول بوشا بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
استنه ايماسقونم قوماز خوزو موراحو قوبشترين بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
استاني ضللاو براييلو قوشنيه اشچوقم سلينچه بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
ذا بوقم چچان سونوقم حلودوم بوساقوم بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
اسقيا زاحرافونم قيرنكجي بوزرني بلميه

موچياو قلعه سنه و بولتوقنه تابع بلميه لردر

بلميه بلميه بلميه بلميه
موچياو يار و حه بيبي اوشچه اچيچيو بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
قوجه اولي حوج قالوس ايزوان لادان بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
سره بريلا اوزار چي قوباي خوزو لوجي بلميه

بلميه بلميه بلميه بلميه
قيرنكجي نوم صوحا قنج شاحوزود بلميه

9 اوزى صونىك اوتتېقىنىڭ كۆرۈنمىسى تەلەپ سەنە تايىق بېلىقچىلاردا

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
بۇرۇلدى خۇجۇلۇق زاۋورچى بۇرۇلدىق قۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
نۇسۇتۇم قۇرۇلدىق سىمى بۇرۇلدىق اوستۇرۇلدىق قۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە
مۇراسىمۇ

8 حاللا مۇستەقىللىق كۆرۈنمىسى تەلەپ سەنە تايىق بېلىقچىلاردا
اوزى صونىك بىر تېقىمدا

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
كۆرۈنمە اوبۇجۇر ۋاھىلەق مۇسۇبىلۇم چىنۇجۇرۇتۇم

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
دېمىر بۇرۇلدىق مۇقارۇ اېۋانقۇ قۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
چاينۇم ۋەزىرۇم خۇرۇلدىق سادۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
مۇتەئەزەزى سىنىكى بازار كىشىلەر قۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە بىلىمە
چۇرۇلدىق اۋرۇچۇ مۇزىر خۇرۇلدىق نازۇرۇلدىق

بىلىمە بىلىمە بىلىمە
دۇمانۇ قۇرۇلدىق نىشۇرۇلدىق

Dok. № 3. Ukrayna İdarî Taksimatı Cetveli.
05.X.1678

BOA. Fon adı: "TT.d.". Defter № 808.

1 sayfa

Sahh!

Defterhane-i âmirede Kamaniçe eyaleti defterlerinin yanında
zabt ve hıfz olundu

Buyuruldu!

fi 18 Ş sene [10]89 (05.10.1678)

2 sayfa

Özi suyunun beri tarafında olan Ukrayna memleketinin kal'a ve palanka ve polkovniklerini
beyân eder.

kal'a-i Çehrin	palanka-i Kırılov <i>Çehrin'e sekiz sâ'atdir</i>	palanka-i Voronovka <i>Çehrin'e sekiz sâ'atdir</i>	palanka-i Bujın <i>Çehrin'e altı sâ'atdir</i>	palanka-i Boroviçe <i>Çehrin'e altı sâ'atdir</i>
palanka-i Kapitanovka <i>Çehrin'e sekiz sâ'atdir</i>	palanka-i Subotov <i>Çehrin'e iki sâ'atdir</i>	palanka-i Medvedovka <i>Çehrin'e altı sâ'atdir</i>	palanka-i Jabotın <i>Çehrin'e on sâ'atdir</i>	palanka-i Borki <i>Çehrin'e sekiz sâ'atdir</i>
palanka-i Kamenka <i>Çehrin'e on sâ'atdir</i>	palanka-i Olovatın <i>Çehrin'e on iki sâ'atdir</i>	palanka-i İsmila <i>Çehrin'e on altı sâ'atdir</i>	palanka-i Bakley <i>Çehrin'e on sekiz sâ'atdir</i>	palanka-i Orlovce <i>Çehrin'e yirmi sâ'atdir</i>
palanka-i Horodişçe <i>Çehrin'e yirmi dört sâ'atdir</i>				

Özi suyunun öte yakasında Çehrin kal'asına tâbi palankalardır.

palanka-i Veremiyovka	palanka-i Zovnın	palanka-i Horoşın	palanka-i Boromle	palanka-i Lukomle
palanka-i Çehrin Dubrova	palanka-i Horodişçe	palanka-i [V]lasovka	palanka-i Kermencuk	palanka-i Kışenka
palanka-i Perevoloçna	palanka-i Maycelivka	palanka-i Hivedrovka	palanka-i Ostapiye	palanka-i Hovtva

Çerkas kal'asına ve polkovnikına tâbi palankalardır.

kal'a-i Çerkas Kermen	palanka-i Moşine <i>Çerkas'a altı sâ'atdir</i>	palanka-i Belazur <i>Çerkas'a altı sâ'atdir</i>	palanka-i Leskov <i>Çerkas'a dört sâ'atdir</i>
--------------------------	--	---	--

palanka-i Hudakı <i>Çerkas'a altı sâ'atdir</i>	palanka-i Taldıkı <i>Çerkas'a dört sâ'atdir</i>	palanka-i Verhunı <i>Çerkas'a dört sâ'atdir</i>	palanka-i İstepankı <i>Çerkas'a dört sâ'atdir</i>	palanka-i -----
--	---	---	---	--------------------

Özi suyunun öte yakasında Çerkas kal'asına tâbi' palankalardır.

palanka-i Bohuşkove	palanka-i İslobodka	palanka-i Çehov[k]a	palanka-i [Z]olotonoşa	palanka-i Kropıvna
palanka-i İrkli				

3 sayfa

Özi suyunun beri yakasında Kanev kal'asına ve polkovnikına tâbi' palankalardır.

kal'a-i Kanev	palanka-i Mejriç	palanka-i Mihalovka	palanka-i Maslovka	palanka-i Terehtemirov
palanka-i İrjaviçe	palanka-i İstaykı	palanka-i Tırıpoliye	palanka-i Yaplunov	palanka-i İrjijçov

Özi suyunun öte yakasında Kanev kal'asına tâbi' palankalardır.

palanka-i Domuntov	palanka-i Pişçane	palanka-i Bubnov	palanka-i Porohari
-----------------------	----------------------	---------------------	-----------------------

Tırhoviçe kal'asına ve polkovnikına tâbi' palankalardır.

kal'a-i Tırhoviçe	palanka-i Nerubayka	palanka-i Kapustına Dolına	palanka-i Nebertıbısı	palanka-i Kalnibolota
palanka-i Olihoveç	palanka-i Talnoye	palanka-i Moşurove	palanka-i Koşınçe	

Umman kal'asına ve polkovnikına tâbi' olan palankalardır.

kal'a-i Umman	palanka-i Oradovka	palanka-i Hristınovka	palanka-i Kublıç	palanka-i İvanhorod
palanka-i Yanoviç	palanka-i Sobolovka	palanka-i Zatkovçi	palanka-i Moçulkı	palanka-i İskıpınçi
palanka-i Hubnik	palanka-i Çaykovka	palanka-i [G]aysın	palanka-i İvançe	palanka-i Kıslak
palanka-i Verbiç	palanka-i Manastırışçe	palanka-i Karatovka	palanka-i Çıbulov	palanka-i Knaze Kırınıçe
palanka-i Busovka	palanka-i Konaliya	palanka-i Buzovka	palanka-i Leşçanovka	palanka-i Çemermanka
palanka-i Romanovka	palanka-i Mankivka	palanka-i Buki	palanka-i Şavuliha	palanka-i Kamenka

palanka-i İvanka	palanka-i Babanı	palanka-i Neruberçe	palanka-i Psarovka	palanka-i Geraconovka
palanka-i Suşkovka	palanka-i Tışkovka	palanka-i Çeçelovka	palanka-i Rakoveç	palanka-i Hmarovka
palanka-i Savran	palanka-i İstepanovka	palanka-i Koçubeyovka	-----	-----

Kalnik kal'asına ve polkovnikına tâbi' olan palankalardır.

kal'a-i Kalnik	palanka-i Daşov	palanka-i Rahmı	palanka-i Bondori	palanka-i Kuna
palanka-i Horodok	palanka-i Levuhı	palanka-i Doşka	palanka-i Terliçe	palanka-i Savaştianovka
palanka-i Bolobanovka	palanka-i Yuşkofçı	palanka-i Oratov	palanka-i Jivotov	palanka-i Babin
palanka-i Pariyovka	palanka-i Linçi	palanka-i Çarnavka	palanka-i Lipoveç	palanka-i Jornışçe
palanka-i Pisoçın	palanka-i Voytovçı	palanka-i Obvodniye	palanka-i Nemirov	palanka-i Komarov
palanka-i Viniçe	palanka-i İstrejavka	palanka-i Huşınçı	palanka-i Uladovka	palanka-i İhmelnık
palanka-i Kostantınov Novıy	palanka-i Letiçiv	palanka-i Litn	palanka-i İvçe	palanka-i Selişçe
palanka-i Mikulınçı	palanka-i Prıluka	palanka-i Sukisna	palanka-i Potuş	palanka-i Cozov
palanka-i Kohanovka	palanka-i Sınava	palanka-i Sınyavka	palanka-i Pılavçı	palanka-i Kamanohorka

Pavloç kal'asına ve polkovnikına tâbi' palankalardır ki köylerinden mâ'adâ hâlâ Lehli içlerinde oturur.

kal'a-i Pavloç	palanka-i Torçıha	palanka-i Volodarka	palanka-i Antonov	palanka-i Selezenovka
palanka-i Skvira	palanka-i Pohrebişçe	palanka-i Borçohovka	palanka-i Cunkov	palanka-i Balılovka
palanka-i Pyatıhor	palanka-i Tetiyyiv	palanka-i Jivotiv	palanka-i Berdiçev	palanka-i Mahnovka
palanka-i Bıstrık	palanka-i Lesçın	palanka-i Kodnia	palanka-i Pyatka	palanka-i İsladovişçe
palanka-i Kotelniya	palanka-i Troyanov	palanka-i Vaselkov	palanka-i Zıtomır	palanka-i Hodorkov

palanka-i Bruşilov	palanka-i Todorovka	palanka-i Vodotiye	palanka-i Kornın	palanka-i Bilo Pole
palanka-i Rujın	palanka-i [V]çeraşne			

Bialo Çerkva kal'a ve polkovnikına tâbi' palankalardır ki köylerinden mâ'adâ ve hâlâ Leh tâifesi içlerinde oturur.

kal'a-i Bialo Çerkva	palanka-i Olşanka	palanka-i Senavka	palanka-i Rokitne	palanka-i Koşovata
palanka-i Nastaska	palanka-i Boyarka	palanka-i İstavışçe	palanka-i İtrilisi	palanka-i Fastov
palanka-i Matovılovka	palanka-i Makarov	palanka-i Bışçov	palanka-i Rojov	palanka-i Koçurov
palanka-i Radomışle	palanka-i Vırşovka	palanka-i Çernahov	palanka-i Horostışev	palanka-i Vilia
palanka-i Didovçına	palanka-i Çernahorotka	palanka-i Sımise	palanka-i Lesoviçi	

6 sayfa

Hâlâ Praşlav kal'asına ve polkovnikına tâbi' olan palankalardır.

kal'a-i Praşlav	palanka-i Tulçın	palanka-i Kırnosovka	palanka-i Tımonovka	palanka-i İklebane
palanka-i Sarapanovka	palanka-i Kuniçe	palanka-i Sokolovka	palanka-i Kıtayhorot	palanka-i İliaşovka
palanka-i Bilousovka	palanka-i Mihaylovka	palanka-i Vasilevka	palanka-i Maçuha	palanka-i İşkurovçi
palanka-i Rayhorot	palanka-i Tarkanovka	palanka-i Bondurovka	palanka-i Kataşın	palanka-i Kurıniivka
palanka-i Markovka	palanka-i Verbka	palanka-i Çeçelnık	palanka-i Peşkane	palanka-i Kazavçın
palanka-i Osıyovka	palanka-i Ustia	palanka-i Kiriiovka	palanka-i Somovka	palanka-i Berşad
palanka-i Balanovka	palanka-i Obodovka	palanka-i Trostiyanec	palanka-i Raşkov	palanka-i Dimetraşkovka

7 sayfa

palanka-i Kamaniçe Nistrova	palanka-i Kosniçe	palanka-i Sakolovka	palanka-i Yanpol	palanka-i Buşa
palanka-i İstina	palanka-i İmyaskovka	palanka-i Komarhorot	palanka-i Murahva	palanka-i Kopıstırın
palanka-i İstanislav	palanka-i Brayilov	palanka-i Krasnie	palanka-i İspıkov	palanka-i Sılınçe

palanka-i Jabokrıç	palanka-i Peçera	palanka-i Sokolıç	palanka-i Holodovka	palanka-i Busakov
palanka-i İskiya	palanka-i Zaharaşovka	palanka-i Kırıřkinci	palanka-i Bortnıkı	palanka-i -----

Mohılev kal'asına ve polkovnikına tâbi' palankalardır.

kal'a-i Mohılev	palanka-i Yaruha	palanka-i Bili	palanka-i Uşıçe	palanka-i İhrepçeyov
palanka-i Kuça	palanka-i Olhoveç	palanka-i Kalus	palanka-i İzvan	palanka-i Ladova
palanka-i Serebriya	palanka-i Ozarnıçı	palanka-i Kopayhorodok	palanka-i Luçineç	palanka-i Kurılovçı
palanka-i Kraçanovka	palanka-i Suhakıç	palanka-i Şarhorod	palanka-i -----	palanka-i -----

8 sayfa

Hâlâ Moskov zabtında Kıyova'ya kal'asına ve polkovnikına tâbi' palankalardır ki Özi suyunun beri yakasındadır.

kal'a-i Kıyova	palanka-i Obuhov	palanka-i Vasilkov	palanka-i Motovilovka	palanka-i Çernohorotka
palanka-i Dımer	palanka-i Borodanka	palanka-i Makarov	palanka-i İvankov	palanka-i Kuhari
palanka-i Çaykovka	palanka-i Vorsovka	palanka-i Horodıřçe	palanka-i Radomıřle	palanka-i Savrov
palanka-i Savrov Novıy	palanka-i Lesnıkı	palanka-i Bazar	palanka-i Krastiatıçı	palanka-i Norınsk
palanka-i Çornobil	palanka-i Ovruçev	palanka-i Mozır	palanka-i Hornostay Pole	palanka-i Narodıçı
palanka-i Domantov	palanka-i Kopaçev	palanka-i Naşkerev		

9 sayfa

Özi suyunun öte yakasında Kıyov'a kal'asına tâbi' palankalardır.

palanka-i Brovarı	palanka-i Hoholev	palanka-i Zavorıçı	palanka-i Bobroviçe	palanka-i Kobıřçe
palanka-i Nosovka	palanka-i Kozeleç	palanka-i Semı Polkı	palanka-i Ostero	palanka-i Korplıovka
palanka-i Vovçkov	palanka-i Muravsko			

**Док. № 3. Опис адміністративного поділу України.
05.X.1678**

BOA. Fon adı: "ТТ.д.". Defter № 808.

1 аркуш

Вірно!

У державному сховищі реєстрів було записано і збережено в реєстрах *еялету* Каманіче.

Заповідь!

18 дня місяцю шабан 1089 року. (05.X.1678)

2 аркуш

Роз'яснення щодо [кількості] фортець, паланок і полковників держави Україна, з цієї [Правобережної] сторони Дніпра.

фортеця Чегрин	паланка Кирилов <i>до Чегрина вісім годин</i>	паланка Вороновка <i>до Чегрина вісім годин</i>	паланка Бужин <i>до Чегрина шість годин</i>	паланка Боровиче <i>до Чегрина шість годин</i>
паланка Капітановка <i>до Чегрина вісім годин</i>	паланка Суботов <i>до Чегрина дві години</i>	паланка Медведовка <i>до Чегрина шість годин</i>	паланка Жаботин <i>до Чегрина десять годин</i>	паланка Боркі <i>до Чегрина вісім годин</i>
паланка Каменка <i>до Чегрина десять годин</i>	паланка Оловятин <i>до Чегрина дванадцять годин</i>	паланка Сміла <i>до Чегрина шістнадцять годин</i>	паланка Баклей <i>до Чегрина вісімнадцять годин</i>	паланка Орловче <i>до Чегрина двадцять годин</i>
паланка Городище <i>до Чегрина двадцять чотири години</i>				

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Чигирин з протилежної сторони Дніпра.

паланка Веремійовка	паланка Зовнин	паланка Горошин	паланка Боромле	паланка Лукомле
паланка Чегрин Дуброва	паланка Городище	паланка [В]ласовка	паланка Керменчук	паланка Кишенька
паланка Переволочна	паланка Майджелівка	паланка Хіведровка	паланка Остапіс	паланка Говтва

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Черкас.

фортеця Черкас Кермен	паланка Мошине <i>до Черкас шість годин</i>	паланка Белазур <i>до Черкас шість годин</i>	паланка Лесков <i>до Черкас чотири годин</i>	
паланка Худяки <i>до Черкас шість годин</i>	паланка Талдики <i>до Черкас чотири годин</i>	паланка Вергуни <i>до Черкас чотири годин</i>	паланка Степанки <i>до Черкас чотири годин</i>	паланка -----

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Черкас з протилежної сторони Дніпра.

паланка Богушкове	паланка Слободка	паланка Чехов[к]а	паланка [З]олотоноша	паланка Кропивна
паланка Ірклі				

3 аркуш

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Канів,
з цієї [Правобережної] сторони Дніпра.

фортеця Канев	паланка Межиріч	паланка Міхайловка	паланка Масловка	паланка Терехтеміров
паланка Іржавіче	паланка Стайки	паланка Тириполіє	паланка Яплунов	паланка Іржижчов

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Канів, з протилежної сторони Дніпра.

паланка Домунтов	паланка Піщане	паланка Бубнов	паланка Порохари
---------------------	-------------------	-------------------	---------------------

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Тирговіче.

фортеця Тирговіче	паланка Нерубайка	паланка Капустина Долина	паланка Неберібіси	паланка Кальніболота
паланка Ольховеч	паланка Тальное	паланка Мошурове	паланка Кошинче	

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Уммань.

фортеця Уммань	паланка Орадовка	паланка Христиновка	паланка Кублич	паланка Івангород
паланка Янович	паланка Соболовка	паланка Затковчі	паланка Мочулки	паланка Скипинчі
паланка Губник	паланка Чайковка	паланка [Г]айсин	паланка Іванче	паланка Кисляк
паланка Вербич	паланка Манастирище	паланка Каратовка	паланка Чибулов	паланка Князе Кириниче
паланка Бусовка	паланка Коналія	паланка Бузовка	паланка Лещановка	паланка Чемерманка
паланка Романовка	паланка Манківка	паланка Букі	паланка Шавулиха	паланка Каменка

4 аркуш

паланка Іванка	паланка Бабани	паланка Неруберче	паланка Псаровка	паланка Гераджоновка
паланка Сушковка	паланка Тишковка	паланка Чечеловка	паланка Раковеч	паланка Хмаровка

паланка Саврань	паланка Степановка	паланка Кочубейовка	паланка -----	паланка -----
--------------------	-----------------------	------------------------	------------------	------------------

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Кальник.

фортеця Кальник	паланка Дашов	паланка Рахни	паланка Бондорі	паланка Куна
паланка Городок	паланка Левухи	паланка Дошка	паланка Терлице	паланка Саваштяновка
паланка Болобановка	паланка Юшкофчі	паланка Оратов	паланка Животов	паланка Бабин
паланка Парійовка	паланка Лінчі	паланка Чарнявка	паланка Ліповеч	паланка Жорнище
паланка Пісочин	паланка Войтовчі	паланка Обводніе	паланка Неміров	паланка Комаров
паланка Вініче	паланка Стрежавка	паланка Гушинчі	паланка Уладовка	паланка Хмельник
паланка Костантінов Новий	паланка Летичів	паланка Літин	паланка Івче	паланка Селище
паланка Микулинчі	паланка Прилука	паланка Сукіска	паланка Потуш	паланка Джозов
паланка Кохановка	паланка Синява	паланка Синявка	паланка Пилявчі	паланка Кам'яногорка

5 аркуш

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Павлоч,
за виключенням сіл, де зараз у них все ще знаходяться поляки.

фортеця Павлоч	паланка Торчиха	паланка Володарка	паланка Антонов	паланка Селезеновка
паланка Сквіра	паланка Погребище	паланка Борчиховка	паланка Джунков	паланка Балиловка
паланка П'ятихор	паланка Тетіїв	паланка Животів	паланка Бердичев	паланка Махновка
паланка Бистрик	паланка Лесчин	паланка Кодня	паланка П'ятка	паланка Сладовище
паланка Котельня	паланка Троянов	паланка Васельков	паланка Житомир	паланка Ходорков
паланка Брушилов	паланка Тодоровка	паланка Водотийе	паланка Корнин	паланка Біло Поле
паланка Ружин	паланка [В]черашне			

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Бяло Черква (Біла Церква), за виключенням сіл де і зараз в них все ще знаходяться польські загони.

фортеця	паланка	паланка	паланка	паланка
Бяло Черква	Ольшанка	Сенявка	Рокитне	Кошовата
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Настаска	Боярка	Ставище	Триліси	Фастов
				6 аркуш
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Матовиловка	Макаров	Бищов	Рожов	Кочуров
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Радомишле	Виршовка	Черняхов	Хоростишев	Віля
паланка	паланка	паланка	паланка	
Дідовчина	Чернагоротка	Синисе	Лесовичі	

Паланки, які на цей момент у підпорядкуванні полковника фортеці Прашлав (Брацлав).

фортеця	паланка	паланка	паланка	паланка
Прашлав	Тулчин	Кирносівка	Тимоновка	Клебаніє
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Сарапанівка	Куниче	Соколовка	Китайгород	Іляшівка
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Білоусівка	Міхайлівка	Василівка	Мачуха	Шкуровчі
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Райгород	Тарканівка	Бондурівка	Каташин	Куринівка
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Марківка	Вербка	Чечельник	Пещане	Казавчин
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Осійівка	Устя	Кірійівка	Сомівка	Бершад
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Баланівка	Ободівка	Тростянець	Рашков	Діметрашківка
				7 аркуш
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Каманіче	Косніче	Саколовка	Янполь	Буша
Ністрова				
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Стіна	М'ясковка	Комаргород	Мурахва	Копистирин
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Станіслав	Браїлов	Красніє	Спиков	Силниче
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Жабокрич	Печера	Соколич	Холодовка	Бусаков
паланка	паланка	паланка	паланка	паланка
Скія	Захарашівка	Кирищінчі	Бортники	-----

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Могилев.

фортеця Могилев	паланка Яруга	паланка Білі	паланка Ушиче	паланка Хрепчейов
паланка Куча	паланка Ольховеч	паланка Калюс	паланка Ізван	паланка Лядова
паланка Серебрія	паланка Озарничі	паланка Копайгородок	паланка Лучинеч	паланка Куриловчі
паланка Крачановка	паланка Сугакич	паланка Шаргород	-----	-----

8 аркуш

Паланки з цієї [Правобережної] сторони Дніпра у підпорядкуванні полковника фортеці Кийова (Київ), які зараз все ще перебувають у московському володінні.

фортеця Кийова	паланка Обухов	паланка Васильков	паланка Мотовиловка	паланка Черногородка
паланка Димер	паланка Бородянка	паланка Макаров	паланка Іванков	паланка Кухарі
паланка Чайковка	паланка Ворсовка	паланка Городище	паланка Радомишле	паланка Савров
паланка Савров Новий	паланка Лесники	паланка Базар	паланка Крастятичі	паланка Норинськ
паланка Чорнобиль	паланка Овручев	паланка Мозир	паланка Горностаї Поле	паланка Народичі
паланка Домантов	паланка Копачев	паланка Нещеров		

9 аркуш

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Кийова з протилежної сторони Дніпра.

паланка Бровари	паланка Гоголев	паланка Заворичи	паланка Бобровиче	паланка Кобишче
паланка Носовка	паланка Козелеч	паланка Семи Полки	паланка Остеро	паланка Корпиловка
паланка Вовчков	паланка Моравско			

Примітки до Опису адміністративного поділу України:

Локалізацію населених пунктів здійснено за участю
Бачинської Олени Анатоліївни
 доктора історичних наук,
 професора Одеського національного університету
 імені І. І. Мечникова

Роз'яснення щодо [кількості] фортець, паланок і полковників держави Україна, з цієї [Правобережної] сторони Дніпра

- **фортеця Чегрин** – укр. Чигирин, пол.-лат. Chehryn, Czyhiryn². Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- **паланка Кирилов** – укр. Крилів, Крилов, пол.-лат. Kyrłow. Тепер затоплене водами Кременчуцького водосховища.
- **паланка Вороновка** – укр. Вороновка, Воронівка, пол.-лат. Woronowka. Тепер затоплене водами Кременчуцького водосховища.
- **паланка Бужин** – укр. Бужин, пол.-лат.: Buzyn. Тепер затоплене водами Кременчуцького водосховища.
- **паланка Боровиче** – укр. Боровиця, пол.-лат. Borowicza. Тепер село Чигиринського району Черкаської області України.
- **паланка Капітановка** – укр. Капітанівка, пол.-лат. Kapitanowka. Тепер селище міського типу в Новомиргородському районі Кіровоградської області України.
- **паланка Суботов** – укр. Суботів, пол.-лат. Subotow, Subottow. Тепер село в Чигиринському районі Черкаської області України.
- **паланка Медведовка** – укр. Медведівка, пол.-лат. Wedmediwka, Medvedica. Тепер село в Чигиринському районі Черкаської області України.
- **паланка Жаботин** – укр. Жаботин, Жаботін, пол., лат.: Zabotin. Тепер село в Кам'янському районі Черкаської області України.
- **паланка Боркі** – укр. Бірки, пол.-лат. Borki, Borek. Тепер село в Олександрівському районі Кіровоградської області України.
- **паланка Каменка** – укр. Кам'янка, пол.-лат. Kamionka. Тепер місто, районний центр Черкаській області України.
- **паланка Олов'ятин** – укр. Голов'ятин (Олов'ятин), пол.-лат. Holopiatyn, Golopiatyn. Тепер село Голов'ятине у Смілянському районі Черкаської області України.
- **паланка Сміла** – укр. Сміла, пол.-лат. Smila. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- **паланка Баклей** – укр. Баклій, пол.-лат. Bałakleja. Тепер село Баклея (Баклія) Смілянського району Черкаської області України.
- **паланка Орловець** – укр. Орловець, пол.-лат. Orłowies. Тепер село Городищенського району Черкаської області України.
- **паланка Городище** – укр. Городище, пол.-лат. Horodicz. Тепер місто, районний центр Городищенського району Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Чигирин з протилежної сторони Дніпра.

- **паланка Веремійовка** – укр. Вереміївка (Єреміївка), пол.-лат. Jeremjowka. Тепер село Чернобаївського району Черкаської області України.
- **паланка Зовнин** – імовірно укр. Жовнин, пол.-лат. Zolnin, Zolnin. Тепер село Жовнине Чернобаївського району Черкаської області України.
- **паланка Горошин** – укр. Горошин, пол.-лат. Horoszyn. Тепер село Горошине в Семенівському районі Полтавської області України.
- **паланка Бормле** – імовірно укр. Бурімка, Буромка, Буромля, пол.-лат. Bormle, Borm[i]a. Тепер село Велика Бурімка в Чернобаївському районі Черкаської області України.
- **паланка Лукомле** – укр. Лукомль, Лукомля, пол.-лат. Lukomla. Тепер село Лукім'я Оржицького району Полтавської області України.
- **паланка Чегрин Дуброва** – укр. Чигирин-Діброва, Чигирин-Дубрава, пол.-лат. Czehrin Dabrowa. Тепер затоплене водами Кременчуцького водосховища.
- **паланка Городище** – укр. Городище, пол.-лат. Horodicz. Тепер село в Чорнухинському районі Полтавської області України.
- **паланка [В]ласовка** – імовірно укр. Власовка, Власівка, Уласівка, пол.-лат. Wlasowka. Тепер селище міського типу Кіровоградської області України.
- **паланка Керменчук** – імовірно укр. Кременчук, пол.-лат. Krzemienczuk. Тепер місто, районний центр Полтавської області України.

² Тут і далі написання назв населених пунктів іноземними мовами взято з: 1. Географічний словник Королівства Польського та інших слов'янських країн/ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Т.1-15 – Warszawa : nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880-1914; 2. Вавричин М., Голько О. Показчик назв об'єктів, відображених на Спеціальній карті України Г. Боплана 1650 р.// Картографія та історія України. Збірник наукових праць. – Львів, 2000. – С.258-327.

- *паланка Кишенька* – укр. Кишеньки, пол.-лат. Kiszenka. Тепер село в Кобеляцькому районі Полтавської області України.
- *паланка Переволочна* – укр. Переволочна, пол.-лат. Przewtoczyna. Тепер затоплена водами Кам'янського водосховища.
- *паланка Майджезівка* – ймовірно укр. Максимівка, пол.-лат. Moyzymowka, Masczinowka. Тепер село у Кременчуцькому районі Полтавської області України.
- *паланка Хіведровка* – ймовірно укр. Фидрівка, Федорівка, пол.-лат. Fedogowka. Тепер село у Глобинському районі Полтавської області України.
- *паланка Остапів* – укр. Остап'є, пол.-лат. Ostapie. Тепер село у Великобагачанському районі Полтавської області України.
- *паланка Говтва* – укр. Голтва, Олтва, пол.-лат. Oltwa. Тепер село в Козельщинському Полтавської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Черкас

- *фортеця Черкас Кермен* – укр. Черкаси, пол.-лат. Czytkassy, Czerkası, Czercasi, Cyrkasy, Czykassy. Тепер місто, обласний центр України.
- *паланка Мошине* – укр. Мошни, пол.-лат. Mozsna. Тепер село в Черкаському районі Черкаської області України.
- *паланка Белазур* – ймовірно укр. Білозір'я, Біле Озеро, пол.-лат. Biklo[z]or (Боплан), Bialozur, Białożierze, Biale Jezioro. Тепер село в Черкаському районі Черкаської області України.
- *паланка Лесков* – ймовірно укр. Лески, пол.-лат. Leski. Тепер село Леськи в Черкаському районі Черкаської області України.
- *паланка Худяки* – ймовірно укр. Худяки, пол.-лат. Holiaki, Chodiaki, Chodiaki, Chodaki. Тепер затоплено водами Кременчуцького водосховища.
- *паланка Талдики* – укр. Талдики, Толдик, пол.-лат. Taldyki, Jaldyki. Тепер затоплено водами Кременчуцького водосховища.
- *паланка Вергуни* – укр. Вергуни, пол.-лат. Werhuny. Тепер село в Черкаському районі Черкаської області України.
- *паланка Степанки* – укр. Степанки, пол.-лат. Stepanki, Stepance. Тепер село в Черкаському районі Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Черкас з протилежної сторони Дніпра.

- *паланка Богушове* – укр. Богушова Слобідка, пол.-лат. Bohusko. Тепер село Благодатне в Золотоніському районі Черкаської області України.
- *паланка Слободка* – не локалізовано. У «підпорядкуванні полковника фортеці Черкаси» могло бути декілька населених пунктів з подібними назвами: Слободка на р. Золотоношка, Слюжчина (Слюжина) Слобідка, Слобідка на р. Згар. Тепер ймовірно в межах Драбівського та Золотоніського районів Черкаської області України.
- *паланка Чехов[к]а* – укр. Чехівка, Чаховка. Тепер село Чорнобаївського району Черкаської області України.
- *паланка [З]олотоноша* – укр. Золотоноша, пол.-лат. Zlotonosza. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- *паланка Кропивна* – укр. Кропивна, пол.-лат. Krapivna. Тепер село у Золотоніському районі Черкаської області України.
- *паланка Ірклі* – укр. Іркліїв, пол.-лат. Herkly, Herkli. Тепер село у Чорнобаївському районі Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Канів, з цієї [Правобережної] сторони Дніпра

- *фортеця Канев* – укр. Канів, пол.-лат. Caniow, Kanyow, Canioua, Kaniow. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- *паланка Межиріч* – укр. Межиріч, пол.-лат. Międzyrzecz, Miedzyrzycs. Тепер село в Канівському районі Черкаської області України.
- *паланка Михайлівка* – укр. Михайлівка, пол.-лат. Mihailowka (Mikalowka). Тепер село в Канівському районі Черкаської області України.
- *паланка Масловка* – укр. Маслівка, Маслів Став, Маслів Брід, пол.-лат. Masłowka. Тепер село в Миронівському районі Київської області України.
- *паланка Терехтеміров* – укр. Трахтемирів, пол.-лат. Terechymuew, Trechtymirow, Trechtemirow, Traktymigow, Trethumigow. Тепер місто в Канівському районі Черкаської області України.
- *паланка Іржавіче* – укр. Іржавець, Ржавець, пол.-лат. Rzewies. Тепер села Полстин і Малий Ржавець в Канівському районі Черкаської області України.
- *паланка Стайки* – укр. Стайки, пол.-лат. Stajki. Тепер село у Кагарлицькому районі Київської області України.
- *паланка Триполіс* – ймовірно Трипілля, пол.-лат. Ttrupol. Тепер село у Обхівському районі Київської області України.
- *паланка Яблонов* – укр. Яблунов, Яблунів, пол.-лат. Jablonow, Jablunow. Тепер село у Канівському районі Черкаської області України.
- *паланка Іржижчов* – укр. Ржищів, пол.-лат. Ryszow, Rzyszczów, Irzyszczów. Тепер місто в Київській області України.

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Канів, з протилежної сторони Дніпра

- *паланка Домунтов* – укр. Домантове, пол.-лат. Domuntow. Тепер село у Золотоніському районі Черкаської області України.
- *паланка Піщане* – укр. Піщане, пол.-лат. Piesczana (Pieczana). Тепер село у Золотоніському районі Черкаської області України.
- *паланка Бубнов* – укр. Бубнів, Бубнове, пол.-лат. Bobnuwka, Sloboda. Тепер село Бубнівська Слобідка у Золотоніському районі Черкаської області України.
- *паланка Порохари* – ймовірно укр. Прохорівка, пол.-лат. Prokorowko (Pokorowko). Тепер село у Канівському районі Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Тирговіче

- *фортеця Тирговіче* – укр. Торговиця, пол.-лат. Targowica (Targowic). Тепер у Новоархангельському районі Кіровоградської області України.
- *паланка Нерубайка* – укр. Нерубайка, пол.-лат. Nierabay Las. Тепер у Новоархангельському районі Кіровоградської області України.
- *паланка Капустина Долина* – укр. Капустина Долина, пол.-лат. Kopuczana Dolina (Kopuczane Dolina). Тепер село Капустине в Шполянському районі Черкаської області України.
- *паланка Неберибіси* – укр. Неберибіси, пол.-лат. Naberybis. Тепер село Лоташеве в Тальнівському районі Черкаської області України.
- *паланка Кальніболота* – укр. Кальніболота, Калніболота, пол.-лат. Kalnebtoto. Тепер село у Новоархангельському районі Кіровоградської області України.
- *паланка Ольховец* – ймовірно укр. Вільховець, пол.-лат. Olkowiecz (Vlkowicz). Тепер село у Звенигородському районі Черкаської області України.
- *паланка Тальноє* – ймовірно укр. Тальне. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- *паланка Мошурове* – укр. Мошурів, пол.-лат. Moszurów, Muszurówka, Muszurów. Тепер село у Тальнівському районі Черкаської області України.
- *паланка Кошинче* – ймовірно укр. Кишенці, Кишинці, пол.-лат. Kiszynce. Тепер село Маньківському районі Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Уммань

- *фортеця Уммань* – укр. Умань, пол.-лат. Uman, Human. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- *паланка Орадівка* – укр. Орадівка, пол.-лат. Oradowka. Тепер село в Христинівському районі Черкаської області України.
- *паланка Христиновка* – укр. Христинівка, Христигород (Хрестигород, Хрестополь), пол.-лат. Krystopol. Тепер місто в Христинівському районі Черкаської області України.
- *паланка Кублич* – укр. Кіблич, Кублич, пол.-лат. Kublicz. Тепер селище у Гайсинський район Вінницької області України.
- *паланка Івангород* – укр. Івангород, пол.-лат. Iwangrod. Тепер у Христинівському районі Черкаської області України.
- *паланка Янубич* – не локалізоване, ймовірно укр. Ягубець, Егубець, пол.-лат. Jahupiec, Jahubiec. Тепер в Христинівському районі Черкаської області України.
- *паланка Соболювка* – укр. Соболювка, пол.-лат. Sobolówka. Тепер село у Теплицькому районі Вінницької області України.
- *паланка Затківці* – укр. Зятківці, пол.-лат. Ziatkowce. Тепер село у Гайсинському районі Вінницької області України.
- *паланка Мочулки* – укр. Мочулки, Манчулки. Тепер село Великі Мочулки в Теплицькому районі Вінницької області України.
- *паланка Скипинчі* – укр. Скибинці, пол.-лат. Skibince. Тепер село в Тростянецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Губник* – укр. Губник, пол.-лат. Hubnik, Houbenie. Тепер місто, районний центр у Гайсинському районі Вінницької області України.
- *паланка Чайковка* – укр. Чайківка. Тепер село в Христинівському районі Черкаської області України.
- *паланка [Г]айсин* – укр. Гайсин, пол.-лат. Halczin (Alczin), Nałęcz. Тепер місто, районний центр Вінницької області України.
- *паланка Іванче* – не локалізовано.
- *паланка Кисляк* – укр. Кисляк, пол.-лат. Kislak. Тепер село у Гайсинському районі Вінницької області України.
- *паланка Вербич* – укр. Вербич, пол.-лат. Verbicze, Wierbicz. Тепер село Гранів у Гайсинському районі Вінницької області України.
- *паланка Манастирище* – укр. Монастирище, пол.-лат. Monasterzyska, Monastericz. Тепер місто, районний центр Черкаської області України.
- *паланка Каратовка* – не локалізоване.
- *паланка Цибулов* – укр. Цибулів, пол.-лат. Cybulów. Тепер селище міського типу у Монастирищенському районі Черкаської області України.
- *паланка Кнєзе Кириниче* – ймовірно Княжа Криниця. Тепер село у Монастирищенському районі Черкаської області України.
- *паланка Бусовка* – не локалізоване.
- *паланка Коналія* – укр. Конєва, Конєла, пол.-лат. Kaniola. Тепер село у Жашківському районі Черкаської області України.

- **паланка Бузовка** – укр. Бузівка, пол.-лат. Buzowka (Bozowka). Тепер у Жашківському районі Черкаської області України.
- **паланка Лещановка** – укр. Лещинівка, пол.-лат. Leszczynówka, Leniówka. Тепер в Христинівському районі Черкаської області України.
- **паланка Чемерманка** – ймовірно Цемермановка, Цимерманівка, Циберманівка, пол.-лат. Cybermanowa, Cybermanowka. Тепер село Іванівка в Уманському районі Черкаської області України.
- **паланка Романовка** – укр. Романівка, пол.-лат. Romanowka. Тепер у Тальнівському районі Черкаської області України.
- **паланка Манківка** – ймовірно укр. Маньківка, пол.-лат. Machnowka. Тепер місто, районний центр Маньківського району Черкаської області України.
- **паланка Буки** – ймовірно укр. Буки, пол.-лат. Buki. Тепер Маньківського району Черкаської області України.
- **паланка Шаулиха** – укр. Шаулиха, пол.-лат. Szawulicha, Szaulicha. Тепер у Тальнівському районі Черкаської області України.
- **паланка Каменка** – не локалізовано, в межах «підпорядкування полковника фортеці Умань» могло бути декілька населених пунктів з подібними назвами: Кам'янече, пол.-лат. Kamianecze – тепер село в Новоархангельському районі Кіровоградської області; Кам'янки (Кам'янка) – тепер село у Теплицькому районі Вінницької області України.
- **паланка Іванка** – укр. Іваньки, пол.-лат. Iwanki. Тепер в Маньківському районі Черкаської області України.
- **паланка Бабани** – укр. Бабани, пол.-лат. Babany. Тепер село Старі Бабани Уманського району Черкаської області України.
- **паланка Неруберче** – не локалізовано,
- **паланка Псаровка** – укр. Псярівка. Тепер село Ятранівка Уманського району Черкаської області України.
- **паланка Гераджоновка** – укр. Гереженівка, Геражанівка, пол.-лат. Hereżanówka, Тепер село в Уманського району Черкаської області України.
- **паланка Сушковка** – укр. Сушківка. Тепер Уманського району Черкаської області України.
- **паланка Тишковка** – укр. Тишківка, пол.-лат. Ticzowka. Тепер в Гайсинському районі Вінницької області України.
- **паланка Чечеловка** – укр. Чечелівка, пол.-лат. Czczelówka. Тепер в Гайсинському районі Вінницької області України.
- **паланка Раковеч** – не локалізовано.
- **паланка Хмаровка** – укр. Хмарівка, пол.-лат. Chmarówka, Chmarówka. Тепер у Бершадському районі Вінницької області.
- **паланка Саврань** – укр. Саврань, пол.-лат. Sawrań. Тепер місто, районний центр Одеської області України.
- **паланка Степановка** – укр. Степанівка, пол.-лат. Stepanufka, Stefanowka. Тепер у село в Теплицькому районі Вінницької області України.
- **паланка Кочубейовка** – Кочубіївка, пол.-лат.: Kohobiówka, Kochubijówka. Тепер у Уманському районі Черкаської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Кальник

- **фортеця Кальник** – укр. Кальник, пол.-лат. Kalnik. Тепер село Іллінецького району Вінницької області.
- **паланка Дашів** – укр. Дашів, пол.-лат. Dasuf, Daszów. Тепер селище міського типу в Іллінецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Рахни** – укр. Рахни, пол.-лат. Rakene. Тепер село в Гайсинському районі Вінницької області України.
- **паланка Бондори** – укр. Бондарі, пол.-лат. Bontory. Тепер село Гайсинського району Вінницької області України.
- **паланка Куна** – укр. Куна, лат. Kupa. Тепер село Гайсинського району Вінницької області України.
- **паланка Городок** – укр. Городок, пол.-лат. Grudek, Grodek. Тепер село в Іллінецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Леухи** – укр. Леухи, Левухи, пол.-лат. Lewoka. Тепер село Леухи в Іллінецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Дошка** – не локалізовано, але згадано у переліку населених пунктів Кальницького полку 1654-1656 рр.
- **паланка Терлице** – укр. Терлиця, пол.-лат. Terlica, [T]erlice. Тепер село в Монастирищенському районі Черкаської області України.
- **паланка Севастьяновка** – укр. Севастьянівка, пол.-лат. Sebastiówka, Sebestyanowka. Тепер село Велика Севастьянівка в Христинівському районі Черкаської області.
- **паланка Болобановка** – укр. Балабанівка (розмовна назва: Болобанівка), пол.-лат. Bałabanowka, Balabanowka. Тепер село в Оратівському районі Вінницької області України.
- **паланка Юшкофчі** – укр. Юшківці, пол.-лат. Juszkowce, Juszkowce. Тепер село в Оратівському районі Вінницької області України.
- **паланка Оратов** – укр. Оратів, пол.-лат. Oratow, Oratow. Тепер районний центр Вінницької області України.
- **паланка Животов** – укр. Животів, пол.-лат. Żywotów (Stary i Nowy), Zywotow (Ziwotow). Тепер село Новоживотів в Оратівському районі Вінницької області України.
- **паланка Бабин** – укр. Бабин, пол.-лат. Babin. Тепер село в Іллінецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Парійовка** – укр. Паріївка, пол.-лат. Parioifka. Тепер село Іллінецького району Вінницької області України.

- *паланка Лінчі* – укр. Лінці, Линці, пол.-лат. Elins, Lińce, Illince. Тепер місто Іллінці районний центр Вінницької області України.
- *паланка Чарнявка* – укр. Чернявка, пол.-лат. Czarnawka, Czarniawka, Czerniawka. Тепер село в Оратівському районі Вінницької області України.
- *паланка Липовеч* – укр. Липовець, пол.-лат. Lipowiec, Lipowe, Lipowiec. Тепер районний центр Вінницької області України.
- *паланка Жорнище* – укр. Жорнище, пол.-лат. Zarnicze, Żorniszczce. Тепер село в Іллінецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Пісочин* – укр. Пісочин, пол.-лат. Piaszesne, Piasoczyn. Тепер село в Липовецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Войтовчі* – укр. Війтівці, пол.-лат. Woytowce, Wójtowce. Тепер село в Липовецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Обводніс* – не локалізовано.
- *паланка Немирів* – укр. Немирів, пол.-лат. Niemirow (Nimirow). Тепер районний центр Вінницької області України.
- *паланка Комаров* – укр. Комарів, пол.-лат. Komogowiecz, пол. Komarow. Тепер у село у Вінницькому районі Вінницької області України.
- *паланка Вініче* – укр. Вінниця, пол.-лат. Winnica, Winnicza, Winnicze. Тепер обласний центр України.
- *паланка Стрежавка* – укр. Стрижавка, пол.-лат. Strzyżawka, Striżawka, Samaetlowka (Samaellowka). Тепер селище міського типу в Вінницькому районі Вінницької області.
- *паланка Гушинчі* – укр. Гушинці, пол.-лат. Huczince Czelo. Тепер село в Калинівському районі Вінницької області України.
- *паланка Уладовка* – укр. Уладівка, пол.-лат. Uładówka, Oladofce. Тепер село в Літинському районі Вінницької області України.
- *паланка Хмельник* – укр. Хмельник, пол.-лат. Chmielnik, Chmielnik. Тепер районний центр Вінницької області України.
- *паланка Константінов Новий* – укр. Костянтинів, пол.-лат. Konstantynów Nowy, Konstantinowe. Тепер село Новокостинів в Летичівському районі Хмельницької області України.
- *паланка Летичів* – укр. Летичів, пол.-лат. Latyczów, Laticzow. Тепер селище міського типу в Летичівському районі Хмельницької області України.
- *паланка Літин* – укр. Літин, пол.-лат. Lityn, Lińin. Тепер районний центр Вінницької області України.
- *паланка Івче* – ймовірно, укр. Івча. Тепер село в Літинському районі Вінницької області України.
- *паланка Селище* – не локалізовано, в межах «підпорядкування полковника фортеці Кальник» могли бути декілька населених пунктів з подібними назвами: укр. Селище, пол.-лат. Czelince. Тепер село в Літинському районі Вінницької області України; укр. Селище, пол.-лат. Siedliszcze, Czelince. Тепер село в Тиврівському районі Вінницької області України.
- *паланка Микулинчі* – укр. Микулинці, пол.-лат. Mikulińce, Nik[u]lynce. Тепер село в Літинському районі Вінницької області України.
- *паланка Прилука* – укр. Прилука, пол.-лат. Prziluka (Priluka), Przyłuka. Тепер село Стара Прилука Липовецького району Вінницької області України.
- *паланка Сукіска* – укр. Сутиски, лат. Suikiska. Тепер селище міського типу в Тиврівському районі Вінницької області України.
- *паланка Потуш* – укр. Потуш, Потош. Тепер село в Тиврівському районі Вінницької області України.
- *паланка Джозов* – укр. Зозів, пол.-лат. Zozów, [J]osowa. Тепер село в Липовецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Коханівка* – укр. Коханівка, пол.-лат. Kokanow. Тепер село в Липовецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Синява* – укр. Синява, пол.-лат. Sieniawa. Тепер селище міського типу Стара Синява, районний центр Хмельницької області України.
- *паланка Синявка* – укр. Синявка, пол. Sieniawka, Nowa Sieniawka. Тепер село Старосинявського району Хмельницької області України.
- *паланка Пилявчі* – укр. Пилявці, Пилява, пол.-лат. Pilawce, Pilawa, Pilawcze. Тепер село Старосинявського району Хмельницької області України.
- *паланка Кам'яногорка* – не локалізовано, в межах «підпорядкування полковника фортеці Кальник» могли бути декілька населених пунктів з подібними назвами в сучасних Калинівському, Іллінецькому та Оратівському районах Вінницької області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Павлоч, за виключенням сіл де знаходяться зараз в них все ще поляки

- *фортеця Павлоч* – укр. Павлоч, пол.-лат. Pawolocz, Pawołocz. Тепер село в Попільнянському районі Житомирської області.
- *паланка Торчиха* – укр. Торчиця, пол.-лат. Torczyca, Starcica (Starcice). Тепер село у Ставищенському районі Київської області України.
- *Паланка Володарка* – укр. Володарка, пол.-лат. Woloderka, Wolodarka. Тепер селище міського типу, районний центр в Київській області.
- *паланка Антонов* – укр. Антонів, пол.-лат. Antonów, Antenow. Тепер село в Сквирському районі Київської області України.
- *паланка Селезенівка* – укр. Селезенівка. Тепер село у Сквирському районі Київської області України.
- *паланка Сквіра* – укр. Сквіра, пол.-лат. Skwira. Тепер районний центр Сквирського району Київської області України.

- **паланка Погребище** – укр. Погребище, пол.-лат. Pohrebyszcze, Pohrebysza, Poherbycza. Тепер місто, адміністративний центр Погребищенського району Вінницької області України.
- **паланка Борцоховка** – укр. Борцагівка, пол.-лат. Borszczahówka, Borszcowka. Тепер село в Погребищенському районі Вінницької області України.
- **паланка Дзюнків** – укр. Дзюнків, пол.-лат. Dziuńków, Junnokuf. Тепер село в Погребищенському районі Вінницької області України.
- **паланка Балиловка** – укр. Білилівка, пол.-лат. Białołówka, Bytitówka, Bulilówka. Тепер село в Ружинському районі Житомирської області України.
- **паланка П'ятихор** – укр. П'ятигори, пол.-лат. Piatyhory, Piatyhory. Тепер село в Тетіївському районі Київської області України.
- **паланка Тетіїв** – укр. Тетіїв, пол.-лат. Tetiev, Tetiyeu, Titiow. Тепер місто, районний центр Київської області України.
- **паланка Животів** – укр. Животів, пол.-лат. Żywotów (Stary i Nowy), Zywotow, Ziwotow. Тепер село Новоживотів в Оратівському районі Вінницької області України.
- **паланка Бердичев** – укр. Бердичів, пол.-лат. Berdyszów, лат. Berdiczow. Тепер місто, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Махновка** – укр. Махнівка, пол.-лат. Machnowka. Тепер село у Козятинському районі Вінницькій області України.
- **паланка Бестрик** – укр. Бистрік, пол.-лат. Bystrzyk, Вутру. Тепер село в Ружинському районі Житомирської області.
- **паланка Лещин** – укр. Ліщин, пол.-лат. Leszczyn. Тепер село в Житомирському районі Житомирської області України.
- **паланка Кодня** – укр. Кодня, пол.-лат. Kodnia, Kodnia. Тепер село в Житомирському районі Житомирської області України.
- **паланка П'ятка** – укр. П'ятка, пол.-лат. Piątka, Pianteki, Piontek. Тепер село в Чуднівському районі Житомирської області України.
- **паланка Сладовище** – не локалізовано.
- **паланка Котельня** – укр. Котельня, пол.-лат. Kotelnia, Kotelinia, Kotelna. Тепер село Стара Котельня в Андрушівському районі Житомирської області України.
- **паланка Троянів** – укр. Троянів, пол.-лат. Trojanow. Тепер село в Житомирському районі Житомирської області України.
- **паланка Васельков** – укр. Васильків, пол.-лат. Wasilkow. Тепер місто, районний центр Київської області України.
- **паланка Житомир** – укр. Житомир, пол.-лат. Żytomierz, Zytomierz, Zitomierz. Тепер місто, обласний центр України.
- **паланка Ходорків** – укр. Ходорків, пол.-лат. Chodorków, лат. Kodorow. Тепер село в Попільнянському районі Житомирської області України.
- **паланка Брусилов** – укр. Брусилів, пол.-лат. Brusilów. Тепер селище міського типу, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Тодоровка** – не локалізовано.
- **паланка Водотийе** – укр. Водотіїв, пол.-лат. Wodotyje. Тепер село у Брусилівському районі Житомирської області України.
- **паланка Корнин** – укр. Корнин. Тепер селище міського типу в Попільнянському районі Житомирської області України.
- **паланка Біло Поле** – укр. Білопілья, пол.-лат. Białopol, Biollo Pole, Bielle Pole. Тепер село у Козятинському районі Вінницькій області України.
- **паланка Ружин** – укр. Ружин, пол.-лат. Różyn, Raхyn, Raxin. Тепер селище міського типу, районний центр Житомирської області України.
- **паланка [В]черешне** – ймовірно, укр. Вчорайше, пол.-лат. Wczorajsze, Wiczoraysze, Wiczoraysce. Тепер село в Ружинському районі Житомирської області України.

Паланки у підпорядкуванні полковника фортеці Бяло Черква, за виключенням сіл де і зараз в них все ще польські зағони знаходяться

- **фортеця Бяло Черква** – укр. Біла Церква, пол.-лат. Białacerkiew, Białocerkiew, Biala Cerkiew. Тепер місто, районний центр Київської області України.
- **паланка Ольшанка** – укр. Ольшанка, пол.-лат. Olszanica, Olszanka, Olszanka Stara, Olszanka. Тепер село Ольшаниця в Рокитнянському районі Київської області України.
- **паланка Сенявка** – укр. Синява, Синявка, пол.-лат. Siniawa, Sieniawa, Sieziawa. Тепер село в Рокитнянському районі Київської області України.
- **паланка Рокитне** – укр. Рокитне, пол.-лат. Rokitna, Rokitna. Тепер селище міського типу, районний центр Київської області України.
- **паланка Кошовата** – укр. Ковшувата, пол.-лат. Koszowata, Koczowa. Тепер село Ківшовата в Тарасанському районі Київської області України.
- **паланка Настаска** – укр. Настаска, пол.-лат. Nastaszka, Nastaska (Nastacka). Тепер село у Рокитнянському районі Київської області України.
- **паланка Боярка** – укр. Боярка, пол.-лат. Wojarka, Boiarki. Тепер місто в Києво-Святошинському районі Київської області України.
- **паланка Ставище** – укр. Ставище, пол.-лат. Stawiszcze, Stawysza, Stawicz. Тепер селище міського типу, районний центр Київської області України.

- **паланка Триліси** – укр. Триліси, пол.-лат. Trylisie. Тепер село у Фастівському районі Київської області України.
- **паланка Фастов** – укр. Фастів (давніше Хвастів), пол.-лат. Chwastów, Chwastow. Тепер місто, районний центр Київської області України.
- **паланка Матовилівка** – укр. Мотовилівка, пол.-лат. Motowidłówka. Тепер село Велика Мотовилівка у Фастівському районі Київської області України.
- **паланка Макарів** – укр. Макарів, пол.-лат. Makarow, Mankarowa, Monkarowa. Тепер селище міського типу, районний центр Макарівського району Київської області України.
- **паланка Бишов** – укр. Бишів, пол.-лат. Byszów, лат. Bouczowa. Тепер село Макарівського району Київської області України.
- **паланка Рожов** – укр. Рожів, пол.-лат. Rożow, Rożew. Тепер село Макарівського району Київської області України.
- **паланка Кочуров** – укр. Кочерів. Тепер село у Радомишльському районі Житомирської області України.
- **паланка Радомишль** – укр. Радомишль. Тепер місто, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Вишовка** – не локалізовано.
- **паланка Черняхів** – укр. Черняхів, пол.-лат. Czerniachów, Czernikowce, Czernikow. Тепер село в Кагарлицькому районі Київської області України.
- **паланка Хоростишев** – укр. Коростишев, пол.-лат. Korosteszów. Тепер місто, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Віля** – укр. Вілля, Вільня. Тепер село Вільня в Коростишівському районі Житомирської області України.
- **паланка Дідовчина** – укр. Дідівчина, пол.-лат. Didowszczyzna. Тепер село у Фастівському районі Київської області України.
- **паланка Чернагоротка** – укр. Чорногорódка, пол.-лат. Czarnogrudka, Czarnegrudka. Тепер село Макарівського району Київської області України.
- **паланка Синице** – укр. Синиця, пол.-лат. Sienyca, Senecza. Тепер село в Богуславському районі Київської області України.
- **паланка Лесовичі** – укр. Лісовичі, пол.-лат. Lesowiczi. Тепер село Таращанського району Київської області України.

Паланки, які на цей момент у підпорядкуванні полковника фортеці Прашлав (Брацлав)

- **фортеця Прашлав** – укр. Брацлав, Браслав, пол.-лат. Braclaw, лат. Braclaw. Тепер селище міського типу в Немирівському районі Вінницької області України.
- **паланка Тульчин** – укр. Тульчин, пол.-лат. Tulczin. Тепер місто, районний центр Вінницька область України.
- **паланка Кирносівка** – укр. Кирнасівка, Кирносівка, пол.-лат. Kernofuska. Тепер селище міського типу в Тульчинському районі Вінницька область України.
- **паланка Тимоновка** – укр. Тимонівка, пол.-лат. Tymanowka, Timonowka. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Клебаніє** – укр. Клебань, пол.-лат. Klebanie. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Сарапанівка** – укр. Сарапанівка, Шарапанівка, пол.-лат. Szarapaniewka. Тепер село в Крижопільському районі Вінницької області України.
- **паланка Куниче** – укр. Куниче, пол.-лат. Kupicze. Тепер село в Крижопільському районі Вінницької області України.
- **паланка Соколовка** – укр. Соколівка, пол.-лат. Sokołówka, Sokoloky. Тепер село в Крижопільському районі Вінницької області України.
- **паланка Китайгород** – укр. Китайгород, пол.-лат. Kitaygrad. Тепер село у Тростянецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Ілляшовка** – укр. Ілляшівка, пол.-лат. Eliaszówka, Iliasgrad. Тепер село у Тростянецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Білоусівка** – укр. Білоусівка, пол.-лат. Bialoszowka. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Михайлівка** – не локалізовано, відомо, що у «підпорядкуванні полковника фортеці Брацлав» існувало декілька населених пунктів з подібною назвою, які відносились до Брацлавської та Краснянської сотні: укр. Михайлівка, пол.-лат. Mikolufka, тепер село в Шаргородському районі Вінницької області України; укр. Михайлівка, пол.-лат. тепер село Довгополівка в Тиврівському районі Вінницької області України.
- **паланка Василівка** – укр. Василівка, пол.-лат. Wasylówka, Wasilowka. Тепер село в Тиврівському районі Вінницької області України.
- **паланка Мачуха** – укр. Мачоха, Мачуха. Тепер село Новоселівка в Немирівського району Вінницької області України.
- **паланка Шкурівці** – укр. Щурівці, пол.-лат. Тепер село в Гайсинському районі Вінницької області України.
- **паланка Райгород** – укр. Райгородок, пол.-лат. Raigrod. Тепер село Новоселівка в Немирівського району Вінницької області України.
- **паланка Тарканівка** – укр. Торканівка, пол.-лат. Turkanowka. Тепер село у Тростянецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Бондурівка** – не локалізовано. У «підпорядкуванні полковника фортеці Брацлав» могли бути декілька населених пунктів з подібними назвами: укр. Бондурівка, тепер Немирівському районі Вінницької

області України; укр. Бондурівка, пол.-лат. Bondowrowka, тепер у Чечельницькому районі Вінницької області України.

- **паланка Каташин** – укр. Коташин, пол.-лат. Katazin. Тепер село у Чечельницькому районі Вінницької області України.
- **паланка Куринівка** – ймовірно, укр. Куренівка, пол.-лат. Jurkofce. Тепер село у Чечельницькому районі Вінницької області України.
- **паланка Марковка** – не локалізовано.
- **паланка Вербка** – не локалізовано. У «підпорядкуванні полковника фортеці Брацлав» могли бути декілька населених пунктів з подібними назвами: укр. Вербка, пол.-лат. Verbeka. Тепер село в Крижопільському районі Вінницької області України; укр. Вербка, тепер село у Чечельницькому районі Вінницької області України.
- **паланка Чечельник** – укр. Чечельник, пол.-лат. Czeczelnik, Czaczanik. Тепер селище міського типу, районний центр Вінницької області України.
- **паланка Пещане** – не локалізовано. У «підпорядкуванні полковника фортеці Брацлав» могли бути декілька населених пунктів з подібними назвами: укр. Піщана, тепер селище міського типу Піщанка, районний центр Вінницької області України; укр. Піщана, тепер село Балтського району Одеської області України.
- **паланка Казавчин** – укр. Казавчин, пол.-лат. Kozazin. Тепер село Гайворонського району Кіровоградської області України.
- **паланка Осійовка** – укр. Осіївка, пол.-лат. Owsijówka. Тепер село в Бершадському районі Вінницької області України.
- **паланка Устя** – укр. Устя, пол.-лат. Ouczeberkat. Тепер село в Бершадському районі Вінницької області України.
- **паланка Кірійовка** – укр. Киріївка, пол.-лат. Kiryjówka Wielka, Kiryinka. Тепер село в Бершадському районі Вінницької області.
- **паланка Сомівка** – укр. Сумівка, пол.-лат. Sumówka Sumów, Somoufka. Тепер село в Бершадському районі Вінницької області України.
- **паланка Бершад** – укр. Бершадь, пол.-лат. Berscad. Тепер місто, районний центр Вінницької області України.
- **паланка Балановка** – укр. Баланівка, Багланівка, пол.-лат. Bolanowka. Тепер село в Бершадському районі Вінницької області України.
- **паланка Ободівка** – укр. Ободівка, пол.-лат. Obodowka. Тепер село у Тростянецькому районі Вінницької області України.
- **паланка Тростянець** – укр. Тростянець, пол.-лат. Troszeniecz. Тепер селище міського типу, районний центр Вінницької області України.
- **паланка Рашков** – укр. Рашків, пол.-лат. Raszków, Raskow. Тепер село в районі Республіки Молдови.
- **паланка Дмитрашковка** – укр. Каменця Думітрашкова, пол.-лат. Dumitraszówka, Dimiro[m]. Тепер село Дмитрашківка в Піщанському районі Вінницької області України.
- **паланка Каманіче Ністрова** – укр. Кам'янка Дністрова, пол.-лат. тепер місто Кам'янка, районний центр Республіки Молдова.
- **паланка Косніче** – укр. Косниця, Кісниця, пол.-лат. Kouczeniecz. Тепер село Велика Кісниця в Ямпільському районі Вінницької області України.
- **паланка Саколовка** – не локалізовано.
- **паланка Ямпіль** – укр. Ямпіль, пол.-лат. Jampol. Тепер місто, районний центр Вінницької області України.
- **паланка Буша** – укр. Буша, пол.-лат. Busza. Тепер село Ямпільського району Вінницької області України.
- **паланка Стіна** – укр. Стіна, пол.-лат. Ściana, Jangrod, Czane. Тепер село Томашпільському районі Вінницької області України.
- **паланка М'ясковка** – укр. М'ястківка. Тепер село Городківка у Крижопільському районі Вінницької області України.
- **паланка Комаргород** – укр. Комаргород, пол.-лат. Komargrod. Тепер село Томашпільському районі Вінницької області України.
- **паланка Мурахва** – укр. Морахва, Мурахва, пол.-лат. Mochawa, Murakwa. Тепер село в Шаргородському районі Вінницької області України.
- **паланка Копистирин** – укр. Копистирин. Кописчерин, пол.-лат. Koperstyzyn. Тепер село в Шаргородському районі Вінницької області України.
- **паланка Станіслав** – укр. Станіслав, Станіславчик, пол.-лат. Stanislawczyk, Stanilawuf. Тепер село в Жмеринському районі Вінницької області України.
- **паланка Браїлов** – укр. Браїлів, пол.-лат. Braiłow, Brailow. Тепер селище міського типу в Жмеринському районі Вінницької області України.
- **паланка Красніє** – укр. Красне, пол.-лат. Krasne. Тепер село в Тиврівському районі Вінницької області України.
- **паланка Шпиків** – укр. Шпиків, пол.-лат. Szpików, Spikow. Тепер селище міського типу в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Сильниче** – укр. Сільниця, пол.-лат. Czulencza. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Жабокрич** – укр. Жабокрич, пол.-лат. Zabokryk, Zabokrys. Тепер село у Крижопільському районі Вінницької області України.
- **паланка Печера** – укр. Печера, пол.-лат. Pieczary. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- **паланка Соколич** – укр. Соколинці. Тепер село в Тиврівському районі Вінницької області України.

- *паланка Холодовка* – укр. Холодівка, пол.-лат. Ko[l]odowka. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- *паланка Бусаков* – не локалізовано.
- *паланка Скія* – не локалізовано.
- *паланка Захаряшівка* – укр. Захаряшівка, Зарашівка. Тепер село Кришинці в Тульчинському районі Вінницької області України.
- *паланка Киришинці* – укр. Кришинці, пол.-лат. Creczince. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.
- *паланка Бортники* – укр. Бортники, пол.-лат. Bortniki. Тепер село в Тульчинському районі Вінницької області України.

Паланки у підпорядкуванні до полковника фортеці Могилев

- *фортеця Могилев* – укр. Могилів, пол.-лат. Mohylów, Mochylów. Тепер місто Могилів-Подільський Вінницької області України.
- *паланка Яруга* – укр. Яруга, пол.-лат. Jaruga, Jaruga. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Білі* – ймовірно, укр. Біла, пол.-лат. Biala, Bila. Тепер село Ямпільському районі Вінницької області України.
- *паланка Ушиче* – укр. Ушиця, пол.-лат. Uszysa. Селище міського типу Стара Ушиця Кам'янець-Подільського району Хмельницької області України. Тепер затоплене Дністровським водосховищем.
- *паланка Хрепчейов* – укр. Хребтіїв, пол.-лат. Chreptyjow, Hreptuyuv. Тепер село в Новоушицького району Хмельницької області України.
- *паланка Куча* – укр. Куча, пол.-лат. Kuska. Тепер село в Новоушицького району Хмельницької області України.
- *паланка Ольховеч* – укр. Вільховець, пол.-лат. Olchowickie, Olchowiec, Winkowies. Тепер село в Україні, в Новоушицького району Хмельницької області України.
- *паланка Калюс* – укр. Калюс, пол.-лат. Kalus. Село в Новоушицькому районі Хмельницької області України. Тепер затоплене Дністровським водосховищем.
- *паланка Ізван* – укр. Жван, пол.-лат. Izvan, Zwan. Тепер село в Мурованокуріловецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Лядова* – укр. Лядова, пол.-лат. Ladawa, Ladowa. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Серебря* – укр. Серебря, пол.-лат. Serebryja, Serebria. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Озарничі* – укр. Озаринці, Ожаринці, пол.-лат. Ozarzyńce, Ozarince. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Копайгородок* – укр. Копайгород, пол.-лат. Korajgrad, Koraigrod. Тепер селище міського типу в Барському районі Вінницької області України.
- *паланка Лучинеч* – укр. Лучинець, пол.-лат. Lucziniec. Тепер село в Мурованокуріловецькому районі Вінницької області України.
- *паланка Курилівці* – укр. Курилівці, пол. Kuryłowce, лат. Kurilowce. Тепер селище міського типу Муровані Курилівці, районний центр Вінницької області України.
- *паланка Крачанівка* – укр. Кричанівка, пол.-лат. Krzeczanówka. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Сугакіч* – ймовірно, укр. Сугаки, пол.-лат. Suhaki. Тепер село в Могилів-Подільському районі Вінницької області України.
- *паланка Шаргород* – укр. Шаргород, пол. Szarogród, лат. Szar[i]grad. Тепер місто, районний центр Вінницької області України.

Паланки з цієї [Правобережної] сторони Дніпра у підпорядкуванні полковника фортеці Кийова, які зараз все ще у московському володінні

- *фортеця Кийова* – укр. Київ, пол.-лат. Kijów, Kiiow, Kyowia. Тепер місто, столиця України.
- *паланка Обухов* – укр. Обухів, пол.-лат. Obuchów. Тепер місто, районний центр Київської області України.
- *паланка Васильков* – укр. Васильків, пол.-лат. Wasilkow. Тепер місто, районний центр у Київській області України.
- *паланка Мотовилівка* – укр. Мотовилівка, пол.-лат. Motowidlówka. Тепер село Велика Мотовилівка у Фастівському районі Київської області України.
- *паланка Черногородка* – укр. Черногородка, пол.-лат. Czarnogradka, Czarnegradka. Тепер село Макарівського району Київської області України.
- *паланка Димер* – укр. Димер, пол.-лат. Dumir. Тепер селище міського типу у Вишгородському районі Київської області України.
- *паланка Бородянка* – укр. Бородянка, пол.-лат. Borodzianka. Тепер селище міського типу, районний центр Київської області України.
- *паланка Макаров* – укр. Макарів, пол.-лат. Makarow, Mankarowa (Monkarowa). Тепер селище міського типу, районний центр Макарівського району Київської області України.
- *паланка Іванков* – укр. Іванків, пол.-лат. Iwankow (Iwanko). Тепер селище міського типу, районний центр Київської області України.
- *паланка Кухарі* – укр. Кухарі. Тепер село в Іванківському районі Київської області України.
- *паланка Чайківка* – укр. Чайківка. Тепер село у Радомишльському районі Житомирської області України.
- *паланка Ворсовка* – укр. Ворсівка. Тепер село в Малинському районі Житомирської області України.

- **паланка Городище** – не локалізовано. У «підпорядкуванні полковника фортеці Київ» знаходилось декілька населених пунктів з подібними назвами: укр. Городище, пол. Horodyszczе. Колишне село Малинському районі Житомирської області України, тепер включене в межі міста Малин; укр. Городище, тепер село в Черняхівського району Житомирської області; укр. Городище, тепер офіційно нежитлове село в Іванківському районі Київської області.
- **паланка Радомишле** – укр. Радомишль. Тепер місто, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Савров** – не локалізовано.
- **паланка Савров Новий** – не локалізовано.
- **паланка Лесники** – укр. Лісники. Тепер село в Києво-Святошинському районі Київської області України.
- **паланка Базар** – укр. Базар, пол.-лат. Bazar. Тепер село в Народицького району Житомирської обл.
- **паланка Красятиничі** – ймовірно, укр. Красятині, Кресятині. Тепер селище міського типу Поліського району Київської області України.
- **паланка Норинськ** – укр. Норинськ, пол.-лат. Noryńsk, Тепер село в Овруцькому районі Житомирської області
- **паланка Чорнобиль** – укр. Чорнобиль, пол.-лат. Czarnobyl. Тепер місто Іванківського району в Іванківському районі Київської області України.
- **паланка Овручев** – укр. Овруч, Овручов, Овручій, Овруче, пол.-лат. Owucz. Тепер місто, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Мозир** – укр. Мозир, пол.-лат. Mozyz. Тепер місто, районний центр Гомельської області Республіки Білорусь.
- **паланка Горностай Поле** – укр. Горностайпіль, пол.-лат. Hornostajpol. Тепер село в Іванківському районі Київської області України.
- **паланка Народичі** – укр. Народичі, пол.-лат. Narodyszczе. Тепер селище міського типу, районний центр Житомирської області України.
- **паланка Домантов** – ймовірно, випадково мова йде про сотенне містечко Домантів (лат. Domuntow) на лівому березі Дніпра. Тепер село Домонтове в Золотоніському районі Черкаської області України.
- **паланка Копачев** – укр. Копачів, пол.-лат. Koraczow. Тепер село в Обухівському районі Київської області.
- **паланка Нещеров** – ймовірно укр. Неширів, Нещерів. Тепер село в Обухівському районі Київської області України.

Паланки у підпорядкуванні до фортеці Кийова з прогилежної сторони Дніпра

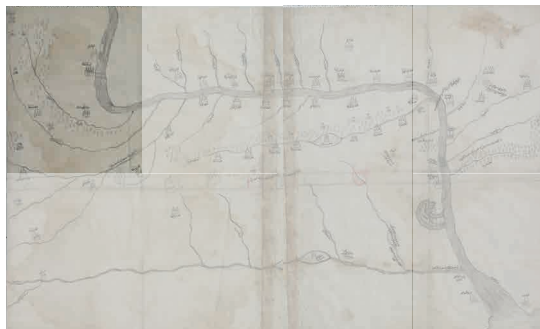
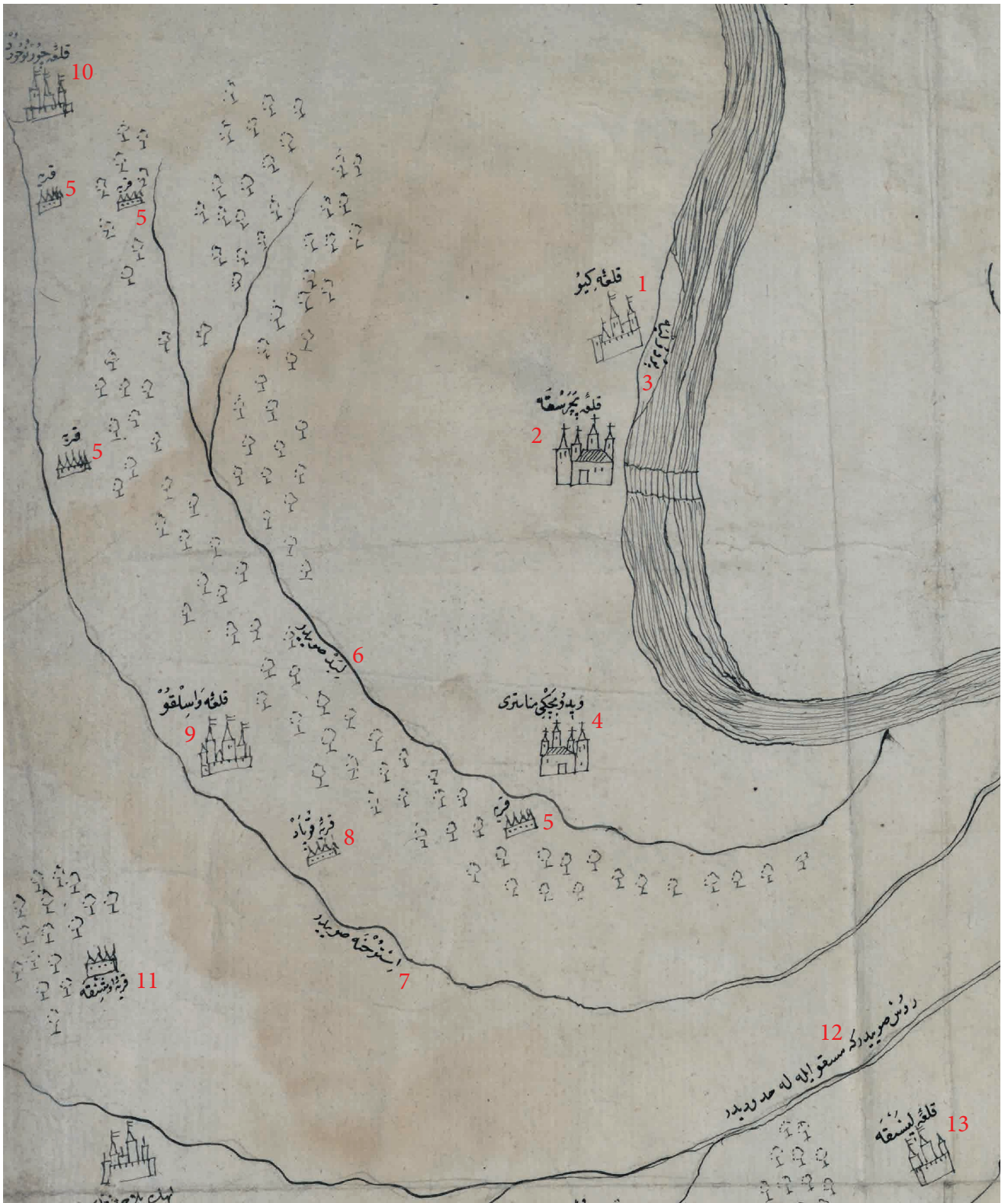
- **паланка Бровари** – укр. Бровари, Броварі, пол.-лат. Browary (Brewary). Тепер місто, районний центр Київської області України.
- **паланка Гоголев** – укр. Гоголів, пол.-лат. Hoholew, Oholow (Ohulow). Тепер село у Броварському районі Київської області України.
- **паланка Заворичи** – укр. Заворичі, пол.-лат. Zaworycz. Тепер село у Броварському районі Київської області України.
- **паланка Бобровиче** – укр. Бобровиця, пол.-лат. Bobrowica. Тепер місто, районний центр Чернігівської області України.
- **паланка Кобишче** – укр. Кобишча, пол.-лат. Kobicz. Тепер село Бобровицького району Чернігівської області України.
- **паланка Носовка** – укр. Носівка, пол.-лат. Nosowka. Тепер місто, районний центр Чернігівської області України.
- **паланка Козелец** – укр. Козелець, пол.-лат. Kozieliec, Kesell[z]e (Keselle). Тепер селище міського типу, районний центр Чернігівської області України.
- **паланка Семи Полки** – укр. Семиполки. Тепер село у Броварському районі Київської області України.
- **паланка Остеро** – укр. Остер, пол.-лат. Ostr, Ostrze. Тепер місто Козелецькому районі Чернігівської області України.
- **паланка Карпилівка** – укр. Карпилівка, пол.-лат. Karpilowka. Тепер село в Козелецькому районі Чернігівської області України.
- **паланка Вовчков** – ймовірно укр. Вовчок. Тепер село в Козелецькому районі Чернігівської області України.
- **паланка Моравско** – укр. Морівськ. Тепер село в Козелецькому районі Чернігівської області України.

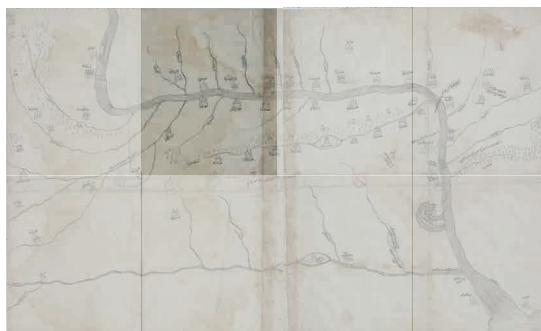
Ukrayna, Özi Nehri ve kolları ile üzerindeki kaleleri gösterir takribi harita
(~XVII sonu – XVIII başı)

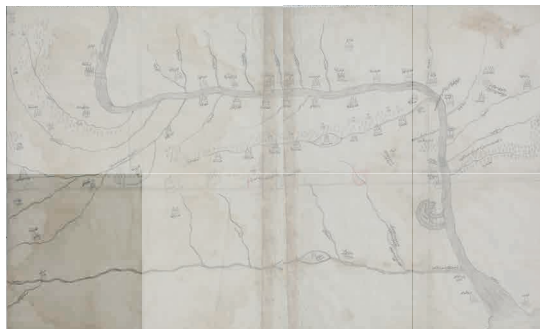

Карта України із зображенням ріки Дніпро з притоками і розміщеними на них фортецями (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.)

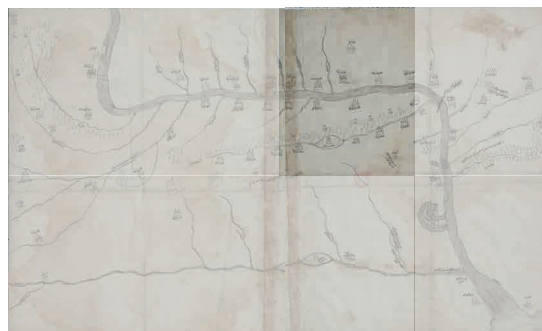

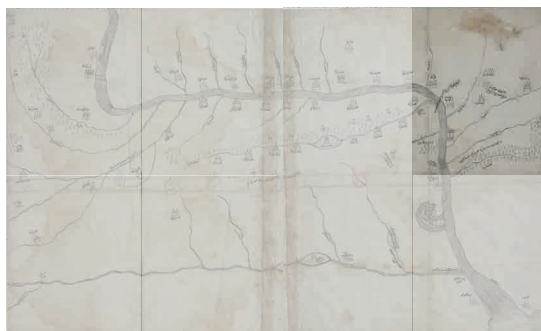

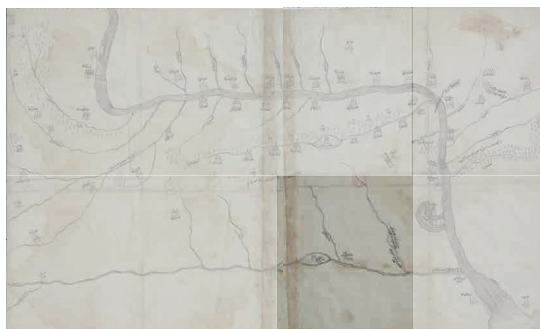
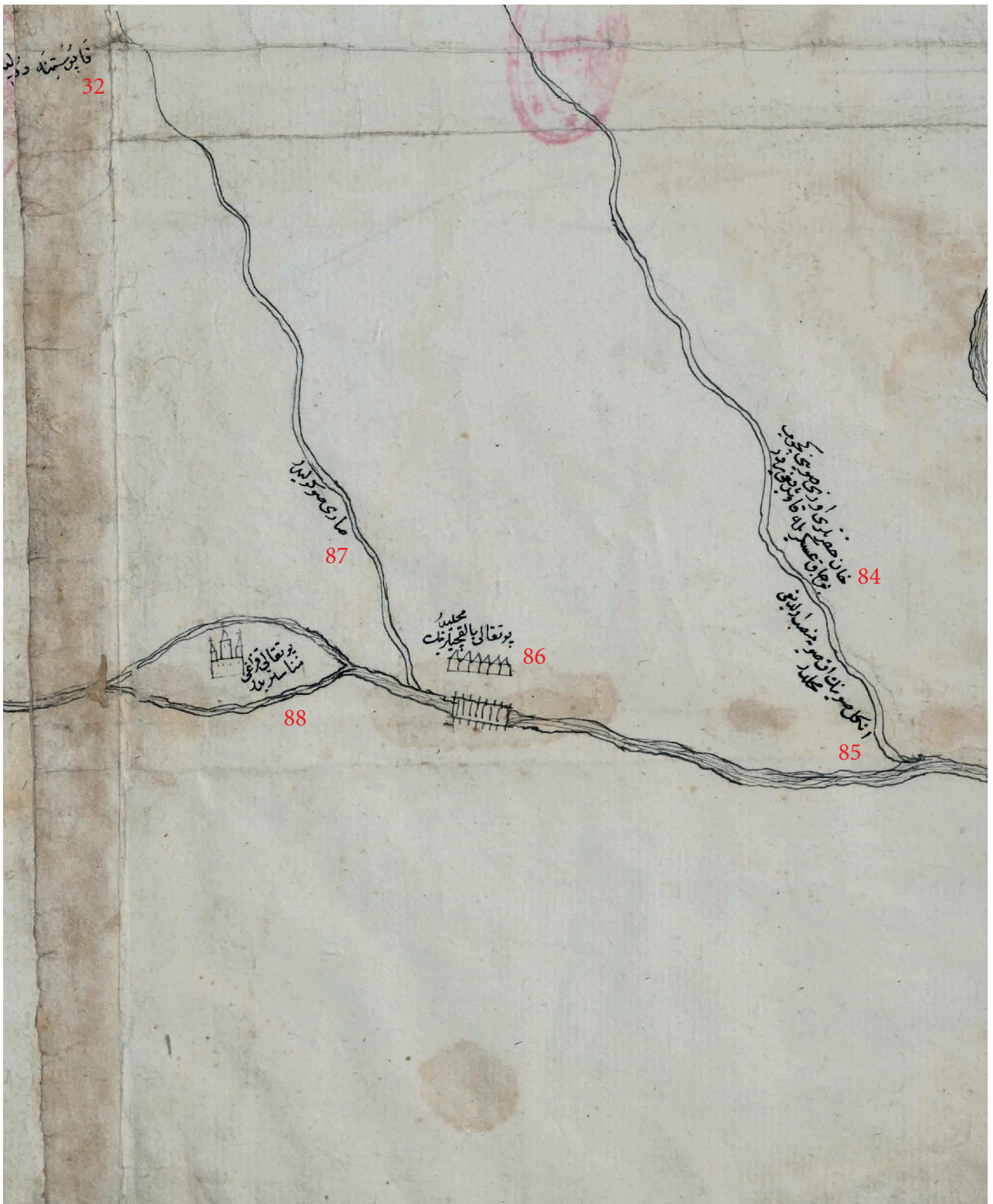

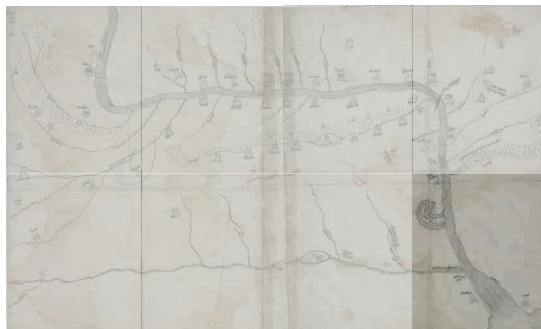
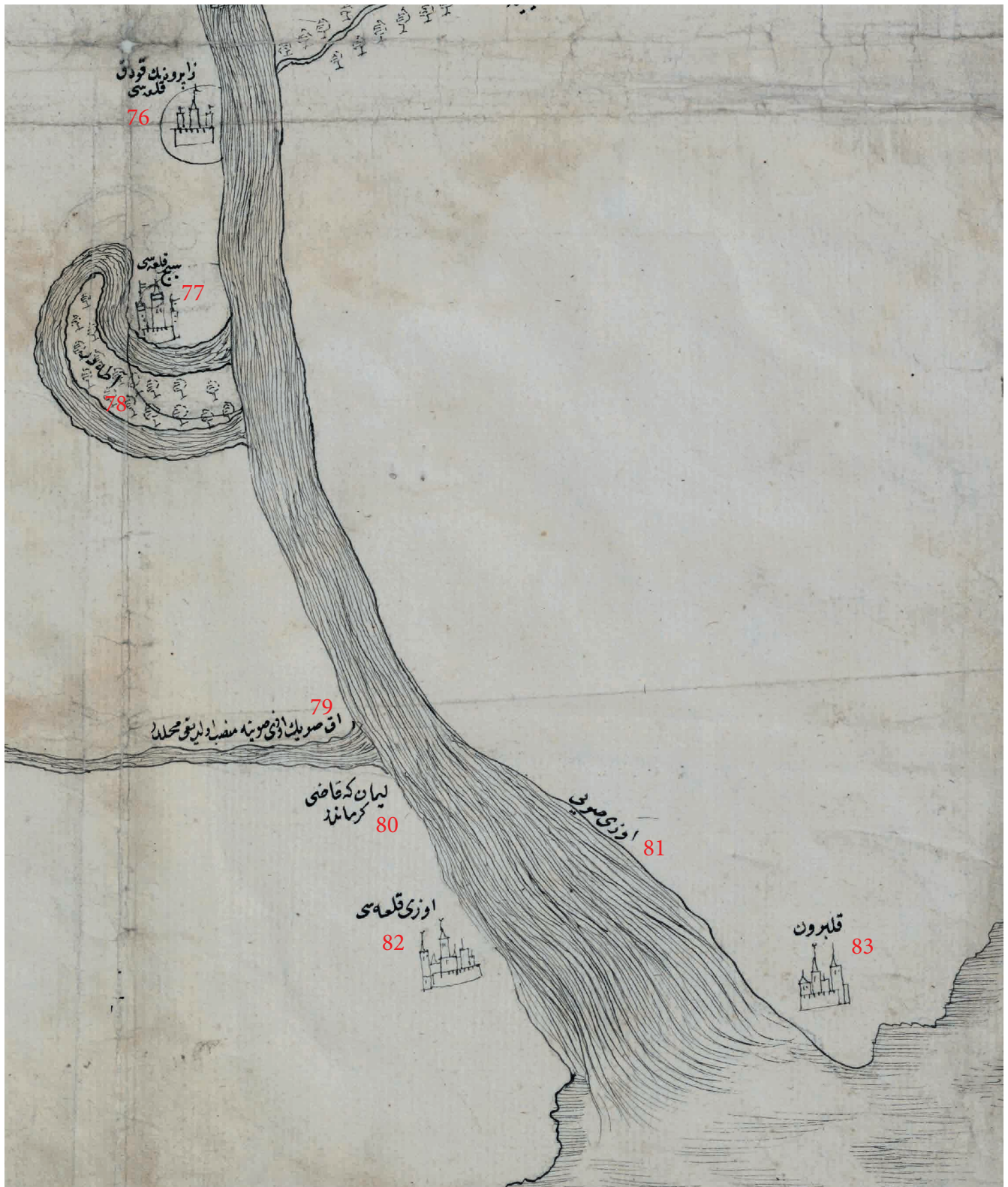

Dok./Док. Ukraina, Özi Nehri ve kolları ile üzerindeki kaleleri gösterir takribi harita № 4 (~XVII sonu – XVIII başı) / Карта України із зображенням ріки Дніпро з притоками і розміщеними на них фортецями (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.)

BOA. Fon adı: "HRT.h.". Harita № 92.

1	قلعه کیو [kal'a-i Kiyuv]	фортеця Київ
2	قلعه پچرسقه [kal'a-i Peçerske]	фортеця Печерська
3	پودولیه [Podoliye]	Поділ
4	ویدوبچکی مناستری [Vıdubeçki manastırı]	Видубицький монастир
5	قریه [karye]	село
6	لبد صوییدر [Libid suyudur]	ріка Либідь
7	استوحنه صوییدر [İstuhna suyudur]	річка Стугна
8	قریه قوپار [karye-i Kopard]	село Копар (Копачі)
9	قلعه واسلقو [kal'a-i Vasılkov]	фортеця Васильків
10	قلعه چورنوحورد [kal'a-i Çornohorod]	фортеця Чорногород
11	قریه اوшінقه [karye-i Uşınka]	село Ушинка
12	روس صوییدر کی مسقو ایله له حدودیدر [Ros suyudur ki Moskov ile Leh hudududur]	кордон Польщі з Московією вздовж ріки Рось
13	قلعه لسینقه [kal'a-i Lesyanka]	фортеця Лесянка
14	قلعه بوغосلو [kal'a-i Boguslava]	фортеця Богуслава
15	الیتچه чайیدر [Alitçe çayıdır]	річка Альтче
16	قلعه پری یصلو [kal'a-i Periyaslav]	фортеця Переяслав
17	طوروبش чайیدر [Turubeş çayıdır]	річка Турубеш
18	قلعه пшчане [kal'a-i Peşçana]	фортеця Пещана
19	صوپوی чайیدر [Supuy çayıdır]	річка Супуй
20	قلعه قانو [kal'a-i Kanev]	фортеця Канев
21	قانو чайیدر [Kanev çayıdır]	річка Канев
22	قلعه تراقتومیر [kal'a-i Traktomır]	фортеця Теректомір
23	قورویрскі مناستری [Korovirski manastırı]	Коровірський монастир
24	ایزلотиче чайیدر [İzlotinçe çayıdır]	річка Золотинче
25	قلعه دمنتول [kal'a-i Dementul]	фортеця Дементул
26	قلعه موшנה [kal'a-i Movişna]	фортеця Мовишна
27	ارقله чайیدر [İrkle çayıdır]	річка Іркле
28	پلنقه مدودوقه [palanka-i Medvedovka]	паланка Медведовка
29	قلعه زоботін [kal'a-i Zobotın]	фортеця Заботин
30	قلعه اسمیله [kal'a-i İsmila]	фортеця Сміла
31	طاسمین صوییدر [Tasmin suyudur]	ріка Тясмин
32	قاپوستنه دولینه محللریدر [Kapustina Dolina mahalleridir]	селища Капустиної Долини
33	قلعه اوحره бшти [kal'a-i Uhrebeşti]	фортеця Угребещі

34	قلعه نروبایقه	[kal'a-i Nerubayka]	фортеця Нерубайка
35	لهک بلا چرقوا قلعه سیدر	[Leh'in Bela Çerkva kal'asıdır]	польська фортеця Біла Церква
36	پلنقه پاولوچ	[palanka-i Pavloç]	паланка Павлоч
37	قلعه نمیراوه	[kal'a-i Nemirava]	фортеця Немірова
38	قریه پچر	[karye-i Peçer]	село Печер
39	اق صوییدر	[Ak suyudur]	ріка Ак-су (Буг)
40	سورانی صوییدر کی چایدر	[Savrani suyudur ki çaydır]	русло ріки Саврань
41	قلعه چهрін دوبرو	[kal'a-i Çehrin Dubrova]	фортеця Чегрин Дуброва
42	قلعه چرقاص	[kal'a-i Çerkas]	фортеця Черкас
43	صوله چاییدر	[Sula çayıdır]	річка Сула
44	قلعه حورودشته	[kal'a-i Horodışte]	фортеця Городище
45	قلعه بورنوقه	[kal'a-i Bornovka]	фортеця Борновка
46	قلعه لالنج	[kal'a-i Lalınç]	фортеця Лалинч
47	قلعه ولاسنقه	[kal'a-i Vlasınka]	фортеця Власинка
48	قلعه قره منچوق	[kal'a-i Kıremençuk]	фортеця Киременчук
49	قلعه قزلوی	[kal'a-i Kırılövı]	фортеця Кирилови
50	قریه ویتو	[karye-i Voytove]	село Войтове
51	قلعه چهрін	[kal'a-i Çehrin]	фортеця Чегрин
52	خان حضرتلری قراوللری بوزدیغی محلدر	[Hân hazretleri karavulları bozduğı mahaldır]	Місце розбитих караулів Його величності Хана.
53	آمدلی	[Amedli (Emedli)]	Амедлі
54	قلعه صوبотов	[kal'a-i Subotov]	фортеця Суботов
55	قریه پچر	[karye-i İstarosel]	село Старосель
56	مناستر مدوه دوقه	[manastır-i Medvedovka]	Медведовський монастир
57	پسه ل چاییدر	[Psel çayıdır]	річка Псел
58	قلعه كله بردی	[kal'a-i Keleberdi]	фортеця Келеберда
59	خان حضرتلرینك جمله عساكر اسلام یله تکراراً اوزی صوینی کچیدیگی محلدر [Hân hazretlerinin cümle asâkir-i İslam ile tekraren Özi suyunu geçtiği mahaldır]		Місце повторного перетину ріки Озі (Дніпро) зі всіма ісламськими воїнами Його величності Хана.
60	پری ولوشنه قلعه سیدر	[Perivoloşna kal'asıdır]	фортеця Переволочна
61	ورلحنه چاییدر	[Vorhna çayıdır]	річка Ворхна (Ворскла)
62	سنجرقه قلعه سیدر	[Sencarka kal'asıdır]	фортеця Сенджарка
63	داب تاتار اوزره خلن حضرتلرینك قرشی طوردیغی محلدر [De'b-i tatar üzere Hân hazretlerinin karşı durduğı mahaldır]		Місце зупинки Його величності Хана для татарської церемонії привітання
64	حولطوه قلعه سیدر	[Holtva kal'asıdır]	фортеця Голтва
65	پولتاوه قلعه سیدر	[Poltava kal'asıdır]	фортеця Полтава

66	چاپدقلىرى محللردىر [Çapdıkları mahallerdir]	селища Чапдиклар
67	اورل صوييدر [Orel suyudur]	ріка Орель
68	براباشك اورل قلعه سيدير [Barabaşın Orel kal'asıdır]	Барабашська фортеця Орель
69	خان حضرتلرينك اوزى صوينى كچوپ بريه كلدكلرى [Hân hazretlerinin Özi suyunu geçüp berüye geldikleri]	Прибуття Його величності Хана до цієї сторони після перетину ріки Озі (Дніпро)
70	قره اغچ ديدكلرى محلدر [Kara-Ağaç dedikleri mahaldir]	Місце, що називають Кара-Агач (Чорний ліс)
71	پروتوچ صوييدر [Protoç suyudur]	ріка Проточ
72	بو ايكي صويك بيننده لنيه تعبير اولتور خندق كبيردر [Bu iki suyun beyninde "Linya" tabir olunur hendek-i kebirdir]	Відображена "Лінія" поміж цих двох річок – Великий Рів.
73	دون جانبيدير [Don canibidir]	Донська сторона
74	صمار صوييدر [Samar suyudur]	ріка Самар
75	اوزى صوينك طاشلق اوچورميدر [Özi suyunun taşlık uçurumudur]	Кам'яна круча ріки Дніпро (кам'яні пороги)
76	زاجوروديك قودق قلعه سى [Zaporosın Kodak kal'ası]	Запорізька фортеця Кодак
77	سيچ قلعه سى [Sic kal'ası]	Січова фортеця
78	آطه در [adadır]	острів
79	اق صويك اوزى صوينه منصب اولديغى محلدر [Ak suyun Özi suyuna mansap olduğu mahaldir]	Місцевість біля впадання ріки Ак-су (Буг) до ріки Озі-су (Дніпро)
80	ليمان كى قاخى كرماندر [Liman ki Kadı kermendir]	затока Кади-Кермен
81	اوزى صويى [Özi suyu]	ріка Дніпро
82	اوزى قلعه سى [Özi kal'ası]	фортеця Озі (Очаків)
83	قابرورن [Kılburun]	Килбурун
84	خان حصدنلرى اوزى صوينى كچوپ بوجاق عسكريله قاوشديغى يردر [Hân hazretleri Özi suyunu geçip Bucak askeriyle kavuştuğu yerdir]	Місце об'єднання з військами Буджаку після перетину ріки Озі (Дніпро) Його величності Хана
85	انكل صوينك اق صويه منصب اولديغى محلدر [İngul suyunun Ak suya mansap olduğu mahaldir]	Місце впадання ріки Інгул до ріки Ак-су (Буг)
86	پوتقالى بالقچيلرينك محليدر [Potkalı balıkçıların mahalledir]	селища Поткальських рибалок
87	صارى صو گوليدر [Sarı su gölüdür]	озеро Сари-су (Жовті води)
88	پوتقالى قزاغى مناستريدر [Potkalı kazağı manastırır]	монастир Поткальських козаків
89	سنوقه صوييدر [Senüka suyudur]	ріка Сенюха

صدر اعظم حضرت تیرینه یوان مازہ بانام براباش خطماندن کلان مکتوبک

تعظیم و تکریم برله دوستانه آنها اولنان اولدرک دولت علیه ایله مسقو
چار لغی بیندن عقد مصلحت ایچون شوکلو و قدرتلوا سلام پادشاهی شهنشاه
معظم حضرت تیرینه مسقو مملکت لرینک و بیوک و کوچک و اقدوس و لایتلر
وانلره تابع نجه یرلرک اولو جاری اقدم طرفدن محرم مشا و ن جیسی وقارغه
و کیلی اولان املیا نوس اغا نیویج او قرا اینو و یقونام الجیسی درد و لمندان
وارمق اوزره تعیین وار سال اولندوغنی مشعر و مخبر نامه سی کوندر بلکله فرما
اوزره بولخومیر و قزاق بلوکندن سودیه اولان کریقورزار و تنی نام مخصوص
نامه رسان ایله ایصال اولمنق اوزره اهتمام اولنوب مسارعتا وزن قن دز
استانبوله و یا خودا درنه یه وارمق ایچون کندویه تنبیه اولمشدر وصولدن
رجا اولنورکه مزبور نامه رسان حضور شهر یاری یه کتور یلوب چار مرک
نامه سنی تبلیغ و موافق جواب ایله ینه سرعت ایله عودت ایتدر ملک ایچون
لطف کرم بیور یله ممنون اولورز و امتداد صحت و سلامت و دوام سعادتلر
دعا این رز

با طورین نام شهرده تاریخ ولادت حضرت عیسانک بیک الیوز طقساز
طقوز سنه سنک ماه مایسک یکرمی بشخی کوننده تحریرا اولندی مکرمه

Dok. № 5. Hetman İvan Mazepa'nın Sadrazam'a gönderilen mektup. 25.V.1699
BOA. Fon adı: "A_{DVNSNHM". Defter № 5. Sayfa 353-354.

- 1 *Sadr-ı a'zam hazretlerine Yuvan Mazepa nâm Barabaş Hetmâni 'ndan gelen mektûbun*
- 2 *ta 'zîm ve tekrîm birle dostâne inhâ olunan oldur ki Devlet-i aliyye ile Moskov*
- 3 *Çarlığı beyninde akd-i maslahat için şevketlü ve kudretlü İslâm padişahı şehin-şâh*
- 4 *mu'azzam hazretlerine Moskov memleketlerinin ve Büyük ve Küçük ve Ak Rus vilâyetlerinin*
- 5 *ve anlara tâbi ' nice yerlerin Uluçari efendim tarafından mahrem müşâverecisi ve karga yolda*
- 6 *vekîli olan Emilyanos Egnatiyeviç Ukraineviçkov nâm elçisi der-i devlet-medâra*
- 7 *varmak üzere ta 'yîn ve irsâl olunduğunu müş'ir ve muhbirnâmesi gönderilmeğle fermâni*
- 8 *üzere Bolhomir ve Kazak bölüğünden sudiye olan Grikor Zarotni nâm mahsûs*
- 9 *nâme resan ile isal olunmak üzere ihtimâm olunub müsarâ'at üzere karadan*
- 10 *İstanbul'a ve yahut Edirne'ye varmak için kendüye tenbîh olunmuşdur vusûlunda*
- 11 *ricâ olunur ki mebzûr nâme resan-i huzûr-i şehriyâriye götürülüb çarımızın*
- 12 *nâmesini teblîğ ve muvafık-ı cevâb ile yine sür'at ile avdet etdirilmek için*
- 13 *lutf ve kerem buyurula memnûn oluruz ve imtidâd-ı sıhhat ve selâmet ve devâm-ı sa'âdetlerine*
- 14 *du'â ederiz*
- 15 *Baturin nâm şehirde târih-i velâdet-i Hazret-i İsa'nın bin altı yüz doksan*
- 16 *dokuz senesinin mâh-ı mayısın yirmi beşinci gününde tahrîr olundu.*

Док. № 5. Лист від гетьмана Івана Мазепи до великого везіра. 25.V.1699
BOA. Fon adı: "A_{DVNSNHM". Defter № 5. Sayfa 353-354.

Лист від Івана Мазепи – гетьмана Барабаш козаків, який прибув до великого везіра несе наступне приятельське повідомлення разом з висловами поваги.

Для скріплення мирного договору поміж Великою державою і Московським царством до блискучого і могутнього ісламського падишаха надіслано повідомлення від великого царя Московської держави, до якої належать області Великої, Малої і Білої Русі та деякі прилеглі місця, які відносяться до них. У ньому повідомляється, що як посланця призначено і надіслано таємного радника і таємного уповноваженого Ємеляна Ігнатійовича Українцева. Згідно з наказом, козацького військового суддю у Болгомирі (Богодухів-?) – Григорія Заротного, відправлено зі спеціальним листом, у якому вимагається докласти зусиль з метою якнайшвидшого прибуття цього радника сушею до Стамбулу чи Едирне. Ми будемо задоволені, якщо Ви люб'язно дасте розпорядження швидко доставити згадуваного листа до володаря, як тільки прибуде [посланець]. Нехай в таким чином зміст листа нашого царя буде йому докладено. Нехай також, якомога швидше, буде надіслано належну відповідь [до нас]. Молимося за Ваше довготривале здоров'я, благополуччя і довгочасне щастя.

[Написано] у місті Батурина 25 травня 1699 року за християнським літочисленням.

۱۷۶

رکاب هایون شهر یاری به مسقوجاری طرفین کلون نامه نك ترجمه سید

۹۹

شکوتلو قدرتلو عظمتلو شهنشاه اعظم حضرتلر نیک حضور ملوکانه لرینه مسقوجاری
 طرفین تقظیم و تکریم بره دوستانه آنها اولنان اولدرکه الله تعالی حضرتلری حق اوزره
 ایله بکرنجیکه بزه معین اولوب بکن ماه خزیرانک بکرمی بدیخی کوننده یولنا و تیه قرینده شمنز
 اولون اسوج قرالی اوزرینه شان و اعتباره باعث غالبیت بولما فرایله قرال فریوردک
 عسکری منهنم و باش و کلی غروف پیپر و باش جنزلی راین شیلده و بر قاج جنرال
 دخی و یغیه بلالو باشلو عسکر ضابطلری و صولطاطلر اسیر و وافر بیراقلری اخذ
 اولدنی خبری مقرب جاسنکیر فر و الو تور بده و کیلمن بیروس اندر یو و یج تولستوخ
 نام ممتاز الجیمزک تقریرندن معلوم ملوکانه لری اولدوغی بی اشتباهدر لکن محاربه
 مذکوره دن صکره فراریدن اون التی بیک مقداری اسوج عسکر بی مامول اولنماز
 ایکن اوزی صوبی قرینده واقع بزه و ولو خینه نام محله یقین برده عسکر فر بتیسوب
 ضعفلری سببی ایله بیراق و ساو حار بی براغوب طا بورلوند اولون جمله طوب
 واغر لقلریله کندیلر بی بزه تسلیم ایله کلر بی جانب ملوکانه لرینه حالیا افاده ایله بکرنج
 برباعت اعتبار اولون غالبیتک در سعادت لرینه صحتی اوزره تفصیلنه مو حواله ممتاز
 الجیمز مامور ایلیک واسوج قرالی بر قاج یوز صولطاط ایله بوندن اقدم قزاق خطا
 اولون خاین مازه به ایله معا اوزی صوبیک اونه طرفنه فرار و جناب شهر یار یلر نیک
 مملکتنه کیرد بکی تحقیق اوزره معلوم اولغله ما بیند جاری اولون دوستاق و مو تیه
 و منعقد اولون مبارک صلح و صلوحه بناء دشمنز اولو اسوج قرالی مالک باد شاهیلر
 کچور مکن و قبول ایلامک اوزره فرمان یوردیلوب خاین مازه به نك اتباعیله رعایا من
 اولدوغی اجلدن اخذ و طرفنه تسلیم اولنسی بابنده امر و تنبیه یوردیق طرف ملوکانه لرین
 دوستانه التماس اولنوب مامولز اوزره جانب شهر یار یلر نین بو خصوصده جار لغز طرفنه
 دوستانلر نیک معین علومتی ظهوره کلکله ممنون اولوب مقابله سند بونجلیق امورده
 تحصیل رضای ملوکانه لرینه اهتمام ایدرز و بو مصلحتک تفصیلی در و اولنوز مک ایدن
 الجیمز تقریر اید جکدر باقی صحت و عافیت دامنه ایله دولت و سلطنت علیه لری قائم
 اولسنه دعا اولنور
 میلو و حضرت عیسانک بیک بدیوز طغوز بی و چا و لغز نیک بکرمی سکر بی سنه سنه
 ماه تموزک اونخی کوننده یولنا و تیه قرینده طا بور مرده یا زلمشدر

Dok. № 6. Moskov Çarı tarafından Poltava seferi hakkında gönderilen mektubun tercümesi. 11.VII.1709

BOA. Fon adı: “A_{DVNSNMH.d”. Defter № 6. Sayfa 174.

- 1 *Rikâb-i hümâyûn-i şehriyârîye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir*
- 2 *Şevketlü kudretlü azametlü şehinşâh-i a'zam hazretlerinin huzûr-i mülûkânelerine Moskov Çarı*
- 3 *tarafından ta'zîm ve tekrîm birle dostâne inhâ olunan oldur ki Allâh te'âlâ hazretleri hakk üzere*
- 4 *eylediğimiz cenkde bize mu'în olup geçen mâh-ı Haziran'ın yirmi yedinci gününde Poltavyya*
- 5 *kurbunda düşmanımız*
- 6 *olan İsvec Kırallı üzerine şân ve i'tibâra bâ'is gâlibiyet bulmamız ile Kırallı mezbûrun*
- 7 *askeri münhezim ve Başvekîli Grof Piper ve Başceneralı Rainşild³ ve birkaç ceneral*
- 8 *dahi ve nice bellü başlu asker zâbitleri ve soldatları esîr ve vâfir bayrakları ahz*
- 9 *olunduğu haberi mukarreb Çâşnigîrimiz Valatoryada vekîlimiz Petros Andrevic Tolstoğ*
- 10 *nâm mümtâz elçimizin takrîrinde ma'lûm-i mülûkâneleri olduğu bî-iştibâhdır lakin muhârebe-i*
- 11 *mezkûreden sonra firâr eden on altı bin mikdârı İsvec askerini me'mûl olunmaz*
- 12 *iken Özi Suyu kurbunda vâki' Perevolocna nâm mahalle yakın yerde askerimiz yitişüp*
- 13 *za'fları sebebi ile bayrak ve silâhlarını bırakup taburlarında olan cümle top*
- 14 *ve ağırlıklarıyla kendilerini bize teslîm eylediklerini cânib-i mülûkânelerine hâliyâ ifâde*
- 15 *eylediğimizden mâ'adâ*
- 16 *bu bâ'is-i i'tibâr olan gâlibiyetin Der-sa'âdetlerine sıhhati üzere tafsîline mûmâ-ileyh mümtâz*
- 17 *elçimizi me'mûr eyledik ve İsvec Kırallı birkaç yüz soldat ile bundan akdem Kazak Hetmânı*
- 18 *olan hâ'in Mazepa ile ma'an Özi Suyu'nun öte tarafına firâr ve cenâb-i şehriyârîlerinin*
- 19 *memleketine girdiği tahkîk üzere ma'lûmumuz olmakla mâbeynde cârî olan dostluk*
- 20 *ve meveddete ve mün'akid olan mübârek sulh ve salâha binâen düşmanımız olan İsvec Kırallı'nı*
- 21 *memâlik-i padişahîlerinden*
- 22 *geçürmemek ve kabûl eylememek üzere fermân buyurulup hâ'in Mazepa'nın etbâ'ıyla re'âyâmız*
- 23 *olduğu ecilden ahz ve tarafımıza teslîm olunması bâbında emr ü tenbîh buyurulmak taraf-ı*
- 24 *mülûkânelerinden*
- 25 *dostâne iltimâs olunup me'mûlümüz üzere cânib-i şehriyârîlerinden bu husûsda çarlığımız*
- 26 *tarafına*
- 27 *dostluklarının mu'în-i alâmeti zuhûra gelmekle memnûn olup mukâbelesinde buncalayın umûrda*
- 28 *tahsîl-i rızâ-yı mülûkânelerine ihtimâm ederiz ve bu maslahatın tafsîlini ve der-i devletinde meks*
- 29 *eden*
- 30 *eliğimiz takrîr edecektir. Bâkî sıhhat ve âfiyet-i dâimâ ile devlet ve saltanat-ı aliyeleri kâ'im*
- 31 *olmasına du'â olunur.*
- 32 *Milâd-ı Hazret-i İsâ'nın bin yedi yüz dokuzuncu ve çarlığımızın yirmi sekizinci senesinde*
- 33 *mâh-ı Temmuz'un onuncu gününde Poltava kurbunda taburumuzda yazılmışdır. (11.VII.1709)*

³ Renşteld

**Док. № 6. Переклад листа московського царя щодо Полтавської битви.
11.VII.1709**

BOA. Fon adı: "A_{DVNSNMH.d". Defter № 6. Sayfa 174.

Переклад листа, надісланого московським царем до султанського почту.

Повідомляючи висловлення поваги та звеличування, надіслані до Його величності, блискучого, могутнього і великого султана, приятельське повідомлення московського царя є наступним.

Двадцять сьомого дня, минулого місяця червня, поблизу Полтави відбулася битва, у якій ми взяли участь в ім'я Всевишнього Бога. З його допомогою здобули славу перемогу над нашим ворогом – шведським королем. Його розбите військо, як і його канцлер граф Піпер, головнокомандувач Райншилд (Реншельд), ще декілька генералів, кілька високо відзначених офіцерів і військових, були полонені разом з численними їх прапорами. Ця новина надійшла до Нашого володарського відома з доповіді наближеного до нас *чашинітра*, нашого уповноваженого намісника у Валаторії та від нашого посла Петра Андрійовича Толстого, [достовірність якої] не викликає ніяких сумнівів.

Проте, після згадуваної битви, наші війська [переслідуючи] втікачів – шість тисяч шведських воїнів, наблизилися до одного місця, яке називається Переволочна, що знаходиться у безпосередній близькості до ріки Озі (Дніпро). Оскільки шведи вже були немічними, вони залишили свої прапори і зброю та здалися у полон разом зі своїми гарматами і обозом, що були в їхньому таборі. Позаяк ми все ще не повідомили Вас щодо цієї події, було відправлено до Вашої столиці у якості посла згадуваного нашого сановника, щоб він надав Вам якнай докладніше істинну [інформацію] щодо цієї перемоги. Однак ми дізналися з упевненістю, що шведський король з декількома сотнями воїнів, разом з колишнім козацьким гетьманом – зрадником Мазепою, втекли на протилежний берег ріки Озі (Дніпро) і увійшли до Ваших султанських земель.

Ґрунтуючись на існуючому поміж нас приятельстві, теплих почуттях і мирних договорах, ми маємо побажання, щоб Ви довели своє приятельство до нас видавши *ферман* щодо наступного: нехай наш ворог – шведський король – не буде допущений і прийнятий в землях падишаха, а зрадника Мазепу з його людьми, які є нашими підданими, нехай будуть схоплені і передані нам. У відповідь на виявлене в такий спосіб приятельство до нашого царства і ми докладемо зусиль, щоб задовольнити Вас. Подробиці щодо цих питань будуть Вам повідомлені нашим послом, який перебуває у Вашій столиці. Бажаємо Вам міцного здоров'я і молимося за довговічність Вашої держави і великого султанату.

Написано одинадцятого дня місяця липня тисяча сімсот дев'ятого року від Різдва Христового і двадцять восьмого року Нашого царювання, у військовому таборі біля Полтави. (11.07.1709)

Фрагмент карты / Harita parçası: Tartarie Europeenne ou Petite Tartari ou sont Les Tartares, Du Crim, ou de Perecop; De Nogais... Nicholas Sanson (Paris, 1665)

نشان هایون اولدرکه
 رافعوا توقع رفع الشان خاتانی اوزی صوبتک ایچی طرفده اولان راباش و بوتقالی طایفه سنک
 خطانی اولان افتخار الامر الملة المسيحية قلب اورلیک ختمت عواقبه بالخیر طرفدن الجملک
 طریقیله منبعث اولان معاخر اعیان الملة المسيحية قسطنطین هوردی نیکو آمان فرستوی
 و دیندی هورلنگو بولقونیک بره لوسکی و قلم و و لوجو بولنی صود یا نیار آل و ایوان مقسیمویج
 بیضار نیار آل و هر بهوری هر سیک اساول نیار آل و اوج بیگ عنسکرک یا شی اولان
 قارب بولقونیک ختمت عواقبهم بالخیر سده سینیه سعادت مدار و عتبه علیه شهره
 اقتدارمه کلوب راباش و بوتقالی قراقلی طایفه سیله دولت علیه ابد پیوند مه متابعت
 ایتمیله فیما بعد خطانلرینک عزل و نصبی کذب و بد لرنده اوله و سایر امور لرینک تمشی
 کند لره مقوض اوله و رعیت اده عاسیله اوز لرینه تکالیف تحمیل و لیمه و خراج نامیله برینه
 مطالبه اولیمه و طایفه مرقومه عهد لرنده ثابت قدم اولوب جمیع زمانده کلام لرینک
 خلاقی ظهوره کلد کچه کرک ارا ضیلرینه و کرک سایر امور لرینه دخل و تعرض اولمویب
 ایجن ممالک محروسه م طرفه کلوب کیدن باز رکانلرینک امتعه و اشیا لرینک رسم
 کرک الوب غیره نسنه مطالبه اولیمه و یوید لرینه سند و یرلیک اوزره استدعالی
 غایت ایلد کلرندک ما عدا راباش و بوتقالی قراقلی طایفه سنک وجه مشروح اوزره
 اولان رجا و نیاز لری حیز قبوله قرین اولوق بابنده جناب مارت ماب ایالت نصیب
 سعادت آلتساب بالفعل قریم خانی اولان د و لنگرای خان دامت معالیه دخی التماس
 اتملرله طایفه مرقومه ایچ لرندن نصب ایلد کلری خطانلرینک اوغلی قریم خانلرینک
 یانلرندک رهبر اولوق اوزره وضع اولوب و عسکر منصوره م اول جانلردن بر حمله
 سفر ایتد کلرندک طایفه مرقومه دخی طرف لرندن یانلرینه ممکن اولدنی مقربه عسکر قوشوب
 اتملرله مامشات و معاخذتک بولموق اوزره ارسال اتمک شرطیله القاسلرینه مساعدت
 هایونم اوزانی قلمشدر نباء علیه بونشان میمون موهبت مقرونی و یردوم و بسورد و مک
 بالاده تفصیل و تصریح اولدنی اوزره شروط مذکور طایفه مرقومه نک حق لرندک ایغا
 مرعی طوتیلوب مادامکه عهد لرندک ثابت قدم و راسخ دم اولدرا خلاف سعادت تصافدن
 و وزرای عظام و وکلای فحام و سایر لر دن وجه مشروح اوزره اولان استدعا و التماس لرینک
 خلافتی بر فرد از کتاب المیوب کند لری و اولاد لری بو خاندان بر واحسانک سایه تحمیلرینک
 محلی اوله لرستویله بله لر علامت شریفه اعتماد قیلد لار

**Dok. № 7. Hetman Filip Orlik'e gönderilen Sultan berati.
21.XII.1711**

BOA. Fon adı: "A_{DVNSNMH.d". Defter № 6. Sayfa 337.

- 1 Nişân-ı hümâyûn oldur ki
- 2 Râfi '-i tevkî '-i refî 'ü 'ş-şân hâkânî Özi Suyu 'nun iki tarafında olan Barabaş ve Potkalı tâ 'ifesinin
- 3 Hetmânı olan iftihârü 'l-ümerâü 'l-milletü 'l-mesîhiyye Filib Orlik hutimet 'avâkıbuhû bi 'l-hayr tarafından elçilik
- 4 tarikiyle münba 'is olan mefâhir-i a 'yânü 'l-milletü 'l-mesîhiyye Kostantin Hordi[ye]nko Ataman Koşovoy
- 5 ve Dimitri Horlenko Polkonik Prelutski ve Klim Dolhopoliy Sudiya [he]nyaral[niy] ve İvan Maksimoviç
- 6 Pısar [he]nyaral[niy] ve Hrihori Hersik Esavul Yenaral (Heneralniy) ve üç bin askerin başı olan
- 7 Karp Polkovnik hutimet 'avâkıbihüm bi 'l-hayr südde-i seniyye-i sa 'âdet-medâr ve atabe-i aliyeye-i sipihr
- 8 -iktidârıma geliüp Barabaş ve Potkalı Kazakları tâ 'ifesiyle Devlet-i aliyeye-i ebed-peyvendime mütâba 'at
- 9 etmeleriyle fi-mâ ba 'd Hetmanları 'nın azl ve nasbı kendü yedlerinde olma ve sâir umûrlarının temşiyyeti
- 10 kendülere mufavvaz ola ve ra 'iyyet iddi 'âsıyla üzerlerine tekâlîf tahmîl olunmaya ve harâc nâmıyla bir nesne
- 11 mütâlebe olunmaya ve tâ 'ife-i merkûme ahdlarında sâbit-kâdem olup cemî '-i zamânda kelâmlarının
- 12 hilâfi zuhûra gelmedikçe gerek arâzilerine ve gerek sâir umûrlarına dahl ve ta 'arruz olunmayup
- 13 ancak memâlik-i mahrûsam tarafına geliüp giden bâzirgânlarının emti 'a ve eşyâlarından resm-i
- 14 gümrük alınıp gayrı nesne mütâlebe olunmaya deyü yedlerine sened verilmek üzere istid 'â-ı
- 15 inâyet eylediklerinden mâ 'adâ Barabaş ve Potkalı Kazakları tâ 'ifesinin vech-i meşrûh üzere
- 16 olan ricâ ve niyâzları hayyiz-i kabûle karîn olmak bâbında cenâb-ı emâret-me 'âb-ı eyâlet-nisâb-ı
- 17 sa 'âdet-iktisâb bi 'l-fi 'l Kırım Hânı olan Devlet Girây Hân dâmet ma 'âlihi dahi iltimâs
- 18 etmeleriyle tâ 'ife-i merkûme içlerinden nasb eyledikleri Hetmânları 'nın oğlu Kırım Hânları 'nın
- 19 yanlarında rehn olmak üzere vaz ' olunup ve asker-i mansûrem ol câniblerden bir mahalle
- 20 sefer etdiklerinde tâ 'ife-i merkûme dahi taraflarından yanlarına mümkün olduğu mertebe asker koşup
- 21 onlar ile mümâşât ve ma 'an ziddetde bulunmak üzere irsâl etmek şartıyla iltimâslarına müsâ 'ade-i

- 22 *hümâyûnum erzânî kılınmışdır binâen-aleyh bu nişân-i meymûn-i mevhibet-makrûnu virdüm ve buyurdum ki*
- 23 *bâlâda tafsîl ve tasrîh olunduğu üzere şurût-i mezkûre tâ'ife-i merkûmenin haklarında dâimâ*
- 24 *mer'a tutulup mâdemki ahdlarında sâbit-kadem ve râsih-dem olalar ahlâf-ı sa'âdet-ittisâfımdan*
- 25 *vüzerâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâm ve sâirlerinden vech-i meşrûh üzere olan istid'â ve iltimâslarının*
- 26 *hilâfını bir ferd irtikâb eylemeyüp kendüleri ve evlâdları bu hânedân-ı berr ve ihsânın sâye-i himâyesinde*
- 27 *mahmî olalar şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar*
- 28 *Fî Evâsıt-ı Za (Zilkade) sene 1123 (21.XII.1711)*

**Док. № 7. Султанський берат, адресований до Пилипа Орлика.
21.XII.1711**

BOA. Fon adi: "A_{DVNSNMH.d". Defter № 6. Sayfa 337.

Заповідь султанського знаку (*тугри*) є наступною.

Отримувач володарського наказу з нанесеним султанським знаком (*тугрою*) є гетьманом [козацьких] громад Барабаш і Поткали, які знаходяться з обох сторін ріки Озі (Дніпро), гордість емірів християнських народів – Пилип Орлик – нехай вінець життя його закінчиться з добром! Він надіслав [до нас] своїх делегатів у якості посланців: гордість старшини християнського народу Костянтина Гордієнка – кошового отамана, Дмитра Горленка – Прилуцького полковника, Кліма Долгополого – генерального суддю, Івана Максимовича – генерального писаря, Григорія Герцика – генерального осавула і командуючого трьохтисячним військом полковника Карпа – нехай вінець життя свого закінчиться з добром! Вони прийшли до мого ушанованого султанського трону і величного мого палацу, та, з підтвердженням послідовних відносин у підлеглості козацьких громад Барабаш і Поткали до Височайшої моєї держави, висловили наступне прохання.

Віднині й надалі звільнення і призначення гетьманів нехай буде в їхніх руках; нехай беруть співучасть у веденні решти їхніх справ; нехай не будуть обкладені понаднормовими податками, з позовами, що вони *рая*; нехай не вимагається від них *харадж*, позаяк згадувані громади твердо притримуються скріплених договорів і не будуть викривлювати в них слова; не повинно бути втручання в їхні землі чи то втручання в решту їхніх справ; нехай береться тільки митний податок за речі й товари з подорожуючих торговців до моєї укріпленої території, і нехай їм видається документ, що нічого іншого не вимагається від них.

Щодо прийняття вищенаведених прохань та побажань козацьких громад Барабаш і Поткали заступився і Його ясновельможність, притулок емірства та наділений достоїнстю чинний хан Криму – Девлет Герай Хан – нехай вічно продовжується велич його!

Своє султанське схвалення Я дав зазначеному заступництву за наступних умов. Син того гетьмана, якого обрано поміж козаками, нехай буде переданий кримським ханам як заручник; коли буде оголошено збір до побідоносного мого війська у деяких тамтешніх місцях, нехай туди прибудуть якомога найбільше воїнів згадуваних громад як підкріплення. За таких умов видано цей наділений щастям мій султанський знак (*тугру*) і наказано: згідно з докладно вище наведених пояснених умов, нехай у згадуваних громад завжди будуть їх землі (лани). Якщо вони твердо притримуються домовлених обіцянок, нехай ніхто з великих *везирів*, шановних повноважних представників та інших моїх знатних осіб, не діють всупереч їхніх побажань, а самі вони і діти їх нехай залишаються під захистом мого, даруючого блага, султанського затінку.

Нехай так знають і нехай мають довіру до мого священного знаку (*тугри*)!

Друге десятидення місяця зілкаде 1123 року. (21.XII.1711)

فریم خانی سعادت گرای خاندان کلان مکتوب صورتیدر

بعد الاغاب معروض بنده خالص الفواد و عرض داشت عهد صافی نهاد بود که بوبنده بمقدار اری حقیقه
 بحر زاهر عطوفت علیه شاهان که هیجان و نیر عالم فرود مکارم سنیه پادشاهان که ثمان ایدوب درگاه
 معادک بوجی باشیلرندن درویش محمد اغا قولک و سا طئیلله عنایت و ارسال بوردلان نامه هایون صلاحیت غورون
 اجرامه لایه تعظیم و استقبال و ادای مراسم ترتیل و اجلا لدن صکره بر داشته دست توفیر و تحیل و لب ادب بر تلتم
 و تقبیل و کمال سوزش و کد از ایله کشف و تلاوت ایدوب عنایت و احسانک اولان خاصه البسه ملوکانه
 سمون دوخته خلعت مورت البهجت خسروانی کمال سرور و انبهاج ایله زیور ووشن مغاخرت و عطیه بهینه
 تا مدارک اولان اون بلیک غروش معیت بندیکه موجود میران و میرزایان و اغاوات قولرینه علی قدر مرانتم
 توزیع ایله سر مبارها تم تزییه بمائل و نجاج اینهاجم فرق فرقد انه معادل اولوب دوام عمر و دولت پادشاهی قیام
 فروشوک سرفشاهی دعوائی تکرار و تدارقلمشدر مکتوب صد فحیه مضمون نامه هایون شوکت مکتوبک
 اولان مر و اید کرانقدر کلام خسروانه یکان یکان کشیده سررشته ادغان و زیور سامعه دل جان
 اولدی الله عظیم الشان وجودهایونکی اسبب دهر دزدن مصون و همیشده برایه بخش اولنک شوکت
 و سلطنت ایدوب ظل ظلیل خسروانه کی کافه انام خصوصاً بوعبد مشها ملری اوزرندن دوروز ایل ایلیه
 بوعبد بیو جود لری رفاقتنده اولان عسکر تانار غرا کردار ایله طرف سلطنت صاحبزادین مافوقاً
 بوندن اقدام ربقه اطاعتدن سر کشیده و یاده انقیاددن دانس چیده اولان تبار طای طایفه سی
 بعون الله الملك المتعال بمنهت علیه ملوکانه و مقارنت شوکت باهه خسروانه ایله طریق استقامت ارجاع
 و راه سمت صلاحه اعاده و اتباع ایدوب فقط جاده استقامتدن عدول و انحراف ایله سرکشک ایدر شرزده
 قلبه سی و باب و مویشیلرین ترک و درون سگستانده بر جای متینه پناه و اتکا اینکده دست رس اولنک
 قابل امکانی بولنما مقله مالی اوزر بر اغیلوب اول طرفده اولان عموم قابیل جیراکسه و ابان و نونغای قوی و سار
 اجناس مختلفنک احوالنه نظام و هر بر قبیلنک کشتی زاده لرین رهق المن ایله انظام و یره وک غزلو دروش محمد اغا
 قولک معینله فریم و خولیرده امثالاً لامر العالی بوندن اقدام زیر عواطف سلطنت جهان بانی الهیاء سواحل
 نهر اوزیده متمکن و اسوده نشین اولان پوتغالی بقیر اولنور قزاق طایفه سی بعد المصالحه مملکت مستقوف
 استخراج المیدلری اموال و اشیا خصوصی شرعاً کو و یلوب قزاق طایفه سی اوزر بنه ثبوت بولور ایسه کیر و یر
 استمدادینه تغید و اهتمام اولنق امور مهم دینی و دولتی او کفین فریمک علما و مشایخی و امر و میرزایان

و اعداوت و استغیاب امیران قوللری معین بنده کینده اجتماع و غرتلورد و پیش محمد اغاننده لری هنجی میانترتی
 حسبیله مجلس شرعده حاضر اولوب مسقولونده قراخود لری اوزره ایلدکلری دفترلرنده مسطور و مقید اولان
 اموال و ایشیانی قراخودن طلب و دعوی ایندکلرنده قراق طایفه سی انکار ایتلریله اون ایچی کوره دیکنی دعوی و نزاع اولنده
 بوندن اقدام بوتقالی قراخودن عینی صراط نام قراق سرکشک ایدوب برتاج نفر همراهلریله سقه ملکسندت
 اخراج ایلدیکی دو اب و مویشی استماع بنده لری اولدوغنی ساعت ادم تعیین ایدوب یوزیکری اوچ راس بقیدلرنده
 النوب امانه بحلده حفظ و مسخور عینی صراط کند و سی حبس اولمشیدی حالا مسعودی حضور شرعه لخصار ایدوب
 دروش محمد اغا قوللری بر خود دار اولسون جتد و سعی ایله تشیع و کال اقدام واستقصا ایلدکه قراق مسفور
 بوندن ماعدا مسقولون بر مرده الشمس پیش راس بقه و بر مرده ایلکوز اون راس باوکیه اخراج ایلد و کئی
 بالطوع اقرار و اعتراف باقیسنی انکار ایلدکنده اغای موی ایله قوللری تکرار تشیع و اقدامه آغاز و ابرام
 ایلدکنده بطریق المصالحه و برضاء الطرفین بوتقالیلرک اقرار لری ایله امانته اولان طوار اهر
 ضم اتمک ایله او حیور سکسان راس باوکیه و او حیور اون راس بقه و اونوز سکر نفر ادمک سر تا یا
 لباسلرین و یرمک اوزره قول و قرار و طرفینک رضاسی اوزره ادملر تعیین و بالجمله جمع و تحصیل و مسقولو
 بدلیینه تسلیم و تمسک لری النوب اغای موی ایله قوللری بدلیله دکاه معدلت عنوانه ارساله حیارات
 و واجب القتل اولان مسفور قراق قنای شریفه موجبیه قتل ایله ترتیب حجاز قلندی جناب متعال
 شوکتلو قدرتلو عظملولو اقدام بادشاه سکندر پناه حضرتلرینک وجود همایون صلوات مغرورلرین
 امانت دهر دن مصون و سایه عاطفت خند و انیلرین اوزریمه سایبان و رضای عین اقتضای ملکوتانه
 اولور خدمات شناسیسته به سزاوار و شایان ایلید موی ایله غرتلورد و پیش محمد اغا قوللری نیجه
 شهر و ایام رفاقت بنده بمقدار لرنده اولوب کرک قیرم و نوغای و چراکسه و سایر احوال و امان
 و قوف و اطلاع تاملری اولغله هر احوال درون دیانتنه و لسان صدق و استقامتنده مواله
 اولندی بو عبد قدیم و بنده مستدیم لری خدمات علیه شهر یاریده سر مو تقصیرات ایتیب
 درون خلوص ایله بذل باش و جان و صرف تاب و توان ایدر قولک اولدیم معلوم خسروالند
 اولدقده امروفرمان شوکتلو عنایتلو کرامتلو حکما و حضرتلرینکله

سکر
 قراق

**Dok. № 8. Sultanın mektubuna Saadet Giray Han'ın cevabı.
(~1718-1821)**

BOA. Fon adı: "A_{DVNSNMH.d". Defter № 7. Sayfa 31-32.

Sayfa 1

- 1 *Kırım Hânı Sa'âdet Girây Hândan Gelen Mektûbun Sûretidir*
- 2 *Ba'de'l-alkâb ma'rûz-i bende-i hâlisü'l-fu'âd ve arz-ı dâşt-i abd-i sâfi-i nihâd budur ki bu bende-i bî-mikdârları hakkında*
- 3 *bahr-i zâhir-i atûfet-i aliyye-i şâhâne ki heyecân ve neyyir-i âlem-fürûz-i mekârim-i seniyye-i padişahânenin lemeân idüp Dergâh-i*
- 4 *mu'allânız Kapucubaşularından Dervîş Mehmed Ağa kulun vesâtetiyle inâyet ü irsâl buyurulan nâme-i hümayûn-i salâbet-makrûn*
- 5 *icrâ-yi lâzime-i ta'zîm ü istikbâl ve edâ-yi merâsim-i tertîl ü iclâlden sonra berdâste-i dest-i tevkîr ü tebcîl ve leb-i edeb birle telsîm*
- 6 *ü takbîl ve kemâl-sûziş ü güdâz ile keşf ü tilâvet idüp inâyet ü ihsânın olan hâssa-i elbise-i mülûkânenen*
- 7 *semmûre-i duhte-i hil'at-i meveddetü'l-behcet-i hüsvânî kemâl-i sürûr ü ibtihâc ile zîver-i dūş-i müfâharet ve atıyye-i behiyye-i*
- 8 *tâcdârın olan onbin gurûş ma'iyet-i bendegîde mevcûd mîrân ve mîrzâyân ve ağâvât kullarına ali kadri merâtibihim*
- 9 *tevzî' ile ser-i mübâhâtim süreyyâya mümâsil ve tâc-i ibtihâcım fark-i ferâkdâna mu'âdil olup devâm-i ömr ü devlet-i padişahî ve kıyâm-i*
- 10 *fer ü şevket-i şehinşâhî da'vâtı tekrâr ve tezkâr kılınmıştır, meknûn-i sedefçe-i mazmûn-i nâme-i hümayûn-i şevket-makrûnun*
- 11 *olan mervârîd-i girân-kadr-i kelâm-i hüsvânî yegân yegân keşîde-i ser-rişte-i iz'ân ve ziver-i sâmi'a-i dil ü cân*
- 12 *oldu Allâh azîmü's-şân vücûd-i hümayûnunu âsîb-i dehr-i dündan masûn ve hemîşe pîrâye-bahş-i evreng-i şevket*
- 13 *ü saltanat idüp zill-i zalîl-i hüsvânîgî kâffe-i enâm husûsâ bu abd-i müstehâmları üzerinden dūr ve zâ'il eylemeye*
- 14 *bu abd-i bî-vücûdları refâkatinde olan asker-i Tatar-ı gazâ-girdâr ile taraf-i saltanat-i sâhib-kırânîden me'zûnen*
- 15 *bundan akdem ribka-i itâ'atden ser-keşîde ve câdde-i inkiyâddan dâmen-çîde olan Kabârtây tâ'ifesini*
- 16 *bi-avni'l-lâhi'l-meliki'l-müte'âl yümn-i himmet-i aliyye-i mülûkâne ve mukârenet-i şevket-i bâhire-i hüsvânî ile tarîk-i istikâmete ircâ'*
- 17 *ve râh-i semt-i salâha i'âde ve ittibâ' idüp fakat câdde-i istikâmetden udûl u inhirâf ile serkeşlik ider şîrzime-i*
- 18 *kalîlesi devâb ve mevâşîlerin terk ve derûn-i sengistânda bir cây-i metîne-penâh ü ittikâ etmekle dest-res olmanın*
- 19 *kâbil-i imkânı bulunmamakla hâlî üzere bırakılıp ol tarafda olan umûmen kabâyil-i Çerâkise ve Abaza ve Nogay kavmi ve sâir*

- 20 *ecnâs-ı muhtelifenin ahvâline nizâm ve her bir kabîlenin kişi-zâdelerinin rehn almak ile intizâm ve vererek izzetlü Dervîş Mehmed Ağa*
- 21 *kulun ma'iyyetiyle Kırım'a duhûlümüzde imtisâlen li-emri'l-âlî bundan akdem zîr-i avâtîf-i saltanat-i cihân-bânîye ilticâen sevâhil-i*
- 22 *nehr-i Özi'de mütemekkin ve âsûde-nişîn olan Potkalı ta'bîr olunur Kazak tâ'ifesi ba'de'l-musâlaha memleket-i Moskov'den*
- 23 *istihrâc eyledikleri emvâl ü eşyâ husûsü şer'en görülp Kazak tâ'ifesi üzerine sübût bulur ise girüye*
- 24 *istirdâdına takayyüd ü ihtimâm olunmak umûr-i mehâm-i dîn ü devletden olmağın Kırım'ın ulemâ ve meşâyihî ve ümerâ ve mîrzâyân*

Sayfa 2

- 1a *ve ağâvât ve meşâhîr-i a'yân kulları huzûrunda gide ictimâ' ve izzetlü Dervîş Mehmed Ağa bendeleri dahi mübâşeretî*
- 2a *hasebiyle meclis-i şer'de hâzır olup Moskolı'nun kavlı hodları üzere eyledikleri defterlerinde mestûr ü mukayyed olan*
- 3a *emvâl ü eşyâyı Kazaklar'dan taleb ve da'vâ etdiklerinde Kazak tâ'ifesi inkâr etmeleriyle on iki güne değîn da'vâ ve nizâ' olundukda*
- 4a *bundan akdem Potkalı Kazakları'ndan Gnati Sarat nâm Kazak serkeşlik idüp birkaç nefer hem-râhlarıyla Moskov memleketinden*
- 5a *ihrâc eylediği devâb ve mevâşî istimâ'-i bendeleri olduğu sâ'at âdem ta'yîn idüp yüz yirmi üç re's bakr yedlerinden*
- 6a *alınup emâneten bir mahalde hıfz ve mesfûr Gnati Sarat kendüsü habs olunmuş idi hâlâ mesfûri huzûr-i şer'e ihzâr idüp*
- 7a *Dervîş Mehmed Ağa kulları berhûrdâr olsun cidd ü sa'y ile tetebbu' ve kemâl-i ikdâm ü istiksâ eyledikde Kazak-i mesfûr*
- 8a *bundan mâ'adâ Moskolı'dan bir merrede altmış beş re's bakar ve bir merrede iki yüz on re's bârgîr ihrâc eylediğini*
- 9a *bi't-tav' ikrâr ü i'tirâf bâkîsını inkâr eylediğinde ağa-yı mûmâ-ileyh kulları tekrâr tetebbu' ve ikdâma âğâz ve ibrâm*
- 10a *eylediğinde bi-tarîki'l-musâlaha ve bi-rızâi't-arafeyn Potkalılar'ın ikrârları ile emânetde olan davarları*
- 11a *zamm etmek ile üç yüz seksen re's bârgîr ve üç yüz on re's bakar ve otuz sekiz nefer âdemin ser-tâ-pâ*
- 12a *libâsların vermek üzere kavlı ü karâr ve tarafeynin rızâsı üzere âdemleri ta'yîn ve bi'l-cümle cem' ü tahmîl ve Moskovlu*
- 13a *yedlerine teslîm ve temessükleri alınup ağa-yı mûmâ-ileyh kulları yediyle dergâh-i ma'delet-unvâna irsâle cesâret*
- 14a *ve vâcibü'l-katl olan mesfûr Kazak fetevâ-yı şerîfe mûcibince katl ile tertîb-i cezâ kılındı, cenâb-ı müte'âl*
- 15a *şevketlü kudretlü azametlü efendim padişah-ı Sikender-penâh hazretlerinin vücûd-i hümayûn-ı salâbet-makrûnların*

- 16a *âfât-i dehrden masûn ve sâye-i âtifet-i hüsrevânîlerin üzerime sâyebân ve rızâ-yi yümn-i iktizâ-yi mülûkâne*
- 17a *olur hidemât-ı şâyesteye sezâvâr ve şâyân eyleye, mûmâ-ileyh izzetlü Dervîş Mehmed Ağa kulları nice*
- 18a *şühûr ü eyyâm refâkat-i bende-i bî-mikdârlarında olup gerek Kırım ve Nogay ve Çerâkise ve sâir ahvâl ü asâra*
- 19a *vukûf ve ittîlâ'-ı tâmları olmakla her ahvâl derûn-i diyânetine ve lisân-i sıdk ü istikâmetine havâle*
- 20a *olundu bu abd-i kadîm ve bende-i müstedîmleri hidemât-i aliyye-i şehriyârîde ser-i mû taksîrât etmeyüp*
- 21a *derûn-i hulûs ile bezl-i baş ü cân ve sarf-i tâb ü tüvân ider kulun olduğum ma'lûm ma'lûm-ı hüsrevâne*
- 22a *oldukda emr ü fermân şevketlü inâyetlü kerâmetlü hünkârım hazretlerinindir.*
- 23a *Bende*
Sa'âdet Girây
 (~1718-1821)⁴

**Док. № 8. Відповідь кримського хана Саадет Герая на султанське послання.
(~1718-1821)**

BOA. Fon adi: "A_{DVNSNMH.d". Defter № 7. Sayfa 31-32.

Копія листа, надісланого від кримського хана Саадет Герая Хана.

Відповідно до офіційного звернення, надіслане прохання покірною слуги з чистим серцем і раба зі щирою вдачею є наступним.

Я, мізерний покірний слуга, був посвячений глибочіням як блискуче море найвищого шахського милосердя із зігріваючою цей світ султанською великодушністю, коли за посередництва одного з *капуджибаши* величного Вашого палацу – раба Дервіша Мехмеда Аги, мені було надіслано султанського листа з висловлюваннями підтримки. Після виявлення необхідної поваги зустрічаючи його і здійснення церемоній звеличування його, цього листа було піднесено високо вгору, поціловано з ввічливістю, відкрито і прочитано. З великою радістю і гордістю були милостиво удостоєні падишахом почесним одягом – халатом обшитим з соболиними хутрами, що прикрасили мої плечі. Прекрасний володарський подарунок у десять тисяч *гуруш* роздали поважним особам високого рангу, мурзам і агам, які знаходились у моєму почті. Від цього моя гордість співмірна з Плеядами, а радість моя є надзвичайною, як дві провідні зорі в пустелі. Знов і знов відправляю молитви за життя і щастя падишаха, за його невинну радість і могутність. Знову і знову простежую за впорядкованими, як перли, словами блискучого султанського листа, щоб вийняти нитку його значення, яке було б почуте серцем і душею. Нехай великий Аллах береже тіло падишаха від лихоліть підземного світу, нехай завжди прикрашає могутністю Його султанат, нехай віддалить від темних примар всіх живих істот в ньому і особливо від мене – збентеженого раба!

[Частина] татарського війська, будучи серед моїх неіснуючих приятелів і займаючись веденням священної війни, була удостоєна прийняттям їх серед воїнів султанату. Пізніше ця частина війська [звернула] з широкого шляху покірності і зв'язавшись з кабардинськими спільнотами впала у лабеті розбою. За допомоги Всевишнього Аллаха, з блискучими обіймами падишаха і зусиллями великого палацу, ця частина татарського війська повернулася назад і вирушила по шляху до праведної сторони. Однак, одна мала частина з них відхилилася і віддалилася, та почала чинити розбої. Коли вони перерізали усю свою дрібну і велику худобу, то вдалися до пошуку прихистку і підтримки у кам'янистій місцевості покрай маленької річки, де, не маючи можливості здобути [поживу] залишили її майже спорожнілою. Вони нав'язали свою волю і правила племенам черкесів, абазів, ногайців та інших різновидів населення, що там мешкає, і беручи у заручники синів з кожного племені, наклали свій порядок.

Під час Нашого прибуття до Криму з почтом шановного Дервіша Мехмеда Аги, скріпили добросусідську угоду з поселеною вздовж берегів ріки Озі (Дніпро) козацькою громадою Поткали, яка, по великодушності султана раніше знайшла там притулок і мирно

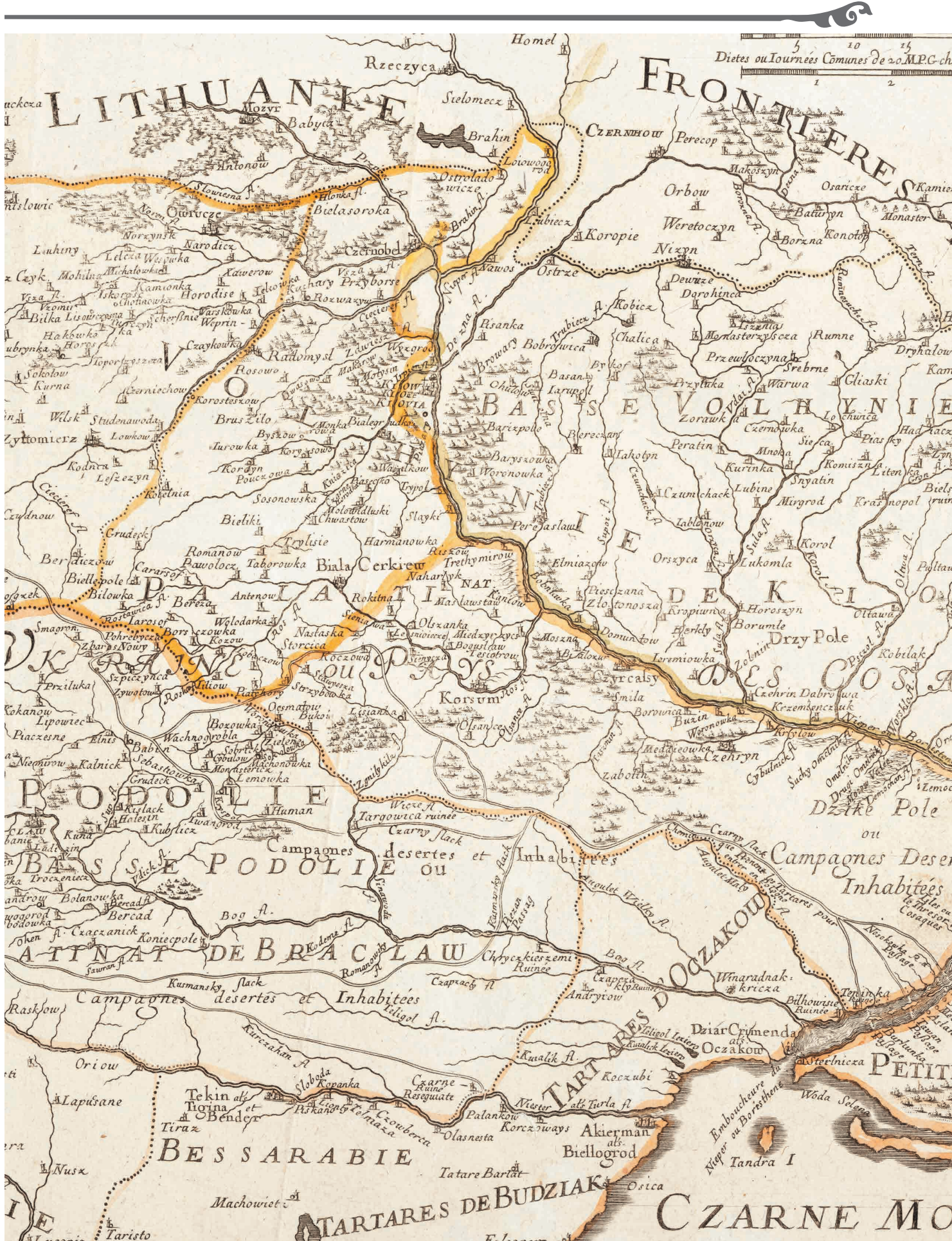
живе по сей час. Після чого, в шариатському суді була розглянута справа щодо речей і худоби, які козаки вивезли з країни Московії, та незважаючи на те, що вони здійснили реєстрацію вивезеного, вимагається від них повернути все назад. Оскільки це питання є одним з-поміж найважливіших речей для віри і держави, відбулася судова справа, на якій були присутні: *улема* Криму, *шейхи*, *еміри*, *мурзи*, *аги* і *аяни*. Шановний Ваш покірний слуга – Дервіш Мехмед Ага, також з'явився у шариатський суд в якості посланця. Коли від козаків були затребувані речі та худоба, які записані в реєстрах, тільки відповідно до сказаного московитами, козацька громада відмовилась повертати. Суперечки тривали близько дванадцяти днів і до вух Вашого покірного слуги дійшло, що раніше, особа на ім'я Гнатій Сарат з Поткали козаків, здійснював розбій і разом з декількома особами співучасників, вивів з московської сторони велику і дрібну рогату худобу. Відразу ж були встановлені люди, які отримали з його рук сто двадцять три голови великої рогатої худоби для зберігання в одному місці, а зазначений Гнатій Сарат був заарештований. Згадуваний Дервіш Мехмед Ага – нехай буде щасливий!, після серйозного і ретельного дослідження проблеми, отримав добровільну заяву і зізнання, що згадуваний козак, окрім вище зазначеного, ще один раз викрав у московитів шістдесят п'ять голів великої рогатої худоби і двісті десять голів коней, а від решти відрікся. Тоді слуги згадуваного Аги знову провели докладне розслідування та прямуючи шляхом порозуміння і згоди двох сторін, були визначені разом з додаванням зізнання козаків ще згодом додані до них, залишені на збереження, триста вісімдесят голів коней, триста десять голів великої рогатої худоби і одяг у повній амуніції на тридцять вісім осіб. За згодою двох сторін були визначені люди, які збиратимуть все, щоб передати його московитам, і отримати від них розписки, які слугами згадуваного Аги насміляться надіслати їх до палацу справедливості.

Згідно зі священною *фетвою* щодо страти згадуваного козака на смерть, це було для нього [заслуженим] покаранням.

Нехай тіло мого могутнього, милостивого і благодійного султана буде бережене від лихоліть підземного світу, а я і надалі залишатимусь під захистом його схвалення і моя служба нехай буде відповідною до Його володарської вимоги. Покірний Ваш слуга, згадуваний шановний Дервіш Мехмед Ага, протягом багатьох місяців і днів був товаришем і супутником мені – мізерному рабу та показав велику обізнаність щодо Криму і стану справ про ногайців, черкесів та інших покірних рабів, взявши на себе тягар прийняття рішень з внутрішньо-релігійних проблем мовою справедливості. Нехай буде відомо володарю, що я, Його давній і постійний покірний слуга, закладу голову і душу та покладу всі сили, щоб не допустити найменшої помилки у своїй службі великому Господарю!

Заповідь належить Його величності, моєму вельмишановному, доброзичливому і великодушному султану. (~1718-1821)

Підпис: Саадет Герай

Фрагмент карты / Harita parçası: La Russie Noire ou Polonoise qui Comprend les Provinces de la Russie Noire de Volhynie ... Nicholas Sanson (Paris, 1674)

Dok. № 9. Hetman Filip Orlik'in Osmanlı topraklarına gelişi ve konaklaması hakkında Sultanın verdiği emirler. 11.V.1722

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 78, Gömlek № 3851.

1.

- ¹ Hotin Muhâfızı vezîr-i mükerrerem Abdî Paşa 'ya hüküm ki
- ² Mukaddemâ Barabaş ve Potkalı Kazakları 'nın hetmânı olub hâlik olan İsveç kralı yanında bulunmak
- ³ takribiyle kral-ı mezbûr memleketine azimet eylediğinde ma'iyetinde bulunan Filib Orlik nâm hetmân olvakitten berü
- ⁴ İsveç memleketinde meks ü ikâmet eylediğinden sonra bu def'a yeni olan İsveç kralı tarafından Hotin
- ⁵ kal'asına gelmekle gelmesinin sebebi su'âl olundukda Kırım tarafına varub anda meks ü ikâmet eylemek niyetiyle geldiğini
- ⁶ takrîr idüb ancak kendüsü teveccüh ve sipariş için Devlet-i aliyye tarafından kâğıd olmadıkça ragbet ve i'tibârının
- ⁷ sukûta bâ'is olduğu zâhir olmağla Kırım hânı taraf-ı Devlet-i aliyyeden sipariş-nâme iltimâs idüb
- ⁸ ve mukaddemâ Devlet-i aliyyeme ilticâ eylediklerinde himâyet olunmalarını müş'ir hatt-ı hümayun-ı mehâbet-makrûnumla mu'anven berât-ı
- ⁹ âlî-şân ve ibrâz eyledikde ve yanında sekiz nefer ademisi ile altı res bârgîri olduğuna
- ¹⁰ olduğun senki vezîr-i müşârün-ileyhsin i'lâm eylemek ile bi-meşî'etillâh Devlet-i aliyye-i ebediyü'l-
- ¹¹ istimrâr ile mülûk-i etraf beyininde şerâ'it-i mesâlih inkiyâd bulub böyle eyyâm-ı müsâdemelerde
- ¹² bu makûlelerin serhad mahallerde meks ü ikâmetleri münâsib olmamağla hetmân-ı mezbûrun yanına tarafından mu'temed
- ¹³ adem ta'yîn ve Rumeli eyâletinde vâki' Siroz cânibine irsâl olunmak fermân olub Hotin'den Siroz'a
- ¹⁴ varınca nüzûl eylediği menâzilde kendüsüne ve etbâ'ına beher yevm on sekiz çift nân ve yedi vukiye lahm-i bakr ve ikişer kile
- ¹⁵ şa'ir ahâlî-i vilâyet tarafından verilüb bahâsı tekâlîflerine takass olunmak üzere tarafından ta'yîn
- ¹⁶ olunan mübâşir yedinden temessük verilüb Siroz'a vardıkda kendüye ve etbâ'ına kifâyet edecek
- ¹⁷ mertebede bir konak mahalline ve mahal-i mezbûrede meks eyledikçe kendüye ve tavarları ve ademlerine rûz-merre-i
- ¹⁸ nafaka bahâ yevmiye ikişer yüz kırkar sağ akçe verilmek için her birine başka başka evâmîr-i âlî-şânım isdâr
- ¹⁹ ve irsâl olunmakla işbu emr-i şerîfim vardıkda hetmân-ı mezbûrun yanına tarafından mu'temed-ün 'aleyh adamına koşub
- ²⁰ nüzûl eylediği menâzilde fermânım olduğu üzere rûz-merre ta'yînâtı ahâlî-i vilâyetden
- ²¹ alıb temessük vermek üzere tenbîh ve bir ân evvel Siroz'a irsâl ve fermân olduğu üzere
- ²² Siroz'da münâsib bir menzile iskân ve tavattun etdirüb keyfiyeti Der-sa'âdetime arz ve i'lâm eylemen

23 *bâbında fermân-i âlî-şânım sâdır olmağın vech-i meşrûh üzere emr-i şerîfe yazılmağa tezkire verildi.*

24 *fi 25 Recep Sene 1134 (11.V.1722)*

2.

25 *Hotin'den Siroz'a varınca yol üzerinde vâki' kâdıllara ve kethüdâ yerleri ve yeniçeri serdârı a'yân-ı*

26 *vilâyet iş erlerine hüküm ki. Mukaddemâ Barabaş ve Potkalı Kazakların hetmânı olub bu def'a*

27 *Hotin'e çıkan Filib Orlik nâm hetmân-ı Hotin'den kalkıb Siroz'da ikâmet eylemesi iktizâ etmekle*

(2 sayfa)

1a *hetmân-i mezbûrun yanında olan ademleri ve kendü ve tavarlarının rûz-merre ta'yînleri için*

2a *yevmiye on sekiz çift nân ve yedi vukiyye lahm-i bakr ve ikişer kile şa'ir Hotin'den Siroz'a varınca nüzûl*

3a *eylediği menâzilde verilib lâzım gelen bahâsı ahâlî-yi vilâyetin tekâlîflerine takass olunmak fermânın*

4a *olmağın imdi hetmân-ı mezbûr nüzûl eylediği menâzilde yevmiye on sekiz çift nân ve yedi vukiyye lahm-i bakr ve*

5a *iki kile şa'ir Hotin muhâfız-ı vezîrim Abdî Paşa tarafından üzerine ta'yîn olunan mübâşir ma'rifetiyle*

6a *verüb ve bahâsı tekâlîfden takass olunmak üzere mübâşir-i merkûm yedinden memhûr temessük ile bir dürlü*

7a *illet ve bahâne ile müzayaka çekdirmekten ve işbu emr-i âlî-şânımın hilâfî hareketden ifrâr eyleyesiz*

8a *diyü fermân-ı âlî-şânım sâdır olmağın vech-i meşrûh üzere emr-i şerîf yazılmak için tezkire verildi.*

9a *25 Recep Sene 1134 (11.V.1722)*

3.

10a *Siroz kâdısına ve a'yân-ı vilâyet iş erlerine hüküm ki*

11a *Mukaddemâ Barabaş ve Potkalı Kazakları'nın hetmânı olub bu def'a Hotin'e gelen Filib Orlik nâm hetmân*

12a *Hotin'den kalkıb Siroz'da ikâmet eylemesi muktezâ olub nefis-i Siroz'da sekiz nefer etbâ'ı ile*

13a *kifâyet eyleyecek mertebede bir konak tahliye ve hâzır etdirilmek fermânım olmağın ve her yevm lâzım*

14a *gelen icâresi taraf-i mîrîden verilmek şartıyla bir konak tahliye ve hâzır ve mevcûd eyleyüb hetmân-ı*

15a *mezbûre Hotin muhâfızı vezîrim Abdî Paşa tarafından ta'yîn olunan mübâşir ile Siroz'a geldikde*

16a *konak-i mezbûr içine iskân ve tavattun etdirilüb ve yevmiye icâresi bu veche münâsib olursa arz*

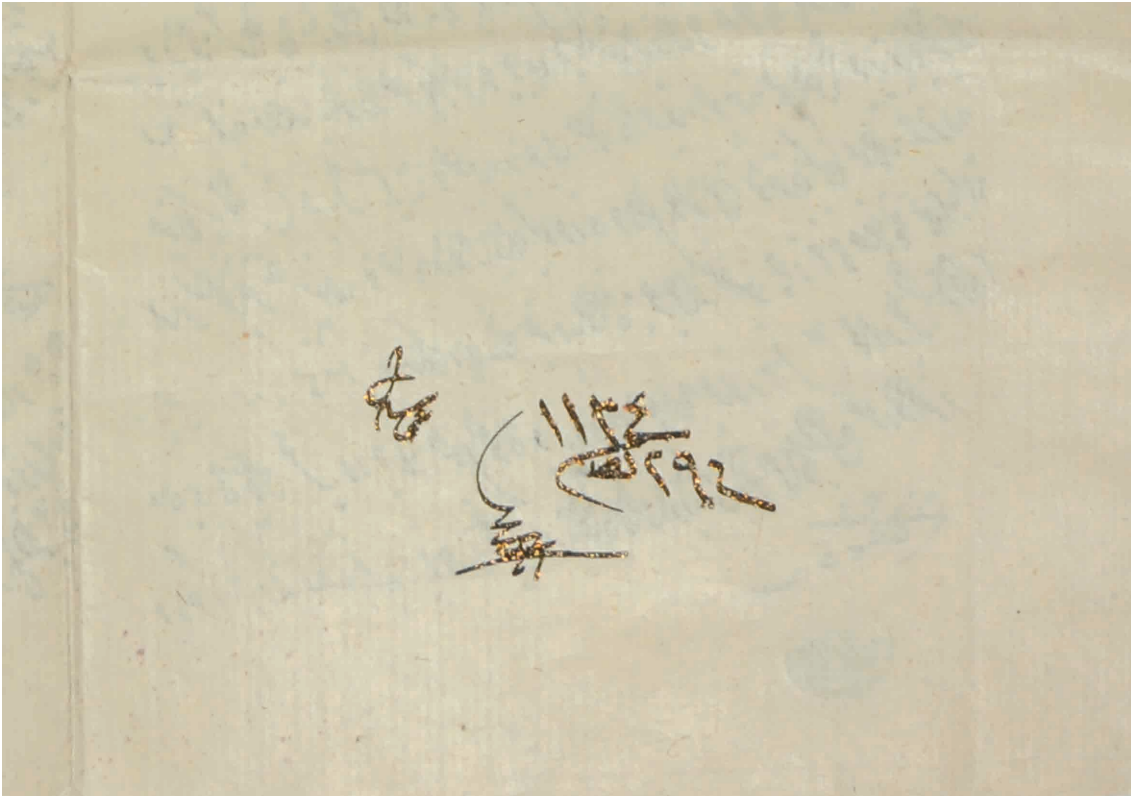
17a *u i'lâm eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmağın vech-i meşrûh üzere emr-i şerîfim yazılmak tezkire*

18a *verildi.*

19a *Fi 25 Recep Sene 1134 (11.V.1722)*

4.

- 20a Siroz kâdisına ve Siroz'da vâki' Nehreyn Cezireyn mukâta'ası emînine hüküm ki
- 21a Mukaddemâ Barabaş ve Potkalı Kazakların hetmânı olub bu def'a Hotin'e gelen Filib Orlik
- 22a hetmân sekiz nefer ademi ile Hotin'den kalkıb nefsi Siroz'da ikâmet ve mahsûs konak tahliye
- 23a varınca iskân etdirilmesi lâzım gelüb mahal-i mezbûrede meks eyledikçe kendüye ve tavarları ve ademlerine
- 24a rûz-merre iktiza eden nafaka bahâsı için yevmiye ikişer yüz kırkar sağ akçe Nehreyn Cezireyn
- 25a mukâta'ası mâlından verilmek fermân olmağın imdi Hetmân-ı mezbûr Hotin muhâfızı vezîrim Abdî
- 26a Paşa'nın tarafından ta'yîn olunan adamı ile Siroz'a dâhil olduğı günde sen ki mukâta'a-ı mezbûre
- 27a emîni zîde kadruhusun işbu emr-i şerîfim ile ta'yîn olunan yevmi ikişer yüz kırkar sağ akçesi nafaka bahâsından
- 28a mâh-be-mâh verüb hesâbın deynine mahsûb için verdiğini hetmân-ı mezbûr yedinden memhûr temessük alub
- 29a ve emr-i şerîfimi yedinde hıfz eyleyib bir dürlü bahâsına eylemekden ifrâr eylesin diyü fermân-ı âlî-şânım sâdır olunur
- 30a Fi 25 Recep Sene 1134 (11.V.1722)

**Док. № 9. Султанські розпорядження щодо прибуття і розміщення гетьмана
Пилипа Орлика. 11.V.1722**

BOA. Fon adı: “С.НR.”. Dosya № 78, Gömlek № 3851.

1. Наказ коменданту Хотина, ушанованому *везіру* Абді Паші.

Гетьман Пилип Орлик, який раніше був гетьманом козаків Барабаш і Поткалі, знаходився при спочилому згодом королю Швеції. [Раніше], коли згадуваний [король] вирушив повертатись до своєї країни, гетьман залишився у його почті, і відтоді жив у Швеції. Зараз, вже [за дозволом] нового шведського короля, гетьман прибув до фортеці Хотин.

Коли [гетьмана] розпитали щодо причин його приїзду, він пояснив, що його наміром було досягти Криму, там залишитись і проживати. Оскільки бракувало [дозвільного] листа від Височайшої держави, стало зрозумілим однак, що це через низький ступінь схвалення [його дій] і довіри до нього. Саме тому кримський хан заступився за нього і клопотав перед моєю Височайшою державою, щоб видати згадуваному [гетьману] дозвільний документ.

Оскільки віддавна було проголошено моїм величним володарським посланням те, що ті, хто шукатимуть захисток у Височайшій моїй державі, повинні знайти у ній заступництво, відповідно до цього, зараз видаю [гетьману] височайший *берат* з таким же змістом. [Коли гетьман з'явиться перед тобою] разом з вісьмома своїми людьми і шістьма гужовими кіньми та представить [цей *берат*], ти – згадуваний *везір*, повинен оповістити рішення про те, що Височайша держава – дай боже продовжуватись її величі! – дотримується угод, погоджених з володарями навколишніх країн, відповідно до яких, в ці часи зіткнень, у прикордонних областях не годиться розміщуватися особам такого рангу.

Зараз наказую згадуваного гетьмана разом з призначеною від тебе довіреною людиною, відправити до [міста] Сіроз в *еялеті* Румелія. Під час його пересування з Хотина до Сіроза, на поштово-шляхових станціях, від населення області для нього самого і для його підлеглих, повинно бути надано денно по вісімнадцять пар хлібин, сім *окка* м'яса яловичини і два *кілета* ячменю. Призначений від тебе посланець нехай вручає їм розписку відповідно до ціни отриманого, щоб його рахунки були упорядковані згідно з податками [населення]. При прибутті в Сіроз, гетьмана і його підлеглих треба розмістити у належній резиденції, а для харчування його самого, його людей і тварин, нехай буде призначено щоденно по двісті сорок повновартісних *акче*. З таким же змістом, кожному з них нехай буде видана і вручена окрема моя височайша заповідь.

Коли моя чинна священна заповідь прибуде, ти повинен надіслати до згадуваного гетьмана свою довірену людину і якнайшвидше провести його до Сіроза. При його пересування, на кожній з поштово-шляхових станцій, від населення області нехай беруть призначену [кількість] денних пайків і нехай видається розписка [щодо них]. Після його прибуття в Сіроз, нехай його буде розміщено у належному будинку і нехай буде надіслано донесення в мою столицю.

Відповідно до виданого з цього приводу *ферману* надано *тезкере* для написання моєї священної заповіді.

25 Реджеп 1134 рік. (11.V.1722)

2. Наказ *кадіям*, *кетхудам*, яничарським воєначальникам, *аянам* і діловим людям всіх областей на шляху від Хотина до Сіроза.

Гетьман Пилип Орлик, який раніше був гетьманом козаків Барабаш і Поткали, цього разу відправився до Хотина. У зв'язку з цим видано мій височайший *ферман*, який стверджує наступне:

[Гетьман] повинен залишити Хотин і нехай буде розквартирований у Сірозі. На кожній поштово-шляховій станції, по дорозі з Хотина до Сіроза для самого гетьмана, для людей, які є з ним, і для його худоби, повинно бути надано визначені денні пайки, що складаються з вісімнадцяти пар хлібин, сім *окка* м'яса яловичини і два *кілета* ячменю, а їх вартість повинна бути переведена згідно з податками населення області.

Нехай зараз буде відомим! На кожній поштово-шляховій станції, з допомогою посланця, призначеного комендантом Хотина, – моїм *везіром* Абді Пашею, згадуваному гетьману повинні видаватися денні пайки, що складаються з вісімнадцяти пар хлібин, сім *окка* м'яса яловичини і два *кілета* ячменю, а про їх вартість нехай береться від зазначеного посланця розписка з печаткою, щоб його рахунки були упорядковані згідно з податками [населення області]. Не шукайте будь-яких приводів та причин для виправдань і вибачень та уникайте всіляких протиставлень моєї священній заповіді.

Видано *тезкере* для написання священної заповіді у зв'язку з оголошенням.

25 Реджеп 1134 рік. (11.V.1722)

3. Наказ *кадіям*, *аянам* *еялету* і діловим людям Сіроза.

Гетьман Пилип Орлик, який раніше був гетьманом козаків Барабаш і Поткали, цього разу прибув до Хотина. Через те, що було необхідним забрати його з Хотина і оселити в Сірозі, наказано його розмістити разом з вісьмома особами його підлеглих в належній звільненій і підготовленій резиденції, за умови, що держава буде сплачувати необхідні денні видатки оренди.

Коли згадуваний гетьман разом з посланцем, призначеним комендантом Хотина – моїм *везіром* Абді Пашею, прибуде до Сіроза, він повинен бути розміщений і поселений у згадуваній резиденції. Видатки денної оренди нехай візьме на себе держава і нехай буде надіслано повідомлення про це. Був виданий мій Височайший *ферман* з цього приводу і *тезкере* для написання моєї священної заповіді щодо оголошеного.

25 Реджеп 1134 рік. (11.V.1722)

4. Наказ *кадію* Сіроза і до *еміна мукатаа* “Двох островів на межиріччі двох рік”.

Гетьман Пилип Орлик, який раніше був гетьманом козаків Барабаш і Поткали, цього разу прибув до Хотина. Він переміщений з Хотина [і відправлений] до Сіроза, де після свого прибуття повинен бути розміщений в спеціальній звільненій резиденції. Після того, як він прибув до згадуваного місця і був розміщений, йому самому, худобі і людям було визначено утримання для необхідних денних витрат на харчування, що становить двісті сорок повновартісних *акче* денно. Наказано їх видавати з прибутків *мукатаа* “Двох островів на межиріччі двох рік”.

Зараз, коли згадуваний гетьман разом з людиною, призначеною комендантом Хотина – згадуваним моїм *везіром* Абді Пашею, в'їхав до Сіроза, ти ж бо, *еміне* зазначеної *мукатаа*, – нехай підвищуються твої здібності! – повинен давати щомісяця визначені цією священною моєю заповіддю двісті сорок повновартісних *акче* денного утримання для харчування. Щодо виданих [коштів] ти будеш брати від згадуваного гетьмана розписку, щоб пізніше вписаний борг був обрахований. Ти повинен зберегти цю мою священну заповідь і не шукай приводів для вибачень. За таким змістом видаю дійсний мій священний *ферман*.

25 Реджеп 1134 рік. (11.V.1722)

Фрагмент карты / Harita parçası: Typus Generalis Ukrainae sive Palatinatum Podoliae, Kioviensis et Braczlaviensis ... Moses Pitt (Oxford, 1681)

صحة اوله و صالته

4

حصان

بجوار وقت و بوقت
 صان
 ۱۸
 ۱۷
 ۱۶
 ۱۵
 ۱۴
 ۱۳
 ۱۲
 ۱۱
 ۱۰
 ۹
 ۸
 ۷
 ۶
 ۵
 ۴
 ۳
 ۲
 ۱

خطاه فرزند خونست سوزنه وار و زخمه و زخمه
 روه که فضا ناه و برین و در زخمه و زخمه
 رها بفضا طرفه و زخمه و زخمه
 سید (تلاکوه ۲۵۲) سید
 معده و قرآه هم برین صبر بر تلک

و چه بخبر و وفا کردم
مضرب بد با بتر و بوقت از اولی و خطانی فلیکون
مضرب و از بجز تنزه ایلی کی نماز من با فرمان عا تعبیر او فضا تعبیر
مضرب و ایلی کی منزله تنزه ایلی کند فو فلیق فضا تعبیر او فضا تعبیر
مضرب فرمان عا بجز بیکو کند فضا تعبیر او فضا تعبیر
مضرب بالتمام اخذ و قبض ایلی هم اجله بیدانه کسب و کسب
مضرب وقت طاقه احتیاج ایله لر حرد و حرد و حرد
 المصطفی
 ماسرطان
 مریم

Държавна библиотека
 "ВАСИЛ КОЛАРОВ"

Dok. № 10. Hetman Filip Orlik'in temsilcisinin aldığı erzaklar karşılığında verdiği makbuz. 20.VI.1722

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд ОАК. Арх.ед. 82 / 62.

- 1 *Vech-i tahrîr-i hurûf oldur ki*
- 2 *Barabaş ve Potkalı Kazakları 'nın hetmânı Filib Orlik nâm hetmân Siroz'a*
- 3 *varınca nüzüle eylediği menâzilde bâ-fermân-ı 'âlî ta 'yîn olunan ta 'yînati*
- 4 *Kozluca menziline nüzüle eylediğinde Kozluca kazâsı ahâlîleri yedlerinde*
- 5 *fermân-ı âlî mûcibince bir günlük zahîrei mübaşeretim hasebiyle*
- 6 *bi't-tamâm ahz u kabz eylediğim ecilden yedlerine işbu temessük verildi*
- 7 *Vakt-i hâcetde ihticâc edeler, hurrîre fi 6 Ramazan sene 1134 (20.VI.1722)*
- 8 *El-muhzır*
Esseyyid Mustafa
mübâşir-i hetmân-ı
mezbûr

Mahalli

Hetmân-ı mezbûr Hotin'den Siroz'a varınca yevmî iktizâ eden on sekiz çift nân ve yedi vukiyye lahm-i bakr ve iki kile şa'ir her menzilde ahâlî-i kazâ tarafından tedârük ve bahâsı tekâlîflerinden takass olunmak üzere teslim eylemleri için fi 25 Safer sene [1]134 (15.XII.1721) târîhinde emr-i şerîf verildiği defterde mukayyedir. Fermân sa'âdetli sultânım hazretlerindedir, fi 8 Safer sene [1]135 (18.XI.1722).

Hesâb ola muhemmat

Der miyan fermân-ı âlî an muhimme defter ...⁵

<i>nân</i>	<i>lahm-i bakr</i>	<i>şa'ir</i>
<i>çift</i>	<i>vukiyye</i>	<i>keyl</i>
<u><i>18 fi 2</i></u>	<u><i>7 fi 6</i></u>	<u><i>2 fi 40</i></u>
<i>36</i>	<i>48⁶</i>	<i>80</i>

Ceman: 162 akçe = 1 guruş 14 para⁷

Yalnız bir guruş ve on dört para eder fermân devletlû sultânım hazretlerinin fi 29 S[ofer] sene [1]135 (09.XII.1722)

der kenârı mûcibince bir guruşa tezkiresi verile

tezkere-i hazîne dâde

Fi 3 Ra sene 1135 (11.I.1723)

⁵ okunmuyor

⁶ 42 gerekir

⁷ XVIII yüzyıl başında 1 guruş yaklaşık 120 akçe

**Док. № 10. Розписка про отримання забезпечення представником гетьмана
Пилипа Орлика.
20.VI.1722**

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд ОАК. Арх.ед. 82 / 62.

Він!

Причина написання документа є наступною.

Під час подорожі гетьмана на ім'я Пилип Орлик, який є гетьманом козаків Барабаш і Поткали, до Сіроза, відповідно до Височайшого *фермана* призначено йому денні пайки, які належить отримувати на кожній поштово-шляховій станції [протягом всього його шляху] до місця призначення. Коли він прибув до поштово-шляхової станції Козлуджа, я, у якості відповідальної особи за харчування, отримав у повній мірі від населення *каза* Козлуджа, необхідний за розпорядженням Височайшого *ферману* денний пайок. Через це [населенню] вручається ця розписка, щоб вона їм послужила при необхідності.

6 рамазан 1134 року (20.VI.1722).

[підпис:] Ель-Мухзір Ес-Сейід Мустафа – *мубашір* (представник) згадуваного гетьмана.

[Додаткові записи:]

1) [дивитись] у відповідному місці

2) В реєстрі записана священна заповідь з датуванням 25 сафер 1134 року (15.XII.1721) за наступним змістом. На кожній поштово-шляховій станції на шляху згадуваного гетьмана, з Хотина до Сіроза, від населення [відповідної] *каза* належить одержувати денно по вісімнадцять пар хлібин, сім *окка* м'яса яловичини і два *кілета* ячменю, а їхню вартість иреба перевести до надзвичайних податків. Заповідь належить Його величності моєму султану.

8 сафер 1135 року (18.XI.1722) [підпис головного *дефтердара*]

3) Нехай будуть зроблені обрахунки!

4) Загальна сума пайку відповідно до Височайшого *ферману* [записаного] в *мюхімме дефтері* (реєстр важливих державних справ):

Пара хлібин: 18 по 2 *акче* = 36 *акче*

Окка м'яса яловичини: 7 по 6 *акче* = 48 *акче*⁸

Кілета ячменю: 2 по 40 *акче* = 80 *акче*

Всього: 162 *акче* = 1 *туруш* і 14 *парі*

5) Літерами: один *туруш* і чотирнадцять *парі*. Заповідь належить моєму ушанованому султану.

29 сафер 1134 року (09.XII.1722) [підпис головного *дефтердара*]

6) Відповідно *деркенара* нехай буде видано *тезкере* (платіжне доручення) за один *туруш*.

7) Вручене *тезкере* (платіжне доручення) 3 ребюль-ахир 1135 року (11.I.1723).

Фрагмент карты / Harita parçası: Typus Generalis Ukrainae sive Palatinatum Podoliae, Kioviensis et Braczlaviensis ... Moses Pitt (Oxford, 1681)

امیرالاکرام کبیر العظام ذوالقدر و الاحترام صاحب الغزوات الممکن بن محمد بن عثمان
 الملك الاعلی بر وجه ارباب سلاطین سنجی غننه متصرف اولاد و الموقبله
 المسلمین اولی ولایة الموحدين سعدن الفضل و البینین رافع اعلام الشریعة و الدین ارت معلوم
 و المومنین المخلصین بنید غنایب الملك المعین مولانا سلاطین قاضی زبیدت نفضایه
 و قدوة الاهد و الایمان سلاطین کرمی آقایی زبید مجده توفیق رفیع مهابولون دال المومنین
 معلوم اولکه بوندن مقدم بر ابائش خطمانی اولوب دولت علیه ملک سابه عثمانیه
 النجی ابدین غیب اوریک نام خطمان سلاطینکه مکنت واقامت الیک اوزره فرام المومنین
 در سعادت کن تعیین اولنان مباشر زبید قدره بد خطمان مسفور سلاطینکه دخل اولدی
 کوندن نفقه یا علی چون بوجیه در دروغوش تعیین اولنن سینه کرم ایسینی زبید
 مجده سن خطمان مسفوره بهر یوم در دروغوش نفقه باشنی عهد کده اولنا سلاطین کرمی
 مقاطعه سر مالندن و بیروب جین حیده و سینه محسوب ایچون ماه بماندن محمود
 الوب حفظ ایدوب نفقه بهای حصصه ضرورت و مضایقه حلیه مکدن احترام الیک
 دیوزمان علیت نم صادر اولشد بیور و کده حکم شمر نفقه
 واروقده بوباید وجه شمر و اوزره شمر فی نفقه صدق
 اولن اشبه جلیل الشان واجب الاتباع و لازم الامتثال مکدن ضرورت اعانته و نیکه
 عامل اولوب خرافینده وضع و کونند احترام الیک سینه شوبه بکس عدلت شمر نفقه اعانته
 قبله سن کرم برانی الیوم انما بن عثمان بن فرحوم سنه خمس و ثمانین و مائة و اربع

محمود علی صاحب غننه سلاطین
 خطمانی
 خطمانی

محمود علی
 خطمانی

**Dok. № 11. Selanik'te Hetman Filip Orlik'in konaklaması hakkında Sultan emri.
06.XI.1722**

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 1.

- 1 *Emîrû 'l-ümerâi 'l-kirâm kebîrû 'l-küberâi 'l-fihâm ve zü 'l-kadr ve 'l-ihtirâm sâhibü 'l-izz ve 'l-ihtişâm el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti 'l-*
- 2 *meliki 'l-a 'la ber-vech-i arpalık Selanik Sancağına mutasarrıf olan [...] ⁹ dâme ikbâluhüm ve akza-yı kuzâtî 'l-*
- 3 *müslimîn evlâ-yı vülâtü 'l-muvahhidin ma 'denü 'l-fazl ve 'l-yakın râfi '-i a 'lâm-ı şer 'iye ve 'd-dîn vâris-i ulûmü 'l-enbiyâ*
- 4 *ve 'l-mürselin el-muhtass bi-mezid-i inâyetü 'l-melikü 'l-mu 'in Mevlâna Selanik kâdısı [...] ⁹ zîdet fezâilihü*
- 5 *ve kıldvedü 'l-emâcid ve 'l-a 'yân Selanik Gümrük emîni [...] ⁹ zîde mecdühu tevki 'i-i refî 'i hümayûn vâsıl olıcak*
- 6 *ma 'lûm ola ki bundan akdem Barabaş Hetmânı olub Devlet-i aliyyemin sâye-i inâyet*
- 7 *ilticâ eden Filib Orlik nâm hetmân Selanik 'de meks ü ikâmet eylemek üzere fermânım olmağın*
- 8 *Der-sa 'âdetimden ta 'yîn olunan mübâşir [...] ⁹ zîde kadruhü ile Hetmân-ı mesfûr Selanik 'de dâhil olduğı*
- 9 *günden nafaka bahâsı için yevmiye dörder gurus ta 'yîn olunmağın senki gümrük emîni zîde*
- 10 *mecludüsün Hetmân-ı mesfûra beher yevm dörder gurus nafaka bahâsını uhdende olan Selanik gümrük*
- 11 *mukâta 'ası mâlından verib hîn-i hesâbda deynine mahsûb için mâh-be-mâh yedinden memhûr temessük*
- 12 *alıb hıfz edib nafaka bahâsı husûsunda zarûret ve müzâyaka çekdirmekden ihtiraz eylesiz*
- 13 *deyü fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle [...] ⁹*
- 14 *[...] ⁹ vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr*
- 15 *olan işbu emr-i celîlü 'l-şân vâcibü 'l-ittibâ' ve lâzımü 'l-imtisâlimin mazmûn-i itâ 'at-makrûnuyla*
- 16 *âmil olub hilâfıyla vaz' ve hareketden ihtirâz eylesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i 'timâd*
- 17 *kılasın tahrîren fi yevmi 'l-sâmin işrîn fi muharrem li-sene hamse ve selasin ve mi 'e ve elf (28.M.1135 / 06.XI.1722)*
- 18 *Be-makâm-ı Kostantiniye el-mahrûsa*

*tıbk asla el-hatır hurrira el-fakir aleyh azze şane
Mehmed el-mevli hilafeten bi-medine-i Selanik
ufiye anhu*

mukabilesidir

⁹ Yazılmamış isimleri

Док. № 11. Султанська заповідь про забезпечення гетьмана Пилипа Орлика в Салоніках. 06.XI.1722

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 1.

До найблагороднішого з *емірів*, найвеличчішого з-поміж знатних вельмож, владного і шанованого, наділеного достоїнством і блиском, відзначеного багатьма милостями Всевишнього цесаря, володаря *санджаку* Селянік (Салоніки) у формі *арналику* [...] ¹⁰ – нехай продовжується велич Його! До найкращого законодавця з-поміж мусульманських *кадіїв*, найвправнішого з єдинобожних керівників, джерела доброчесності та достовірних знань, високо тримаючого прапори шариату і релігії, спадкоємця наук про пророків і небесних посланців, доказ для Бога перед усім творінням, наділеного багатьма милостями допомагаючого цесаря-вседержителя, *мевляни*, *кадія* Селяніка (Салоніків) [...] ¹⁰ – нехай збільшуються чесноти його! До першого серед прославлених і знатних, еміна митниці Селянік (Салоніки) [...] ¹⁰ – нехай росте слава його! Коли прибуде мій володарський декрет нехай стане відомим наступне.

Раніше гетьман Барабаш [козаків] на ім'я Гетьман Пилип Орлик, знайшов захисток під доброзичливим затінком моєї величної держави, і було наказано розмістити його на проживання у Селяніку (Салоніки). Для витрат на харчування згадуваному гетьману призначено по чотири *гуруша* денно, починаючи з дня його прибуття в Селянік (Салоніки) разом з призначеним зі столиці моїм посланцем [...] ¹⁰ – нехай збільшується достойність його!

Відповідно до виданого мого Височайшого ферману, ти, згадуваний *емін* митниці – нехай зростає доброчесність твоя! – будеш видавати вартість щоденного харчування по чотири *гуруша* згадуваному гетьману з грошей дорученої тобі *мукатаа* – митниці Селянік (Салоніки), щомісяця будеш брати від нього розписку з печаткою і зберігатимеш її для внесення суми у *дефтери* і перерахування його боргу, коли для цього настане час. Всі ви не допускайте, щоби він потерпав у бідності і нестачі. Наказую, що коли прибуде [...] ¹⁰ з моєю Височайшою заповіддю, діяти таким чином, як пояснено вище. З належною повагою та покірністю вчинити так, як того вимагає її зміст. Знай це та май довіру до мого священного знаку (*тугри*)!

Написано 26 мухаррем 1135 року (06.XI.1722)
в богом береженому Константиніїє.

[Кадійське завірення копії:]

Згідно з височайшим оригіналом – вірно!

Написав її потребуючий Всевишнього Бога – нехай буде святим ім'я Його!

– Мевляна Мехмед, наділений намісництвом у місті Селянік (Салоніки).

Нехай Бог простить йому його гріхи! (Нехай йому буде прощено!)

[Кадійська печатка]

[Копію] звірено!

¹⁰ Ім'я не вписано

Фрагмент карти / Harita parçası: La Mer Noire Autrefois Pont-Euxin, Cara-Denghis Et par les Cosaques ... Nikolas de Fer (Paris, 1705)

**Dok. № 12. Emr-i şerife ve hüccete ilave bilgilerdir.
20.III.1731**

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 2.

1) *Kırk iki senesine der-kenârı bakıla* (1142 / 27.VII.1729 - 16.VI.1730)

2) *Kırk iki senesi der-kenâr* (1142 / 27.VII.1729 - 16.VI.1730)

3) *Be-cihet-i*

nafaka-bahâ-i Filip Orlik Hetmân-ı Barabaş ki der-Selânik ikâmet şude fermûde ve in kadar meblağ nafaka-bahâ an-mâl-ı gümrük-i Selanik vâcib an evvel Mart sene 1141 (01.III.1728) ilâ gâye-i Şubat sene minh beyaz şude fermûde ber-muceb-i sûret-i emr-i şerîf ve hüccet-i zahriyye-i Mevlânâ Abdullâh kâdı-ı Selanik bâ-yed-i memhûr Hetmân ve der-kenâr ve telhîs ve fermân-i âli fi 20 Zi'l-ka'de sene 1142 (06.VI.1730) ve bâ-fermân-ı şerîf îrâd ve masraf dade fi 22 Zi'l-ka'de sene 1143 (29.V.1731)

*fi yevm
guruş
4
eyam
guruş
1416*

Mukâta'a-ı gümrük-i Selanik masraf defteri

4) *Vech-i meşrûh üzere Selanik'de ikâmet üzere olan Barabaş Hetmân'ın bâ-fermân-ı âli-şân Selanik Gümrüğü mâlından ta'yîn buyurulan yevmiye dörder guruş nafaka bahâsıçün kırk bir senesi Martı (01.III.1728) ibtidâsından sene-i mezbûre Şubatı (28.II.1729) gâyetine değîn târîh-i merkûmda îrâd ve masraf tezkiresi verilüp işbu hüccet zahrına nâtik olduğu üzere kırk iki senesinden ahz olunmağla mahsâb ricâ eder fermân devletlü inâyetlü sultânımındır*
Fi 5 Ramazân Sene 1143 (14.III.1731)
Telhis [verilmek]

5) *Arz-ı bendeleridir ki*

Selanik'de ikâmet üzere olan Barabaş Hetmân'ın nafaka bahâsı için yevmiye dörder guruş Selanik gümrük mukâta'ası mâlından ta'yîn olmağla bin yüz kırk bir senesi Martı (01.III.1728) ibtidâsından sene-i mezkûre Şubatı (28.II.1729) gâyetine dek üç yüz elli dört günde yevmiye dörder guruşdan bin dört yüz on altı guruşu emîn yedinden tamâmen ahz u kabz olunduğunu müş'ir hüccet zahriyye olmağla meblağ-ı mezbûr yüz kırk iki senesi (27.VII.1729 - 16.VI.1730) emîn-i mezbûrun hesâbına mahsûb olmak bâbında fermân devletlü inâyetlü sultânım hazretlerindir
[Başdefterdar imzası]

6) *Sahh*

Telhis mücebince mahsûb olunmak
Buyuruldu
Sahh
Fi 11 Ramazân Sene [I]143 (20.III.1731)

7) *tezkiresi vere*

8) *tezkire-dâde 11 Ramazân 1143 (20.III.1731)*

**Док. № 12. Додаткові записи до заповіді і *хюджету*.
20.III.1731**

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 2.

1) дивитись *деркенар* за 1142 рік (27.VII.1729 - 16.VI.1730)

2) *деркенар* за 1142 рік (27.VII.1729 - 16.VI.1730)

3) Про вартості харчування Пилипа Орлика, гетьмана Барабаш [козаків], якого розміщено в Селяніку (Салоники). Необхідна сума для його утримання повинна бути взята з прибутків митниці Селянік (Салоніки) за період з першого березня 1141 року (1.III.1728) до останнього дня лютого наступного року (28.II.1729). На підставі: копії священної заповіді; *хюджету* на зворотній її стороні, складеного *кадієм* Селяніку (Салоніків) – мевляною Абдуллахом і переданого від згадуваного гетьмана; *деркенар*; *телхіс*; Височайшого *ферману* від 20 зількаде 1142 року (06.VI.1730). Вписано зі священним *ферманом* у прибутково-видатковий *дефтер* 22 зількаде 1143 року (29.V.1731).

Денно

по 4 *гуруша*;

[за 354 дні] дорівнює

1416 *гуруш*.

Видатковий *дефтер мукатаа* – митниця Селянік (Салоніки).

4) За роз'ясненням, розміщеному в Селянік (Салоники) гетьману Барабаш [козаків] Пилипу Орлику, Височайшим *ферманом* виділено денно по чотири *гуруша* для харчування, які отримуються з митниці Селянік (Салоніки). Вищезазначеною датою видано прибутково-видаткове *тезкере* відповідно до суми для харчування від початку березня 1141 року (1.III.1728) до кінця лютого зазначеного року (28.II.1729). Як сказано у цьому *хюджеті* на звороті, сума за 1142 рік (27.VII.1729 - 16.VI.1730) отримана сповна з проханням здійснити її перерахунки та відповідні записи до *дефтеру*. Заповідь належить моєму ушанованому султану.

5 рамазан 1143 р. (14.III.1731)

[підпис головного *дефтердара*]

[нехай буде видано] *телхіс*

5) [Телхис]

Донесення покiрного слуги є наступним.

Розмiщеному в Селянiку (Салонiки) гетьману Барабаш козакiв Пилипу Орлику, видiлено для харчування по чотири *гуруша* денно, якi отримуються з *мукатаа* – “митниці Селянiку (Салонiки)”. Перiод вiд початку березня тисяча сто сорок першого року (1.III.1728) до кiнця лютого цього року має триста п’ятдесят чотири днi, по чотири *гуруша* денно, що складає тисяча чотириста шiстнадцять *гуруш*. Як пояснено у *хюджетi* на зворотнiй сторiнi, ця сума отримана сповна i цiлковито вiд *емiна* митниці i необхідно видати розпорядження зробити її перерахування та вписати до дефтерiв згiдно з рахунками за тисяча сто сорок другий рiк (27.VII.1729 - 16.VI.1730). *Ферман* належить Його величностi моєму ушанованому i милостивому султану.

[пiдпис *баишефтердара*]

6) [резолуцiя великого *везiра*]

Вiрно!

Вiдповiдно до телхiса нехай буде перераховано та вписано до дефтерiв.

Заповiдь!

Вiрно!

11 рамазан 1143 року (20.III.1731).

7) нехай буде видано *тезкере*8) *тезкере* видано 11 рамазан 1143 року (20.III.1731).

Dok. № 13. Sultanın 06.XI.1722 tarihli Emr-i Şerifinin arkasına yazılmış hüccet-i zahiriye. 22.II.1731

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 2.

- 1 *Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki*
- 2 *İşbu derûn-ı sûret-i emr-i âlî-şânda mestûrî'l-esâmî olub hâlâ mahmiye-i Selanik'de misâfîret*
- 3 *vech-i üzere sâkin olan Barabaş Hetmânî Filip Orlik nâm Hetmân tarafından husûs-ı âtiyyü'z-zikr*
- 4 *ikrâra sâbitü'l-vekâle vekîli olan Karol veled Kulik meclis-i şer'-i serîf-i enver ve mahfil-i dîn-i münîfü'z-zâhirde*
- 5 *hâlâ ber-vech-i mâlikâne Selanik gümrüğü emîni olan fahrü'l-eşbâh Es-Seyid Ebubekir Ağa tarafından tasdike vekîl*
- 6 *sâbitü'l-vekâlesi Abdullah Çelebi mahzarında bi'l-vekâle ikrâr u takrîr-i kelim edüp müvekkilim merkum Filip Orlik*
- 7 *Hetmân hâlâ yedimde olan emr-i celîl-i âlî-şânda ta'yîn ve tasrîh olunduğu üzere mahmiye-i mezbûre gümrüğü*
- 8 *mukâta'ası mâlından taraf-ı Devlet-i aliyye'den beher yevm dörder gurus nafaka bahâ*
- 9 *ta'yîn ü ihsân buyurulmakla bin yüz kırk iki senesi Martı ibtidâsından işbu*
- 10 *bin yüz kırk üç senesi Şubatı gâyetine deyin üç yüz elli dört günde beher yevm*
- 11 *dörder gurusdan müctemi' ve müstehak olduğun bin dört yüz on altı gurus nafaka bahâmı*
- 12 *emîn-i mûmâ-ileyh Es-Seyid Ebubekir Ağa yedinden sene-i mezbûrenin gümrük-i mezbûr mukâta'ası mâlından*
- 13 *olmak üzere bi't-tamâm ve'l-kemâl ahz u kabz eyledim işbu sûret-i emr-i âlî-şân zahriyyene*
- 14 *ikrâr mukarrer ve meşrûhum üzere hüccet tahrîr olunsun dedi dedikde gibbe't-tasdiki'l-mu'teber*
- 15 *ma-vaka'a bi't-taleb ketb olundu fi el-yevmi'r-râbi'aşr min Şa'bânü'l-mu'azzam li-sene sâlis ve erba'în*
- 16 *ve mi'e ve elf (14.Ş.1143/22.II.1731)*
- 17 *şuhûdül-hâl*
<i>fahrüs-sadat ül-keram nakib</i>	<i>Abdullah</i>	<i>Mehmed</i>	<i>Es-Seyid Mehmed</i>	<i>Mehmed</i>
<i>Es-Seyid Mehmed Efendi</i>	<i>Efendi</i>	<i>Efendi</i>	<i>Efendi</i>	<i>Efendi</i>
- 18 *El-emr hasbima hurire fihi nemekahu el-fakir ileyhi sübhane ve te'ala Mehmed el-mevla hilafetihi bi-medine-i Selanik ufiye anhu*

**Док. № 13. Хюджет¹¹ на зворотній стороні копії султанської заповіді.
22.ІІ.1731**

НБКМ. Ориенталски отдел. Фонд 1. Арх.ед. 21. Лист 2.

Причина написання документа є наступною.

Гетьмана Барабаш [козаків] – Пилипа Орлика, чие ім'я записано у цій Височайшій заповіді, розміщено як гостя в захищеному місті Селянік (Салоніки). Перед шаріатським судом і радою піднесеної блискавичної релігії від нього з'явився його уповноважений, Кароль, син Кулика, для звіту з нижче наведеного питання.

У присутності Абдуллаха Челебі – уповноваженого за затвердженням Ес-Сейід Абубекіра Аги – гордість серед своїх рівних!, який є чинним *еміном* з довічним правом використання митниці в Селяніку (Салоніках): він (Кароль) з повноваженнями оголосив і звітував про наступне: “Особа, що мене наділила повноваженнями, згадуваний Гетьман Пилип Орлик, має Височайшу заповідь, яка у цей час є у мене в руках. Як у ній пояснено, Височайша держава зі свого боку виділяє йому по чотири *гуруша* щоденного утримання, які виділяються з прибутків митниці Селяніку (Салоніки). Від початку березня тисяча сто сорок другого року (1.ІІІ.1730) до кінця лютого дійсного тисяча сто сорок третього року (28.ІІ.1731) є триста п'ятдесят чотири дні по чотири *гуруша* на день, або загальна сума, на яку він має право, складає тисяча чотиріста шістдесят *гуруш*. Він (Пилип Орлик), заявляє, що з рук вищезазначеного *еміна* отримав цю суму цілком за вказаний рік, яку було виділено з прибутків зазначеної митниці. Для засвідчення цієї заяви на зворотній стороні копії Височайшої заповіді вміщено написання даного *хюджету*.”

Після підтвердження виголошеного побажання [зацікавленої сторони], те, що відбулося, було записано чотирнадцятого дня місяця шабан тисяча сто сорок третього року (14.Ş.1143/22.ІІ.1731).

Свідки у справі:

Гордість серед благородних *сейїдів*¹², їх представник Ес-Сейід Мехмед Ефенді; Абдуллах Ефенді; Мехмед Ефенді; Ес-Сейід Мехмед Ефенді; Мехмед Ефенді.

[Кадійське завірення:]

Справа записана так, як викладено тут. Написав її бідний перед Всевишнім Богом – кадій Мехмед, наділений владою намісника в захищеному місті Селянік (Салоніки).

Нехай Бог простить йому його гріхи! (Нехай йому буде прощено!)

¹¹ хюджеті захрійє

¹² Спадкоємці Пророка Мухаммада

Фрагмент карты / Harita parçası: Ukrania quae et Terra Cosaccorum cum vicinis Walachiae, Moldaviae... Johann Baptiste Homann (Nuremberg, 1720)

**Док. № 14. Hetman Filip Orlik hakkında Moldova voyvodası II. Grigore Gika tarafından Sultana yazılan mektup.
~ 1726-1733**

BOA. Fon adı: "C.DH.". Dosya № 207, Gömlek № 10348.

- 1 Devletlü inâyetlü re'fetlü âtfetlü veliyyü'n-ni 'am efendim sultânım hazretlerinin mevrid-i devlet ü iclâl olan
- 2 hâk-i pâ-y-i meyâmin-iştimâllerine kemâl-i âdâb u miknet ve gâyet-i sıdk u istikâmet ile takdîm-i merâsim-i ubûdiyyet olunup istidâmet-i ömr ü devletleri ve da 'vâtuna iştigâl üzre idigüm merfû '-ı sâha-ı âlileri kılınmak siyâkında ma 'rûz-ı bendegî
- 3 oldur ki benim devletlü inâyetlü re'fetlü âtfetlü veliyyü'n-ni 'am efendim sultânım hazretleri bu def'a Orlik Hetmân kulları kangı mahallere ikâmet eylemesi münâsib görölür ise re'y-i âsafânelerine havâle buyurulup cânib-i devletleri dahi Kauşan'da
- 4 ikâmet eylesini müstahsen buyurmalarıyla hetmân-ı mezkûrun iktizâ eden levâzimâtı taraf-ı kullarından görölüp yanına âdem ta 'yîn ve Kauşan'a irsâl ü isrâ eylememi müş'ir ib'âs ve i'tâ buyurulan kerem-nâme-i aliyeleriyle
- 5 husûs-ı mezkûrı mutazammun mezkûra hitâben devletlü veliyyü'n-ni 'am-ı âlem efendimiz hazretlerinin emr-nâme-i aliyeleri ve inâyetlü efendimin kerem-nâme-i müşîrâneleri çukadâr bendeleri yediyle resîde-i dest-i ta 'zîm oldukda bi'l-müsâdefe
- 6 Hetmân-ı mezkûr nezd-i kullarında bulunup mezâmîn-i aliyeleri merkûma ifhâm ve mahall-i mezkûr Bender'e karîb olup bazı seninle iktizâ eden meşveret ve su'âl ve cevâb için kurb u civâr-ı hidivânelerinde
- 7 bulunup ta 'yîn ü tahsîs buyurdukları mahalle azîmetin münâsibdir deyü taraf-ı kullarından ilhâh u ibrâm olundukda Hetmân-ı mezbûr tazallum-ı hâl ve istirhâm idüp bundan akdem Kauşan'da benim iki nefer
- 8 âdemimi katl eylediler mahal-i mezkûrdan âcizim oraya gitmem deyüp Çukadâr-ı merkûm tekrâr varup ibrâm eyledikde mahal-i merkûre gitmemi afv buyurmalarını müş'ir inâyetlü sâhib-i devlet ve kesîrü'l-mürüvvet
- 9 veliyyü'n-ni 'am-ı âlî ve devletlü efendimize arz-ı hâl tahrîr ve kendü âdemim ile hâk-i pâ-y-i devletlerine irsâl eyledim inşâllahü'r-rahman ricâ ve iltimâsıma müsâ'ade buyururlar ümidindeyim ve mücerred ben Kauşan'a
- 10 kendi irâdetimle varmak ihtimâlim yokdur deyü kat'î cevâb vermeğe vâki' hâl muhât-ı ilm-i âlileri buyurulmak için ubûdiyete-nâme-i çâkerî tahrîr ve Çukadâr-ı merkûm kulları mezbûrun cevâbı ile avd ü tesyîr
- 11 etdirmeleri inşâllahu te'âlâ mezkûrun arz-ı hâlinde ve Çukadâr-ı merkûm kullarının takrîrinden ahvâl ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda her ne vechile re'y ü fermân buyurulur ise ol bâbda emr ü fermân devletlü inâyetlü re'fetlü âtfetlü veliyyü'n-ni 'am efendim sultânım hazretlerindedir ki

imza: bende Ligor¹³ voyvoda-ı Boğdan hala

**Док. № 14. Лист войводи Молдови – Григора Гіка II до султана щодо гетьмана Пилипа Орлика.
~ 1726-1733**

BOA. Fon adı: “C.DH.”. Dosya № 207, Gömlek № 10348.

Ваша величносте, мій ушанований, милостивий, доброзичливий і благодійний султано! Благання Вашого покiрного слуги, який якнайвiчливiше засвiдчує свою вiдданiсть i готовнiсть працювати чесно i порядно для продовження Вашого життя i щастя, є наступним!

Цього разу мій ушанований, милостивий, доброзичливий і благодійний султан наказав висловити *везіру* думку щодо [визначення] місця, яке буде відповідним для розташування Вашого покiрного слуги гетьмана Орлика. У височайшим листі, який був надісланий і вручений мені – Вашому покiрному слугі, повідомлялось, що треба розмістити шановного гетьмана в Каушані, подбати про кошти для його проживання, призначити йому людей і відправити його в Каушан.

Відповідно до найвизначнішої заповіді Вашої величності – мого шляхетного Господаря і листа від шановного великого *везіра*, [до гетьмана] був відправлений *чужодар*. Згадуваному [гетьману], який знаходився серед своїх наближених людей, було повідомлено наступну височайшу вимогу: “Після того, як ти [гетьмане] зробиш необхідні наради, на яких винесеш питання і отримаш відповіді щодо близької відстані до вказаної володарської місцевості [для розміщення] поблизу Бендер, ти повинен вирушити до визначеного у наказі місця”.

Наближені до гетьмана покiрні слуги почали наполегливо благати, а сам він, впадаючи у відчай, промовив: “Раніше в Каушані вбили двох моїх людей, я уражений цим місцем і не піду туди”. Коли згадуваний *чужодар* знов прийшов [до гетьмана] і ще раз його прохав [про те ж саме], гетьман відповів йому таким категоричним чином: “Добровільно я не піду до згадуваного місця. Я написав прохання до шанованого великого *везіра* і до благодійного і вельмишанованого нашого Господаря і надіслав його з моїми людьми до їхніх ушанованих осіб. Дай Боже, щоб моє прохання було прийняте. Сподіваюсь на це, бо я не маю можливості вирушити до того місця”.

Покiрний слуга – згадуваний *чужодар*, повернувся з цією відповіддю разом з покiрним листом благаючого. Дай Боже, щоб описана *чужодаром* ситуація отримала найвище розуміння і відповідно до їхньої оцінки нехай буде виданий *ферман*.

Заповідь з цього приводу належить ушанованому, милостивому, доброзичливому і благодійному султано!

[підпис] Покiрний слуга Лігор¹⁴, діючий *войвода* Молдови.

(~ 1726-1733 рік)

Фрагмент карты / Harita parçasi: Nova et Accurata Tartariae Europae seu Minoris et in specie Crimeae ... Mattheus Seutter (Augsburg, 1740)

عوضان کبود
نقصان

عوضان کبود
علا بوزن کف انده اوله بر باج حلاخ فی اوله انعم
حلا این خندا نه عینه فرقه مداف به خدی غار انه
وسخی عتاب اه هذ بر و مه انعام افوز بر سجا کوه
محمد اوله انده افوز و نوزده افوز افوز افوز
چریوس و نوزده افوز بر نوزده افوز افوز
به با صحر اوله نوزده افوز و نوزده افوز
نامله افوز افوز افوز افوز افوز افوز
میسر افوز افوز افوز افوز افوز افوز
چریوس کوزده افوز افوز افوز افوز افوز
نوزده افوز افوز افوز افوز افوز افوز

Handwritten notes in the top right corner, including a date: 1111

Large, highly stylized calligraphic signature or seal in the center of the page.

فروا لک المکرمه عن کبر اللطائف المسمو به و لایسه لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
بوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
مقبوضی لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
لاقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه
و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه و لوزده لافقه

OSM. H. C.

Dok. № 15. Hetman Filip Orlik hakkında Sultan I. Mahmud tarafından Eflak voyvodası II. Grigore Gika'ya verilen ferman. 24.V.1734

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 1.

[tuğra]: *Mahmûd Hân Şâh bin Mustafa el-muzaffer dâ'imâ*

- ¹ *Kıdvetü'l-ümerâi'l-milleti'l-mesihîyye umdetü'l-küberâi't-tâ'ifetü'l-iseviyye hâlâ vilâyet-i Eflâk'da voyvodası olan Ligor'¹⁵ hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki Selanik'de meks üzere iken*
- ² *bundan akdemce Bender'e nakl etdirilüb hâlâ ol tarafda ikâmet üzere olan Barabaş hetmânı Filib Orlik Hetmânın mukaddemâ Devlet-i aliyye-i ebed-müddetim tarafına sadâkat ve istikâmet ile hidmeti nümâyân*
- ³ *olub vücûhla müstehak-i inâyet ü ihsân olmağla vilâyet-i Eflâk cizyesi mâlından ber-vech-e in'âm kendiyeye def'aten altı bin gurus verilmek fermânım olmağın imdi senki voyvoda-i mesfürsun işbu emr-i şerîf-i âli-şânım*
- ⁴ *vusûlunda kat'a tevakkuf ve te'hîre ruhsat ve cevâz göstermeksizin uhdende olan vilâyet-i Eflâk cizyesi mâlından sâlifü'z-zikr hetmâna def'aten an-nakd altı bin gurus teslim ve tamâmen*
- ⁵ *makbuzu olduğunu müş'ir mikdârı tasrîhle yedinden memhûr temessük ahz eyleyüb hesâbına mahsûb olunmak içü işbu emr-i celilü'l-kadrim ile ma'an tezkere hıfz ve avk ü te'hîr misillü vaz' ü hâlden ziyâde*
- ⁶ *ittikâ ve tehaşi eylemek bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle (...)¹⁶ oldukça bu bâbda*
- ⁷ *vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i âli-şân-ı vâcibü'l-intisâl ve lâzımü'l i'tibâr amelin mazmûn-i itâ'at makrûnuyla amel olub hilâfına vaz' ve hareketden ihtirâz eylesin şöyle bilesin*
- ⁸ *alâmet-i şerîfime i'timâd kılasın*
- ⁹ *Tahrîren fi yevmi'l- 'işrîn min şehr-i Zi'l-hicce sene sitte ve erba'in ve mi'e (24.V.1734)*
- ¹⁰ *El-mahrûsa-ı Kostantiniye*

1 mahali

2

Hetmân-ı mesfürun mukaddemâ Devlet-i aliyye'ye sadâkat ile hidmeti nümâyân ve müstehak-i inâyet olmağla ber-vech-i in'âm Eflâk cizyesi

mâlından altı bin gurus veriliüb ve def'aten tarafına teslim ve makbuzu müş'ir temessük ahz

ve hesâbına mahsûb olunmak için hıfz eylesin deyü Eflâk voyvodasına hitâben

târîh-i mezbûrda emr-i şerîf verildiği defterde mestûrdur fermân devletlü inâyetlü şevketlü sultânım

hazretlerinindir Fi 22 Sefer Sene [1]147 (24.VII.1734)

¹⁵ 1733-1735 yıllarda Eflak voyvodası Grigore Gika II

¹⁶ İsim yazılmamış

3 telhis [verilmek]**4 [Telhis]**

Arz-ı bendeleridir ki

*Hâlâ Bender'de meks üzere olan Barabaş hetmânı Filib Orlik nâm
hetmânın mukaddemâ Devlet-i aliyye tarafına sadâkat ile hizmeti nümâyân
ve müstehak-i inâyet olduğundan ber-vech-i in'âm Eflâk cizyesi mâlından
mahsûb olmak üzere Eflâk voyvodası tarafından altı bin guruş
verilüb ahz u kabz müş'ir yedinden memhûr temessük alınmak üzere emr-i şerîf
verildiği der-kenâr olmuşdur meblağ-ı mezbûr voyvoda-i mesfûr tarafından
tamâmen ahz ve kabz olunduğunu müş'ir hetmân-ı mesfûrun verdiği temessükden
ma'lûm olanları bildikde meblağ-ı mezbûr yüz kırk altı senesi (14.VI.1733-03.VI.1734) Eflâk
cizyesi mâlından mahsûb olunmak için tezkiresi verilmek bâbında fermân
devletlü inâyetlü sultânım hazretlerininindir*

[topçulu imza]¹⁷

5 Sahn!

Telhis mücebince tezkiresi verilmek! Buyuruldu!

23 Safer Sene [1]147 (24.VII.1734)

6 Tezkire-dâde. Fi 25 Safer Sene [1]147 (27.VII.1734)

**Док. № 15. Ферман султана Махмуда I до войводи Валахії – Григоре Гіка II щодо гетьмана Пилипа Орлика.
24.V.1734**

BOA. Fon adi: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 1.

туґра: Махмуд Хан, Шах, син Мустафи – завжди переможець¹⁸

До гордості емірів християнських народів і громад Христового віросповідання, дійсного войводи у вілайеті Ефляк (Волощина) – Лігора¹⁹ – “нехай вінець життя його закінчиться з добром!” Коли прибуде височайший володарський декрет, нехай наступне стане відомим!

Гетьман Барабаш [козаків], яким є гетьман Пилип Орлик, що оселився на місце проживання в Салониках, раніше був переведений до Бендер і там розміщений. Оскільки відомо, що він раніше робив доброприятельські послуги Височайшій державі – нехай Всевишній Бог увічніть її! – та заслужив нашу милість і благовоління, він має мою заповідь щодо надання йому одноразово, як подарунок, шість тисяч гуруш, які виділені від суми податку джизіє [збираного] у вілайеті Ефляк (Волощина).

Зараз же видано мій Височайший ферман у такому значенні. Коли моя чинна священна заповідь прибуде, ти, згадуваний войводо, без будь-якого уповільнювання і затримування, повинен передати одноразово готівкою зазначеному гетьману шість тисяч *гуруш*, виділених від суми податку *джизіє* [збираного] з повірених тобі у *вілайеті* Ефляк (Волощина). Візьмеш від нього розписку з поставленою печаткою, у якій чітко роз’яснюється надходження і дата, коли саме це було здійснено. Запобігай і утримайся від затримки, яка була б більшою, ніж того вимагала б ситуація.

Наказую тобі діяти відповідно до змісту цієї моєї священної заповіді, яка вимагає поваги і покірності! Уникай протидіяння наказу. Це знай та май довіру до мого священного знаку (*туґри*)!

Написано 20 дня місяця зільхідже 1146 року (24.V.1734),
у Богом береженому Константініє.

¹⁸ Махмуд I 1730-1754

¹⁹ Григоре Гіка II – войвода Валахії (1733 - 1735 роки)

[Додаткові записи]

1. [Дивитись] у відповідному місці

2. Відповідно до згадуваної дати, в цьому реєстрі записана священна заповідь, адресована до войводи Ефляку (Волощини). У ній стверджується, що войвода повинен надати згадуваному гетьману одноразово шість тисяч гуруш, виділених від суми податку джизіє [що збирався] у Ефляку (Волощині). Розглядати це як подарунок йому від Височайшої держави, який він заслужив, маючи попередні вислуги перед нею. Щоб сума була обрахована (покрита), він повинен отримати за неї розписку з поставленою печаткою, що засвідчуватиме платіж.

Заповідь належить моєму вельмишанованому, милостивому і блискучому султану!

22 сафер 1147 року (24.07.1734).

3. [Вимагається написання] телхісу

4. Донесення покiрного слуги є наступним.

З'ясовано, що гетьман Барабаш [козаків], яким є гетьман Пилип Орлик, який до цього часу мешкає в Бендер, раніше здійснив вислугу перед Височайшою державою і заслужив її милість і благовоління. Саме через це була надана резолюція на священну заповідь, за якою наказується *войводі* Ефляку (Волощини) надати [гетьману] одноразово як подарунок шість тисяч *гуруш*, виділених від суми податку *джизіє* [збираного] у Ефляку (Волощині) і взяти від нього розписку з печаткою, яка засвідчуватиме що [гетьман] їх отримав. Коли буде відомо з розписок, наданих згадуваним гетьманом, що він отримав від зазначеного *войводи* цілковиту суму, необхідно надати *тезкере* для обрахування і покриття цієї суми з податку джизіє [збираного] у Ефляку (Волощині) за 1146 рік (14.06.1733-03.06.1734).

Заповідь щодо цього належить моєму вельмишанованому і милостивому султану.

Топчолу підпис [головного дефтердара]

5. Вірно! Нехай буде видано тезкере відповідно до телхісу. Наказ!

23 сафер 1147 року (24.07.1734).

6. Видано тезкере 25 сафер 1147 року (27.07.1734)

Фрагмент карты / Harita parçası: Theatre de la Guerre Dans La Petite Tartarie La Crimée La Mer Noire &c. Dressée... Jean Covens & Corneille Mortier (Amsterdam, 1740-45)

سبب ترقیم طور اولدرکه

حالا بندرده اقامت اوزره براباش حطمانی فلیب اولدیک حطمانه افلاق جزیه سی مالندن بروجده انعام التتیک غروش
 ویرلوب یدندن قبضنی مشعر تمسک اخذ اولنق بانبده شیفاقده صدور اولان فرمان کیشان ایله ماموریم اوزره حلا
 افلاق و یوزده سی صدق اولغور بیک طرفلرینه وارد اولوب امر شریفی تسلیم الیدیکده میر مومی ایله دخی مبلغ مذکور التتیک
 غروشی تدارک و تقیم و نیم معرفتم ایله مذکور حطمانه تسلیم اولندقدن صکره فرمان عالی منجینه حطمان یدندن تمسک اخذ
 و کدیویه ایصال اولنق شیطله مبلغ مذکور بک تسلیم ایدوب بندخی ماموریم حسببیله ذکر اولنان اقیه بی مذکور حطمانه
 ایصال و تسلیمه و قبضنی مشعر یدندن اخذ ایله حکم تمسکی میر مومی ایله ارساله تعهد و التزام برله مبلغ مذکور
 قبض الیدیکم معلوم اولنق لیخون ایش بو تذکره معمولها یدلرینه یرلدی ۱۰۵۲ م

محمد علی
 من مومنان
 بر بر مانی

OSMANLI ARŞIVI		
C. HR		
180	8351	2

Dok. № 16. Hetman Filip Orlik'in Bender'de konaklaması hakkında Mehmed Ağa tarafından verilen tezkere. 17.VI.1734

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 2.

- 1 *Sebeb-i terkîm-i sutûr oldur ki*
- 2 *Hâlâ Bender'de ikâmet üzere Barabaş hetmânı Filib Orlik Hetmâna Eflak cizyesi mâlundan ber-vech-i in'âm-ı hümayûn altı bin guruş*
- 3 *verilüb yedinden kabzı müş'ir temessük ahz olunmak babında şeref-yafte-i sudûr olan fermân-ı âlî-şân ile me'mûriyyetim üzere hâlâ*
- 4 *Eflak voyvodası sadâkatlü Ligor Bey taraflarına vârid olub emr-i şerîfi teslim eylediğimde mîr-i mûmâ-ileyh dahi meblağ-ı mezkûr altı bin*
- 5 *guruşu tedârük ve tetmîm ve benim ma'rifetim ile mezkûr hetmâna teslim olunduktan sonra fermân-ı âlî mûcibince hetmân yedinden temessük ahz*
- 6 *ve kendüye îsâl olunmak şartıyla meblağ-ı mezkûru bana teslim edüb ben dahi me'mûriyyetim hasebiyle zikr olunan akçeyi mezkûr hetmâna*
- 7 *îsâl ve teslîme ve kabzını müş'ir yedinden ahz edeceğim temessüğü mîr-i mûmâ-ileyh irsâle ta'ahhüd ve iltizâm birle meblağ-ı mezkûru*
- 8 *kabz eylediğim ma'lûm olmak için işbu tezkire-i ma'mûlha yedlerine verildi fi 15 Muharrem Sene 1147 (17.VI.1734)*
- 9 *bende Mehmed
min müteferrikagân berber Başı*

Док. № 16. Тезкере Мехмед Аги щодо розміщення гетьмана Пилипа Орлика в Бендер. 17.VI.1734

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 2.

Причина складання документу є наступною.

Зараз, для того щоб розмістити в Бендер гетьмана Барабаш [козаків], яким є Гетьман Пилип Орлик, за султанським благоволінням відпущено шість тисяч *гуруу*, які необхідно буде взяти з [рахунку податку] *джизіє*, зібраного у Ефляку (Волощині). Відповідно до Височайшого *фермана*, яким покладено на мене зобов'язання вручити гетьману зазначену суму і взяти від нього розписку, яка б засвідчила її отримання, негайно відправився до волоського *войводи*, милостивого Лігора Бея. Коли я йому вручив священну заповідь, згадуваний емір підготував цю суму, шість тисяч *гуруу*, і владнав [цю справу]. Після того, він, відповідно до Височайшого *ферману*, передав мені суму за умови, що я передам її вказаному гетьману, тоді візьму від нього розписку і відправлю її [Лігору Бею]. Я ж бо у свою чергу, як повеліває служба моя, зобов'язався передати зазначену суму згадуваному гетьману, взяти від нього розписку, що засвідчує її отримання, та відправити її зазначеному еміру.

Для запевнення того, що отримав зазначену суму, склав і вручив дійсне *тезкере* 15 мухаррем 1147 року (17.VI.1734).

Покірний слуга Мехмед,

мютеферіка – головний перукар

و در کوزه حروف جوهره که بنویسد بوز حق پیری که بنی شهر حرمه لطله مندر بوسنزه لولیم عظیمه حرمه
 شهر پیریا صدقه و لطف طبع بویور و فضل و در حرمه بی ماگنزا حواله اوضاع با کوزه ای بی
 خورشیدی و راه چرخ کرکولونزا عینو محمد انعمی باشد تا حال اولاد بی کسب و بکریا بکتمه لا حذر
 و قبضی اید و بر و مومی اید محمد انعمی صادر اود و فانی حیدر انعمی حرمه حیدر و موزنی لوزره
 دینه اید و بر و مومی اید لوزره مینه غایب معنونه اوقاف بر لای کتبه مومی اید هم بنوعی اید و
 معمولی بنیاتی و پرومای و قضا و قضایا اید از اید کوزله و انعمی که سید و از سید و مانیه

*Philippus Orlik Dux Sacerdotis
 Saporarenis imp*

OSMANLI ARŞIVI		
C.4R		
180	8951	1

Dok. № 17. Hetman Filip Orlik'in Bender'de konakladığında aldığı paranın senedi.**02.VII.1734**

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 3.

- 1 *Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki işbu bin yüz kırk yedi senesini şehr-i muharremü 'l-haramında bu bendelerine 'atiyye-i hümayûn-i*
- 2 *şehriyârîden sadaka ve ihsân buyurulub Eflak cizyesi mâlından havâle olunan yalnız altı bin*
- 3 *guruşu dergâh-ı âlî gediklülerinden izzetlü Mehmet Ağa mübâşiretiyle hâlâ Eflak Beyi Ligor Beyden bi't-tamâm ahz*
- 4 *u kabz edüb ve mûmâ-ileyh Mehmed Ağa sâdır olan fermân-ı celîlü'l-'unvân mücibince mübâşir ve me'mûriyeti üzere*
- 5 *teslîm edüb sâbıkü'z-zikr meblağ tamâmen makbuzum olmağla berâ-yi sened mîr-i mûmâ-ileyhe işbu memhûr ve*
- 6 *ma'mûl bir temessükümü verdüğü vakit iktizâda ibrâz eyleye tahrîren fi aher-i muharrem sene seb' ve erba'in ve mi'e (30.M.1147 / 02.VII.1734)*
- 7 *Philippus Orlik Dux Exercitus Zaporozennimus*

Док. № 17. Розписка Пилипа Орлика про отримання фінансування для перебування в Бендер.**02.VII.1734**

BOA. Fon adı: "C.HR.". Dosya № 180, Gömlek № 8951. Liste 3.

Причина складання документу є наступною.

У забороненому для війн місяці мухаррем 1147 року, я, покірний слуга, коли був удостоєний султанським даром і володарською милістю, отримав від шановного палацового службовця і посланця Мехмеда Аги суму на шість тисяч *гуруш*, виділену з податку *джизіє*, зібраного у Ефляку (Волощині). Він, відповідно до Височайшого ферману покладеного на нього делегування і служби, отримав цю суму цілком від *войводи* Ефляку (Волощин) і передав її мені.

Як завірення того, що я отримав цілком зазначену суму, видав дійсну мою розписку з поставленою печаткою, яку згадуваний службовець повинен надати, коли буде необхідно. Написано останнього дня місяця мухаррем 1147 року.

(30.M.1147 / 02.VII.1734).

[підпис арабицею]

[підпис латиницею:] Philippus Orlik Dux Exercitus Zaporozennimus

Пилип Орлик – гетьман Запорізький

Бун: К.

Итуреція.
~~Итуреція.~~

1

Меморіалъ Орлишавъ поданный Хану
Крымскому въ поспороиъ отвѣщаетъ онъ
Затѣмъ Ураинъ подвластною Порты
Опттоманской, Сетымъ онъ нагескъ ~
будетъ Гетманомъ, а законы и прика-
зетей данныя Ураинте подставляются.

Безъ подписанія и означенія года.

на Французскомъ языкѣ.

1711 или 1712 года.

Меморіалъ Ормилора, поданной Хану Крымскому.

Au Sérénissime Han.

Bienque mon intention étoit
ferme, de venir de Jassy à
Kauschan, après l'heureux
retour de Votre Majesté de
Constantinople, pour avoir
l'honneur de rendre mes très-
humbles respects à Votre
Majesté, & de m'incliner à
ses pieds; mais au surplus
je suis autorisé, par les gra-
cieux ordres de la très-sublime
Porte Ottomane, qui m'a insi-
nué par là, pour venir voir
Votre Majesté, de conférer
avec Elle sur les intérêts pu-
bliques & sur les miens par-
ticuliers. Suivant les ordres
precis de la Sublime Porte

Ottomane, je n'ai pas voulu
manquer de m'hâter pour
rendre mes devoirs à Votre
Majesté, prenant cela pour
un Document très-évident
de la grace & bienveillance
de la très-Sublime Porte Otto-
manne envers ma personne,
qu'Elle a bien voulu recomman-
der & remettre à la haute
Protection & Promotion, de Votre
Majesté non-seulement ma
personne, mais aussi tous mes
intérêts, sur lesquels j'espère
d'obtenir par Votre haute
& très-considerée interposition
plus prompte, plus facile & plus
efficace resolution, de la susdite
très-sublime Porte Ottomane.
Puisqu'en arrivant ici j'ai
trouvé Votre Majesté

jour & nuit occupée des gran-
 des affaires ; & par cette raison,
 je tenez pour la conférence
 jusqu'à la très-Sublime Porte
 m'a enjoint de tenir avec
 Votre Majesté / se prolonge, ce-
 pourquoy j'ai constitué, comme
 une chose très-juste, de repre-
 senter à Votre Majesté par
 écrit, ce que je ^{devois} proposer
 à Votre Majesté de bouche, afin
 qu'à Votre loisir, étant seba-
 rassée, vous puissiez plus
 commodément le lire, mieux
 le pénétrer, imprimer dans
 la mémoire, & avec plus
 d'efficace, toutes mes très-humbles
 demandes notifier & recommander
 à la très-Sublime Porte, telles qui
 vont être spécifiées ici.

Il ne faut point douter,
 que la révolution en Ukraine
 ne se fasse pas; la quelle je
 puisse facilement exciter,
 uniquement par mes univer-
 seaux, dans les cœurs d'un
 peuple opprimé par une
 terrible tyrannie des Moscovi-
 tes, & justement irrité contre
 un aussi cruel gouvernement,
 dont j'ai donné déjà des
 preuves évidentes pendant la
 guerre passée, contre la
 moscovie, heureusement
 conclue près de Pruth, par
 les armées victorieuses de
 la Sublime Porte, dans
 l'Ukraine, dans ce tout là
 moscovite, & présentement
 Blonoise; ou étant à peine

arrivé avec l'armée Zaporovienne, & celle de Budjiack, sous les commandemens de glorieuse mémoire mehemmed Giray Sultan, fils du Sérénissime Man Dewlet Giray, après avoir fait publier mes universaux par toutes les villes & villages de l'Ukraine, tout le peuple de Cosaques, sans aucune résistance, sans la moindre effusion de sang, s'est rendu de bonne volonté, sous la protection de la Sublime Porte, & sous ma Puissance,

& pour me recevoir comme leur libérateur, par-tout on m'ouvroit les portes des villes, & les soldats Cosaques, étant venus sous mes signes, & ayant jointe leurs armes avec les nôtres contre les moscovites, avec autant de zèle, qu'en deux semaines de temps j'ai compté 40 mille hommes de bonnes troupes & bien armées, excepté les parties considérables de trois Canals de Czegeryn, de Czernias & de Kanieu, aux quels j'ai ordonné de ne me pas venir joindre, mais de se poster avec leurs troupes

nombreuses le long des bords
 du Dnieper, pour observer
 de plus près les moscovites.
 Grâce à Dieu, de tout ce
 que j'ai l'honneur de dire à Votre
 majesté, les témoins vivent
 encore, Drantimis Bey et
 mursa aga, & tant d'autres
 dignes gens, qui dans ce temps
 là étoient avec moi sous
 le commandement du susdit
 Sultan Mehmed Ghiray,
 & ont vu de leurs yeux
 toutes ces actions. Si donc
 dans ce temps là, que le
 peuple des Cosaques, de tous
 les deux bords du Dnieper,
 n'étant pas dans une aussi
 grande oppression de moscovites

& ayant son Metuan donné
 par les Moscovites, Je pouvois
 exciter, uniquement, par mes
 universaux, une aussi prompte
 & même subite révolution,
 à plus forte raison, plus
 fortement je puis présente-
 ment le faire, & lui persua-
 der, qu'il se rende sous la
 protection de la très-Sublime
 Porte, & de mes ordres, quand
 les moscovites tyrannissent,
 les Cosaques, leurs ayant
 ôté tous les Privilèges, & cassé
 toutes leurs loix ^{arrivées} ~~anciennes~~ seule-
 nellement par les traités con-
 firmés par les Moscovites
 mêmes, après avoir ôté aux
 Cosaques leur Metuan

& ayant substitués à sa
 place un Général moscovite
 qui les gouverne & commande;
 ayant occupé leurs villes, for-
 tereffes & demeures, y ayant
 mis les Tarnisons moscovites,
 les Cosaques sont si tyranni-
 quement opprimés par un
 aussi cruel gouvernement, qu'ils
 n'ont plus la libre disposition
 de leurs propres biens, & qui pis
 est de leurs femmes & de leurs
 filles. J'ai des notifications
 & assurances innombrables
 de personnes dignes de foi, tant
 spirituelles, que ^{laïcs} ~~secularés~~, que
 tout le peuple des Cosaques
 en Ukraine, levant les mains aux
 cieus, demande à Dieu les larmes

aux yeux, la vengeance contre les
 moscovites, & avec un grand ennuy
 & desir attendent leur liberation,
 d'un insupportable joug par mes
 soins, que je leur ai juré & pro-
 mis; & par la heroiq^{ue} & puissante
 protection de la très-Sublime
 Porte, comme aussi de Votre Ma-
 jesté; j'ai supplié très-humble-
 ment, que j'obtienne seulement,
 que les privilèges & les lettres
 Patentes pleinement pour la
 charge & commandement de
 Hetman en Ukraine, & la
 confirmation des Loix & liber-
 tés de la Sublime Porte, sous
 l'auguste nom du Sérénissime
 & invincible Empereur glo-
 rieusement regnant Sultan,
 magnud, & que me soient
 données & renouvelées celles,

que le Sultan Achmed m'a déjà autrefois très-gracieusement accordé, à mes successeurs les Hetmans, & toute la nation des Cosaques, à fin que je les puisse faire publier par mes universeaux en Ukraine, pour attirer plus efficacement toute cette nation, à une aussi gracieuse protection de la très-Sublime Porte, & pour exciter plus facilement, une révolution, en Ukraine, contre les Moscovites. Et puisqu'on a inséré dans le susdit Privilège de Sultan Achmed des certains articles & conditions, les unes équivoques & douteuses, les autres tout à fait contraires aux anciens usages

& loiz des Cosaques, & même de leur patrie, que ce peuple a conservé toujours immuablement & soigneusement, depuis tant de siècles, ces articles pourroient plutôt irriter les Cosaques, que de les attirer sous la protection de la très-Sublime Porte; c'est pourquoi je supplie, par la haute & puissante interposition de Votre Majesté, à fin que la très-Sublime Porte ordonne à la Chancellerie de redresser & corriger dans le privilège, qu'Elle voudra bien me donner présentement, ces articles, d'ôter les équivoques et

contraires non seulement,
 aux anciens usages & loix
 des Cosaques, mais aussi
 aux instructions de mes
 Envoyés dans ce tems là, avec
 tout le consentement de
 toute l'armée Zaporovienne,
 sur tout le premier de ces
 articles, où nous avons
 supplié de nous conserver
 & accorder une libre election
 des Hetmans, selon les an-
 ciens usages & loix des Co-
 saques, la très Sublime
 Porte y ayant consentie, a don-
 né de plus dans ce privilège,
 la permission & liberté de
 déposer aussi les Hetmans
 des Cosaques, qui n'ont jamais

eü, & cela ne fut jamais prati-
 qué, qu'on ait déposé les Elus
 librement, nous n'avons pas de-
 mandé à la très Sublime Porte
 cette permission, & dans les
 instructions, que nous avons don-
 nées dans ce tems là à Nos
 Envoyés, il n'y avoit pas la
 moindre mention d'une chose
 semblable. Il est vrai, que
 les Cosaques ont la liberté &
 permission d'élire par
 des voix libres leurs Het-
 mans; mais ils n'ont ja-
 mais eü la liberté, ni
 coutume, de déposer leurs
 Hetmans, car ce seroit,
 absolument contraire aux
 anciens usages & loix des
 Cosaques. L'Hetman des

Cosaques étant élu selon les
anciennes loix & usages, pos-
sède cette dignité' incontestable-
ment jusqu'à sa mort,
& ne peut être nullement
deposé par les Cosaques,
à moins qu'il ne soit masacré
par eux, malinés; une
telle permission octroyée par
la très Sublime Porte aux
Cosaques, d'élire & de déposer
leurs Hetmans, introduiroit
en Ukraine des seditions,
revoltes & masacres; les plus
puissans apparentés en
Ukraine, ayant gagné des
richesses, trouveront aisément
des amis, pour exciter des
revoltes contre leurs Hetmans

pour briguer la dignité des
Hetmans par des voyes illi-
cites. Alors le Hetman craig-
nant, qu'il ne soit déposé, ne
pourroit jamais gouverner ce
peuple selon les anciens usages
& loix; il ne pourroit pas faire
tenir une bonne discipline;
il ne pourroit pas, comme il faut,
arrêter le libertinage, & faire
punir les criminels; il seroit
obligé de se conniver aux
grands du pays, aux officiers
généraux, colonels & autres
Supérieurs de l'armée, &
quasi de leur permettre pour
faire tort et opprimer le
peuple; ne voulant donc pas
laisser une odieuse mémoire
de moi en Ukraine, ni

ni donner un méchant
 exemple aux autres Hetmans,
 mes successeurs, par intro-
 duction d'une nouvelle loi,
 & jusqu'à cette heure inconnue
 en Ukraine, pour pouvoir de-
 poser les Hetmans, je sup-
 plie très-humblement, à fin
 que la très-Sublime Porte,
 dans le privilège qu'elle
 voudra renouveler & me
 donner présentement, le quel
 j'ai l'honneur de demander
 très-humblement, confirme les
 anciens usages & loix, qui
 concernent une libre election
 des Hetmans, & ordonne de
 casser l'article, où la permission
 est spécifiée de déposer les

Hetmans contre mon instruction
 donnée à mes Envoies; au sur-
 plus on a inséré encore dans
 ce privilège deux conditions im-
 praticables en Ukraine & préju-
 diciables aux loix & libertés
 des Cosaques, savoir: la pre-
 mière, que les Hetmans donne-
 ront en otage aux Serenissimes
 Hans un de leurs fils, ce que
 les Moscovites mêmes n'ont
 jamais prétendu des Het-
 mans; la seconde est, par
 laquelle le Serenissime &
 invincible Empereur, Sultan
 Ahmed, accepte & agréé
 tout ce que nous avons
 conclu avec la très-Sublime
 Porte pour la confirmation
 & manutention immuable-
 ment des loix & de libertés

Des Cosaques, à condition pour-
tant, si le peuple des Cosaques
sera constant dans ses promes-
ses, ou à maintenir ce qu'il
promet. Cette clause des
promesses & des deux préce-
dents articles, touchant la
deposition des Hetmans, &
touchant les fils des Hetmans,
donnés en otage aux Serenis-
simes Hans, ont excités une
aussi grande irritation &
sensibilité dans toute l'ar-
mée des Zaporoviens, campés
dans ce temps là près de
Bender, contre mes Envoyés,
quand à leur retour de
Constantinople le sursdit
privilege interprété, fut lu
en présence de toute l'armée

qu'à peine on n les a pas
massacrés sur le champ en,
leur reprochant, qu'ils ont
osé convenir à cela contre
mon instruction, qu'ils n'ont
jamais eü le pouvoir, ni com-
mission, de le faire, que par
la deposition des Hetmans,
on vouloit introduire dans
l'Ukraine, leur patrie, des se-
ditions internes, des revoltes,
des massacres, des cruelles effu-
sions de sang, & l'abolition
de leurs loix & libertés; que
si les fils des Hetmans étoient
donnés en otage, les Cosaques
seroient obligés de consentir
à tout ce que la très-Sublime
Porte toute-fois exigera
d'eux; & alors leurs loix
& libertés pourroient être
ébranlées, & ne pas main-
tenues.

entièrement. Ce qui regarde le mot des promesses, on a demandé à nos Envoyés, ce qu'ils ont promis à la très-Sublime Porte, puisque dans leurs instructions, il n'y avoit aucune promesse spécifiée, excepté, que nous assurons la très-Sublime Porte, que nous sommes obligés de lui assister fidèlement dans toutes les expéditions militaires contre nos ennemis communs, d'agir héroïquement, & de joindre toutes nos forces & armes aux armées des Ottomans & des tartares. Après

tous ces débats, avec beaucoup de peine calmés par moi dans l'armée Taporovienne, les officiers les plus considérables sont allés voir le Serenissime Man de glorieuse mémoire Devlet Ghiray Man, qui pour des conférences avec feu le Roi de Suede Charles XII. étoit alors à Bender, pour lui représenter & à tout le gouvernement de la Crimée en protestant, qu'ils n'étoient pas contents de ce privilège pour les raisons cy-devant alléguées, qui ne seront pas acceptées par les Cosaques

& qu'ils ne permettront jamais
 qu'on puisse déposer leurs
 Hetmans, & que les fils de
 leurs Hetmans soient don-
 nés en otage; ce mot pro-
 messe est equivoque & dange-
 reux, & sous pretexte de ce
 mot, la très-Sublime Porte
 peut exiger des Hetmans
 de faire en Ukraine tout
 ce qu'il lui plaira. Le Sereni-
 sime Hau Devlet Ghiray,
 appaisa gracieusement leur
 inquietude, en les assurant
 que la très-Sublime Porte
 fera changer & corriger ces
 articles dans le Privilege,
 & que comme Dorozgentko
 Hetman, avec toute l'Ukraine

étant sous la protection, ne doïoit
 aucun otage, ainsi à perpétuité
 cela ne se fera plus, ce qui n'étoit
 pas de coutume & contre les loix
 en Ukraine. Tout cela
 ayant représenté au Grand
 & consacré discernement;
 de Votre Majesté, Je la
 supplie très humblement, de
 persuader, par Vos puissantes
 reflexions, la très-Sublime
 Porte, d'ordonner de
 corriger ce Privilege, sous
 le nom de Serenisissime
 & invincible Empereur heu-
 reusement ^{reignant} Sultan Mahmud,
 & de faire casser la deposition
 des Hetmans, comme aussi tous
 les otages, au lieu des mots des
 promesses, qu'on met, si les Co-
 saques, étant sous

Protection de la très sublimé
 Porte secont constant, et per-
 severont dans la fidélité
 due à la très sublimé Porte,
 et puisque les Moscovites
 pendant la guerre passés
 finie, près de Scythie pour
 retenir les Cosaques auprès
 d'eux, et pour les maintenir
 dans la révolucion, ont fait
 publier des faussetés et
 menteries contre moi par
 leurs universaux, au point
 que je suis entré avec
 mon armée en Ukraine,
 que je fais un traité avec
 la très sublimé Porte, par le
 quel je consens de paier
 le Staratz, de donner des
 quartiers et locations aux
 troupes Ottomannes, de
 leurs remettre toutes les
 Fortereses et Villes, et de les
 faire occuper par des
 Garnisons Ottomannes;

et en même tems de faire
 changer les Eglises Chrétiennes
 Russiennes en Mosquées.
 Assurement presentement les
 Moscovites ne manqueront
 pas de faire publier contre
 moi des pareilles faussetés,
 pour faire aversion à toute
 la Nation des Cosaques,
 et à la détourner de la
 Protection de la très sublimé
 Porte; c'est pourquoi je sup-
 plie très-humblement pour
 prevenir ces faussetés, que
 la très sublimé Porte or-
 donne d'ajouter dans ce
 Privilege, qu'en Ukraine
 elle n'épigera pas le
 Staratz, qu'elle n'y pla-
 cera ni entretiendra point
 de troupes, qu'elle n'y
 fera pas occuper par ses
 Garnisons, ni Villes, ni
 Fortereses, et qu'elle ne
 les appropriera nullement,

qu'Elle ne fera jamais
changer en Etairins les
Eglises Rusiennes en Mos-
quies, qu'Elle ne fera ja-
mais aucun changement,
et empêchement dans la
Religion et Dévotion Chré-
tienne, et qu'Elle ne per-
mettra jamais qu'on y fasse
le moindre tort et atteinte,
tout cela renversera de
fond les fausses séditiones
et fausses inventions des
Moscovites, et attirera
les Cosaques à une aussi
gracieuse Protection de la
très-Sublime Porte.

Les Zaporowiens sont
naturellement durs, ne se
laisant pas aisément punir,
ni ne s'abstiennent pas
si tôt de leur libertinage,
mais après avoir bien
réfléchi, je le trouve très
nécessaire, pendant les

conjonctures présentes, c'est
pourquoi j'ai un soin tout
possible pour les retirer de
l'assujettion Moscovite, et
pour les attirer sous la
Protection de la très-Sublime
Porte, comme aussi sous celle
de Votre Majesté, sur tout
ayant de toutes parts des
véritables informations,
qu'ils ne sont pas contents
de la Protection des Moscovites,
qui dans les Opérations de
Guerre les expose aux pre-
miers dangers, et le tout
perira ainsi, et ne les paient
nullement, et absolument,
pour leurs services, selon
l'ancien usage: assurément
les Zaporowiens étant sous
la Protection des Moscovites,
ne peuvent avoir aucun gain,
butin et profit, et ils sont
réduits par là à la dernière
misère, regrettant bien,

qu'à la persuasion de leur défunt Koszowoj ils ont accepté frivolement la Protection des Moscovites. J'espère très-sûrement, que ma lettre, accompagnée de la lettre respectable hautement de Votre Majesté, que je leur ai écrite et envoyée par un Lipke de Bender, nommé Hussein, adressée et expédiée au Colonel Savka entre ses propres mains, les excitera à la réflexion, et au prompt retour sous la Protection de la très sublimé Porte et de Votre Majesté; et s'ils le feront, il faudra leur donner et distribuer quelque argent pour les animer aux actions héroïques, qu'ils soient entreprenants et qu'ils ne soient pas négligens, ni lents dans

les opérations de la guerre; et puis il faut constituer une paye régulière pour eux, jusqu'à ce temps, quand la révolution se fera en Ukraine; En tout cela la très puissante interposition de Votre Majesté, à la très sublimé Porte, m'est nécessaire. Si les Zaporowiens persistent dans leur obstination, refusant d'abandonner les Moscovites, ne veulent point revenir sous la Protection de la très sublimé Porte, comme aussi de Votre Majesté, sous ma commandement et ma Régence, ils ne nous feront pas grand tort, ni empêchement, pour faire une révolution en Ukraine contre les Moscovites, d'autant plus, qu'on ne les y estime plus tout à cette heure

comme autre fois, même tout le Peuple en Ukraine les hait et les maudit pour cette seule raison, que n'ayant pas attendu l'heureux et meilleur temps, plus propre pour délivrer l'Ukraine, leur Patrie, de l'insupportable Tyrannie des Moscovites, ils se sont hâtés facilement et lâchement pour se retirer de la Protection de la très sublimé Porte et de Votre Majesté, ils se sont perdus eux mêmes par là, et ils ont perdu aussi l'Ukraine, leur Patrie, qui est plus opprimée et tyrannisée que jamais, par la cruauté et terribles impôts des Moscovites. Il est donc impossible, que ce Peuple

si affligé, ne se révolte pas aussitôt à mon arrivée en Ukraine contre les Moscovites, les Tyrans, pourvu que j'aie avec moi, quelques bonnes troupes de Cosaques, pour pouvoir mieux animer l'Ukraine à la révolution, et pour faire élever mes Signes de Hetman, comme sont Bulawa, ou Baton de Régence et de Commandement, Buntzuk, et l'Etandar; Tous ces mes Signes, les Cosaques se rendront en foule très-sûrement, et joindront mes autres troupes. Et puisque le nommé ici Colonel Sawka, Cosaque de Nation et autre fois Zaporowien, présentement étant au Service de Pologne en Ukraine, avec ses compagnons des Cosaques,

vraiment un soldat hardi, entreprenant, de grand coeur et très propre pour faire des actions héroïques, et surtout d'une bonne expérience dans l'art militaire, et par tout renommé par ses dignes actions d'un bon soldat, m'a écrit plusieurs fois, m'offrant, et à la très sublime Porte, ses fidèles services, promettant de bonne foi de recruter et ramasser autant de bonnes troupes Cosaques bien aguerries, que j'en aurais besoin, et de venir lui-même avec ces troupes près de moi, sous mon commandement et sous mes drapeaux, pourvu que je l'assure certainement d'une paye fixe et solide et subsistance pour les

soldats, et pour leurs chevaux, c'est pourquoi je supplie très-humblement Votre Majesté, de vouloir m'accorder pour obtenir tout cela sa haute interposition à la très sublime Porte. Il y a quatre ans, que le susdit Colonel Sarkis a été sous mon commandement dans le temps, que par les ordres de la Porte j'ai recruté les Cosaques Zaporowiens, pour pouvoir secourir Sa Majesté Polonoise, le Roi Stanislaus, et la République, contre les Moscovites, il m'a amené dans ce temps des bonnes troupes de Cosaques d'élite 400. hommes bien armés, bien équipés et montés sur de bons chevaux, et il a resté avec ses

troupes auprès de moi,
 l'espace de quatre mois,
 mais l'argent et les pro-
 visions nous aiant man-
 qué, et ne pouvant avoir
 ni la paye pour les soldats,
 ni la subsistance pour
 les Cheveaux, il a été forcé
 par ces gens, de me quitter,
 et de s'en aller en Pologne,
 pour y entrer au service,
 où il est actuellement
 avec un grand contente-
 ment de son Excellence
 le Palatin de Rovie,
 grand Général de la
 Couronne. Voilà ce
 que j'ai l'honneur
 de représenter à Votre
 Majesté, dont je la sup-
 plie très-humblement
 d'appuyer son interposi-
 tion et ses soins à
 la Porte, pour pouvoir
 obtenir tout ce que

j'ose demander par ce
 présent Mémoire /.

**Док. № 18. Лист гетьмана Пилипа Орлика щодо підписання договору
з Османською державою.
~ 1735-1738**

BOA. Fon adi: "YB.(1)." Dosya № 1, Gömlek № 20.

*Переклад з французької мови здійснив:
Луняк Євген Миколайович
доктор історичних наук,
професор Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя*

(арк.1)

Найяснішому хану!

Хоча мій намір залишився твердим вирушити з Ясс до Каушан, після щасливого повернення Вашої Величності з Константинополя, щоб мати честь висловити свою найсмирненнішу повагу до Вашої Величності та припасти до ніг, більше того, я уповноважений, завдяки милостивим наказам Високої Оттоманської Порти, (арк.1 звор.) які мені були надані нею, зустрітися з Вашою Величністю, щоб поговорити з Вами як про інтереси публічні, так і про мої особисті. Слідуючи чітким наказам Високої Оттоманської Порти, я не хотів втрачати нагоду, щоб якнайшвидше зробити послуги Вашій Величності, взявши згадане, як безсумнівний документ ласки та доброго ставлення Високої Оттоманської Порти до своєї персони, котру вона мала добру волю супроводити та передати під високу протекцію й опіку Вашої Величності не лише моєї персони, але й також всіх моїх інтересів, щодо яких я сподіваюся отримати завдяки Вашому високому та надзвичайно розсудливому посередництву швидше, легше та дієвіше вирішення припису Високої Оттоманської Порти.

Оскільки, прибувши сюди, я знайшов Вашу Величність (арк.2) зайнятою вдень і вночі важливими справами, та, зважаючи на те, що час для тієї бесіди, яку Висока Порта мені доручила провести з Вашою Величністю, спливає, саме тому я вирішив за найправильнішу річ презентувати Вашій Величності письмово те, що мав запропонувати Вашій Величності усно, з тим, щоб на дозвіллі, звільнившись від справ, Ви мали б зручнішу нагоду це прочитати, краще це досягнути, закарбувати в пам'яті та з більшою користю всі мої найскромніші прохання, щоб занотувати їх і переслати до Високої Порти такими, якими вони будуть визначені тут.

(арк.2 звор.) Не варто жодним чином сумніватися, чи відбудеться революція в Україні: я міг би її з легкістю викликати лише своїми універсалами в серцях народу, пригнобленого жадливою тиранією московитів, який справедливо обурений також жорстоким управлінням, чіткі приклади якого я вже наводив під час останньої війни проти Московії, яка щасливо була завершена поблизу Прута переможними військами Високої Порти, в Україні, яка була тоді московською, а нині є польською.

(арк.3) Коли ми прибули туди з військом запорозьким та військом буджацьким під проводом славної пам'яті Мехмед-Гірай-султана, сина найяснішого хана Девлет-Гірая, після опублікування моїх універсалів по всіх містах і селах України весь козацький народ без жодного опору, без найменшого пролиття крові піддався по добрій волі під протекцію Високої Порти та під мою владу, (арк. 3 звор.) визнаючи мене за свого визволителя й відчиняючи брами міст. Козацькі воїни приходили під мої прапори, підіймаючи свою зброю разом з нами проти московитів з таким завзяттям, що впродовж двох тижнів часу я нарахував 40 тисяч чоловік гарних загонів та добре озброєних, і це за винятком великих з'єднань з трьох полків – Чигиринського, Черкаського та Каневського – яким я наказав не

приєднуватися до себе, а залишатися в розташуванні своїх багаточисельних частин (*арк.4*) вздовж берегів Дніпра, щоб спостерігати у безпосередній близькості за московитами.

Дякувати Богу, всьому тому, що я мав честь сказати Вашій Величності, є ще живі свідки Дзантимир-бей і Мурза-ага, а також інші достойні люди, які у той час були разом зі мною під командуванням згаданого султана Мехмед-Гірая й бачили на власні очі всі ці справи. Отже, навіть у той час, коли козацький народ з обох боків Дніпра ще не був під великим гнітом московитів (*арк.4 звор.*) і мав свого гетьмана, поставленого московитами, я міг підняти його лише за допомогою своїх універсалів так швидко, що здатен був викликати раптову революцію. Тим більше зараз, я можу цю справу зробити набагато сильніше й переконати його, що він піддався під протекцію Високої Порти й слухався моїх наказів, оскільки московити тиранять козаків, віднявши всі їхні привілеї, скасувавши всі їхні права, урочисто затвержені в угодах, підтверджених самими московитами, навіть позбавили козаків свого гетьмана, (*арк.5*) поставивши на його місце московського генерала, котрий ними керує та командує, захопивши їхні міста, фортеці та поселення, розташувавши в них московські гарнізони. Саме тому козаки є нині так тиранічно пригноблені цим також жорстоким урядом, що вони навіть не мають більше свободи розпоряджатися своїм майном і, що ще гірше, своїми жінками та доньками. Я маю багаточисельні свідчення та запевнення від осіб, гідних довіри, як серед духовенства, так і серед мирян, що весь козацький народ в Україні, підіймаючи руки до неба, зі слізьми на очах просить Господа (*арк.5 звор.*) помститися московитам і з великим сумом і бажанням очікує на своє визволення від нестерпного ярма завдяки моїм зусиллям, які я їм присягнув і пообіцяв здійснити, завдячуючи героїчній і могутній протекції Високої Порти, а також підтримці Вашої Величності. Я смиренно прошу, щоб мені тільки надали привілеї та повноправні дозвільні листи для отримання гетьманських повноважень і керівництва в Україні, а також підтвердження прав і вольностей від Високої Порти з августійшим ім'ям найяснішого та непереможного імператора, котрий славетно править, султана Махмуда, щоб вони мені надали та поновили ті повноваження, (*арк.6*) які султан Ахмед мені вже колись милостиво надав стосовно моїх наступників на гетьманстві та щодо всієї козацької нації, з тим, щоб я міг їх опублікувати у своїх універсалах в Україні для якнайдієвішого приведення всієї цієї нації під милостиву протекцію Високої Порти та для легшого підняття революції в Україні проти московитів. І хоча до вищезгаданого привілею султана Ахмеда було включено певні статті та умови, одні з них були туманні та сумнівні, а інші й узагалі суперечили давнім звичаям і правам козаків, (*арк.6 звор.*) та навіть законам самої батьківщини, які цей народ завжди зберігав непорушно та ретельно впродовж сторіч. Ці статті могли б скоріше обурити козаків, ніж повернути їх під протекцію Високої Порти. Ось чому я прошу високого та могутнього посередництва Вашої Величності, щоб Висока Порта наказала канцелярії виправити та підкорегувати в тому привілеї, який вона бажає мені нині надати, ті статті, що мають двозначності та суперечності (*арк.7*) не лише стосовно старовинних звичаїв і прав козаків, а також щодо інструкцій моїм посланцям в той час, у повній згоді з усім військом запорозьким, особливо першу з цих статей, де ми просили зберегти та затвердити вільний вибір гетьмана, згідно давніх звичаїв і прав козаків. Висока Порта, погодившись з цим, пішла ще далі в цьому привілеї, надавши дозвіл і свободу на усунення також гетьманів козакам, яких останні ніколи не мали (*арк.7 звор.*) і ніколи таке не практикувалося, щоб вільно знімали таких обранців. Ми не просили у Високої Порти такого дозволу, а в тій інструкції, яку ми давали колись нашим посланцям, не було жодної згадки про подібну річ.

Це правда, що козаки мають свободу й дозвіл обирати вільними голосами своїх гетьманів, але вони ніколи не мали ні свободи, ні звичаю знімати своїх гетьманів, адже це абсолютно суперечить давнім козацьким порядкам і правам.

(арк.8) Козацький гетьман, будучи обраний у відповідності до давніх прав і звичаїв, посідає цей шабель без будь-яких суперечностей до самої смерті й не може бути усунутий козаками, хіба що замордований ними у разі бунту. Сам лише дозвіл, дарований Високою Портою козакам, обирати та знімати своїх гетьманів, запровадить в Україні збурення, заколоти та насильства. Найвпливовіші роди в Україні, бажаючи здобути собі багатства, з легкістю знайдуть собі друзів, щоб викликати заколоти проти своїх гетьманів, (арк.8 звор.) щоб позбавити посади гетьманів незаконним шляхом. Тоді такий гетьман, побоюючись, щоб його не зняли, не зміг би ніколи керувати цим народом у відповідності до старовинних звичаїв і прав. Він не зміг би підтримувати гарну дисципліну, він не зміг би як треба припиняти гультяйство та карати злочинців, він був би зобов'язаний долучатися до впливових людей країни, до генеральної старшини, полковників та інших начальників у війську, і вже начебто з їхнього дозволу чинити кривду та пригнічувати народ. Тож, не бажаючи залишати лиху пам'ять про себе в Україні (арк.9) чи подавати поганий приклад іншим гетьманам, своїм наступникам, через запровадження нового права, досі невідомого в Україні, щодо зняття гетьманів, я смиренно прошу, щоб Висока Порта в привілеї, який вона воліла поновити й нині дати мені, який я маю честь смиренно благодати, підтвердила давні звичаї та права, що зберігають свободу вибору гетьманів, але наказала вилучити статтю, де надається окремий дозвіл (арк.9 звор.) на зняття гетьманів. Це суперечить також моїй інструкції, яку я дав своїм посланцям. Більше того, до цього привілею також було включено дві умови, невідомі раніше в Україні, які несуть лише шкоду правам і свободам козаків, а саме, перша, щоб гетьмани віддавали в заручники найяснішому хану одного зі своїх синів, адже навіть московити цього ніколи не вимагали від гетьманів; друга, якою найясніший і непереможний імператор-султан Ахмед погодив і підтвердив все те, про що ми домовилися з Високою Портою щодо підтвердження та незмінного збереження прав і свобод (арк.10) козаків, доповнено умовою, якщо козацький народ буде постійно дотримуватися своїх обіцянок або залишатиметься вірним тому, що обіцяв.

Ця річ щодо обіцянок і дві попередніх статті, що стосуються зняття гетьманів і віддавання гетьманських синів у заручники найяснішому хану, викликали колись велике обурення та збудження в запорозькому війську, розташованому тоді в таборі поблизу Бендер, проти моїх посланців після їхнього повернення з Константинополя із згаданим перекладеним привілеєм, коли той був прочитаний перед усім військом, (арк.10 звор.) їх ледве не забили, дорікаючи їм, що вони наважилися погодитися на це всупереч моїй інструкції, на що вони ніколи не мали ні повноваження, ні настанови робити це, адже через зміщення гетьманів хтось хотів запровадити в Україні, їхній батьківщині, внутрішні заколоти, бунти, колотнечі, жахливі кровопролиття та скасування їхніх прав і свобод, а якщо гетьманські сини віддаватимуться у заручники, козаки будуть змушені погоджуватися з усім, що Висока Порта від них щоразу вимагатиме, і тоді їхні права та свободи можуть виявитися розхитаними, і повністю не будуть підтримуватися.

(арк.11) Що ж стосується слова обіцянок, то у моїх посланців запитали, що саме вони пообіцяли Високій Порті, оскільки у їхніх інструкціях не було згадки про жодну особливу обіцянку, за винятком того, що ми запевняємо Високу Порту, що зобов'язуємося вірно допомагати їй у всіх військових походах проти наших спільних ворогів, робити героїчні справи, приєднувати всі наші сили та зброю до оттоманських військ і татар.

Після (арк.11 звор.) всіх цих суперечок, коли з великими зусиллями мені вдалося втихомирити цих людей у запорозькому війську, найвизначніші старшини пішли зустрітися з найяснішим ханом, славетної пам'яті Девлет-Гірай-ханом, котрий для бесіди з покійним шведським королем Карлом XII прибув тоді у Бендери, щоб показати йому весь уряд Криму. Тож, протестуючи через невдоволення цим привілеєм, через причини про які вже зазначалося і які не були сприйняті козаками, (арк.12) що вони ніколи не дозволять, щоб хтось міг знімати їхніх гетьманів і щоб сини їхніх гетьманів віддавалися в заручники.

Слово ж обіцянки є двозначним і небезпечним, адже під приводом цього слова Висока Порта змогла б вимагати від гетьманів робити в Україні все, що їй заманеться. Найясніший хан Девлет-Гірай милостиво заспокоїв їхню стурбованість, запевнивши їх, що Висока Порта змінить і відкорегує ці статті в привілеї; і коли гетьман Дорошенко з усією Україною (*арк.12 звор.*) перебував під протекцією, він нікого не віддавав у заручники, тож і надалі такого не буде, адже немає такого звичаю та це суперечить праву України. Тож, презентувавши все це на величній і здоровий розсуд Вашої Величності, я смиренно прошу переконати в цьому, завдяки Вашим потужним думкам, Високу Порту наказати виправити цей привілей з ім'ям найяснішого та непереможного імператора, котрий щасливо править, султана Махмуда, щоб вилучили згадку про зняття гетьманів, а також стосовно заручників, а замість слів обіцянок, які там стоять, позначити: «Якщо ці козаки, перебуваючи під (*арк.13*) протекцією Високої Порти, будуть постійно та невідступно вірними Високій Порті», адже московити під час останньої війни, яка завершилася біля Прута, щоб повернути козаків до себе та підняти їх на революцію, публікували наклепи та брехню про мене у своїх універсалах, коли я увійшов зі своїм військом до України, що начебто я уклав угоду з Високою Портою, за якою я погодився на сплату Хараджу, надавання квартир і локацій для оттоманських загонів, передачу їм всіх фортець і міст, а також зайняття їх оттоманськими гарнізонами (*арк.13 звор.*) й у той же час замінити церкви християнські руські на мечеті. Звичайно, і тепер московити не погребують опублікувати проти мене подібні наклепи, щоб викликати неприязнь в усієї козацької нації та відвернути її від протекції Високої Порти. Ось чому я смиренно прошу для запобігання цим наклепам, щоб Висока Порта наказала додати до цього привілею, що не вимагатиме в Україні Хараджу, не розташовуватиме там і не утримуватиме своїх військ, не заводитиме своїх гарнізонів ні у міста, ні у фортеці, нічого не забиратиме у свою власність, (*арк.14*) ніколи не перетворюватиме в Україні руські церкви на мечеті, ніколи не зробить будь-яких змін чи перепон для релігії й християнського обряду, ніколи не допустить, щоб там чинилася якась найменша кривда чи лихо. Все це докорінно спростує наклепницькі підбурювання підступні вигадки московитів, а також поверне козаків під милостиву протекцію Високої Порти.

Запорожці, зазвичай, тверді й не дозволяють себе з легкістю карати, вони не стримуються, щойно заходить мова про їхнє гультяйство, але, добре все зваживши, я знаходжу їх дуже потрібними в теперішніх обставинах.

(*арк.14 звор.*) Ось чому я роблю все можливе, щоб їх знову вивести з підпорядкування московитам і привести їх під протекцію Високої Порти та Вашої Величності. Особливо враховуючи найдостовірнішу інформацію, яка лине з усіх сторін, що вони невдоволені протекцією Московії, котра під час військових операцій кидає їх першими у небезпеку, щоб вони всі загинули, й не платить їм абсолютно нічого за їхню службу, як це було за старовинним звичаєм. Саме тому запорожці, перебуваючи під протекцією московитів, не можуть мати жодного прибутку, здобичі та вигоди, й вони доведені через це до крайнього зубожіння, дуже шкодуючи, (*арк.15*) що на вмовляння свого покійного кошового²⁰ вони фривольно погодилися прийняти протекцію московитів.

Я твердо впевнений, що мій лист у супроводі високоповажного листа Вашої Величності, коли я їх напишу та відправлю через одного липка²¹ з Бендер, на ім'я Хусейн, адресовані та надіслані полковнику Савці (*colonel Savka*)²², потраплять до його рук, вони викличуть в них роздуми, а незабаром і повернення під протекцію Високої Порти та Вашої

²⁰ Вочевидь, мається на увазі Іван Малашевич, але він на час листа був ще живий і брав участь у російсько-турецькій війні 1735-1739 рр.

²¹ Маються на увазі татари-липки

²² Можливо мається на увазі Сава Чалий

Величності; і якщо вони це зроблять, треба буде їм дати та якісь гроші, щоб надихнути їх на героїчні справи, які вони зможуть здійснити, і щоб вони не проявляли недбальства чи повільності (*арк.15 звор.*) у військових операціях, а потім варто бути встановити регулярну платню для них до того часу, поки не відбудеться революція в Україні; тож для всього цього надзвичайно могутнє посередництво Вашої Величності перед Високою Портою мені дуже необхідне.

Якщо ж запорожці наполягатимуть у своїй упертості, відмовившись полишити московитів і не захочуть повернутися під протекцію Високої Порти та Вашої Величності, під моїм командуванням та моїм управлінням, вони не зроблять нам ні великого лиха, ні перепони, щоб здійснити революцію в Україні проти московитів, тим більше, що не варто на них занадто сподіватися в цей час, (*арк.16*) як колись. Навіть весь народ в Україні їх ненавидить і проклинає з цієї однієї причини, що не змогли дочекатися щасливішого та кращого часу, зручнішого для визволення України, своєї батьківщини від нестерпної тиранії московитів. Колись вони швидко та підступно поспішили піддатися під протекцію Високої Порти та Вашої Величності. Цим вони втратили самих себе, втратили також Україну, свою батьківщину, яку пригнічують і тиранізують так, як ніколи раніше, своїми жорстокостями та жахливими податками московити. Однак є неможливим, щоб цей народ (*арк.16 звор.*) настільки пригноблений не повстав одразу з моїм прибуттям до України проти московитів, своїх тиранів. Про всяк випадок я мав би при собі кілька гарних козацьких загонів, щоб мати змогу краще надихнути Україну на цю революцію і щоб могли тримати мої гетьманські відзнаки, тобто булаву, або палицю влади та командування, бунчук і прапор. Завдяки цим моїм відзнакам козаки безперечно натовпом повалять і поповнять мої інші загоны. А потім згаданий тут полковник Савка, з козацької нації, колись запорожець, котрий сьогодні перебуває на польській службі в Україні зі своїми козацькими гуртами.

(*арк.17*) Це дійсно солдат сміливий, винахідливий, з великим серцем і дуже придатний для здійснення героїчних справ, а особливо має гарний досвід у військовому мистецтві й усюди відомий своїми гідними вчинками, як гарний солдат; він мені писав вже багато разів, пропонуючи мені та Високій Порті свою вірну службу, обіцяючи за доброї нагоди скликати та зібрати стільки гарних досвідчених у війні козацьких загонів, скільки я потребуватиму, та піти з цими загонами зі мною, під моїм командуванням і під моїми прапорами. Про всяк випадок я запевнив його, звичайно, щодо платні фіксованої та солідної, а також щодо забезпечення солдатів (*арк.17 звор.*) і їхніх коней.

Ось чому я смиренно прошу Вашу Величність захотіти посприяти мені, щоб отримати все це через своє високе посередництво перед Високою Портою.

Чотири роки тому вищезгаданий полковник Савка перебував вже під моїм командуванням і завдяки наказам Порти я вже набирав запорозьких козаків, щоб мати змогу надати допомогу Його Польській Величності королю Станіславу та Речі Посполитій проти московитів. Він мені привів тоді загоны з 400 козаків, що належали до еліти, людей добре озброєних, добре екіпірованих і верхи на добрих конях, і він залишався з цими загонами поряд зі мною (*арк.18*) впродовж чотирьох місяців. Але грошей і провізії нам бракувало, тож, не маючи змоги ні платити цим солдатам, ні утримувати коней, він був присилуваний цими людьми полишити мене й вирушити до Польщі, щоб там піти на службу, на якій він перебуває і зараз, маючи велике задоволення від Його Величності воєводи київського, великого гетьмана коронного²³.

Ось те, що я маю честь презентувати Вашій Величності, від якої я смиренно прошу підтримати своїм посередництвом і своїми стараннями перед Портою, щоб мати змогу отримати все те, (*арк.18 звор.*) що я наважуюся просити у поданій нині пам'ятці.

²³ Юзефа Потоцького

Dok. № 18. Hetman Filip Orlik'in Osmanlı Devleti'ne anlaşma imzalanması hakkında gönderdiği mektup.
~ 1735-1738

BOA. Fon adı: "YB.(1)". Dosya № 1, Gömlek № 20.

Fransızcadan tercümesi
*araştırmacı **Hristo Kopano***
tarafından yapılmıştır

(sayfa 1)

Devletli Han'a!

Haşmetmeabımızın Konstantiniye'den memnun dönüşü sonrasında, Haşmetmeabımıza mütevazı saygılarımı sunmak onuruna erişmek ve önünde diz çökmek amacıyla Yaş'tan Kauşan'a gelme niyetim kesin olmasına rağmen, ayrıca, Bab-ı Ali'nin yüksek emriyle Haşmetmeabımızı görmeye gelmek ve kendisiyle kamusal ve şahsi çıkarlarımızı konuşmak üzere görevlendirildim. (sayfa 1a) Bab-ı Ali'nin kesin emirleri doğrultusunda, Haşmetmeab'a karşı görevlerimi yerine getirmekte acele etmekteyim. Bunun sebebi de zerafet ve iyilikle dolu, Bab-ı Ali tarafından verilmiş, sadece şahsımı değil, tüm çıkarlarımı da sizin himayenize teslim eden belgedir. Sizin yüksek ve saygın aracılığınız vasıtasıyla yukarıda sözü edilen Bab-ı Ali'den çıkarlarımı daha kolay ve daha etkin bir şekilde elde edeceğimi umuyorum.

(sayfa 2) Buraya vardığımda Haşmetmeabımızı gece gündüz büyük meselelerle meşgul buldum. Bu sebepten, Bab'ı Ali'nin vermiş olduğu görüşme görevi uzadı. Dolayısıyla, adaletli düşününce, serbest zaman bulduğunuzda daha rahat okumanız, daha iyi inceleyebilmeniz, hafızanıza yerleştirebilmeniz, burada ifade edildiği üzere, tüm mütevazı isteklerimi Bab-ı Ali'ye daha etkin bir şekilde tavsiye edebilmeniz ve iletebilmeniz için sözlü olarak iletmem gereken görevleri Haşmetmeabımıza yazılı olarak iletmeye karar verdim.

(sayfa 2a) Ukrayna'da bir ayaklanma olabileceğine dair herhangi bir şüpheniz olmasın. Bu ayaklanma sadece kendi taraftarlarım tarafından tahrik edilebilir. Kalpleri korkunç bir Moskof baskısı tarafından eziktir ve acımasız yönetime kızgındırlar. Bunun belirgin delillerini zamanında, o zaman Moskof'lara ve şimdi Polonya'ya ait Ukrayna'daki Prut yakınlarında Bab-ı Ali'nin muzaffer ordularının zaferiyle sonuçlanan savaş sırasında sunmuştum.

(sayfa 3) Haşmetli Devlet Giray'ın oğlu, Hatırası Şanlı Mehmet Giray Sultan komutasında, Zaporog ve Bucak orduları da gelmişlerdi. Taraftarlarım, Bab-ı Ali'nin himayesinde ve benim egemenliğim altında, tüm Kozak halkının, Ukrayna'nın bütün köy ve şehirlerinin, hiç karışkoymadan ve damla kan akıtmadan teslim olduğunu ilan etti. (sayfa 3a) Beni kurtarıcı olarak karşıladılar. Bütün şehirlerin kapıları bana açıldı. Kozak askerlerinin orduları ile kendi ordularımızı Moskof'lara karşı birleştirdik. O kadar çaba karşılığında, iki hafta içinde 40 bin kişilik bir ordu olmuştuk. Bizlere katılmama ve kendi birlikleriyle kalma emri verdiğim 3 alaydaki Çehrin, Çerkas ve Kaniev birlikleri bu sayının haricindedir. (sayfa 4) Moskofları yakından izlemek için Dnieper kıyıları boyunca kalan gruplarla iletişim halindeydiler. Allah'ın Şükranları ile Haşmetmeabımıza bildirme onuruna ulaştığım bu sözlerin, Cantemir Bey, Murza Ağa gibi halen hayatta olan, daha birçok saygın şahidi bulunmaktadır. Kendileri, o zamanlarda, Sultan Mehmet Giray komutasında benimle beraber diler ve bu olayları gözleriyle gördüler.

Bu zamanlarda, Dnieper'in iki yakasındaki Kozaklara Moskof'lar büyük bir baskı uygulamamaktaydı. (sayfa 4a) Hetmanlar Moskoflar tarafından atanmaktadır. Sadece benim tebaam tarafından sözkonusu acil bir ayaklanma, hızlı ve sağlam temellere dayalı olarak gerçekleştirilebilir. Hetmanı, Bab-ı Ali'nin ve benim himayem altına geçmesi için ikna edebilirim. Moskoflar Kozaklara zulmetmektedirler. Tüm haklarını gaspetmişlerdir. Kanunları, resmi anlaşmalara bağlı olarak, kurnazlıkla, aynı Moskoflar tarafından yok sayılmıştır. Kozakların Hetmanı iktidardan uzaklaştırılmıştır. (sayfa 5) Yerine kendilerini yönetecek bir

Moskof generali atanmıştır. Evleri, kaleleri ve şehirleri işgal altındadır, yerlerine Moskof garnizonları yerleştirilmiştir. Kozaklar, acımasız bir yönetim tarafından zulme uğramaktadır. Mülkleri üzerinde serbest karar verme hakları yoktur. Aynı şekilde kadınlarının ve kızlarının da üzerinde karar verememektedirler. Aldığım istihbaratlara ve saygın şahitlerin söylemlerine dayanarak, Ukrayna'daki tüm Kozak Halkının ellerini göğe açıp, gözyaşları içinde Allaha (*sayfa 5a*) Moskof'lardan intikam alması için yalvarmaktadır. Büyük bir sıkıntı içinde, dayanılmaz bir boyunduruktan, söz verdiğim gibi, taraftarlarımın desteğiyle, kahraman ve güçlü hamimiz Bab-ı Ali ve siz Haşmetmeabımız vasıtasıyla, istekli bir şekilde, tekrar bağımsızlıklarını beklemektedirler. Mütevazı ricam, Ukrayna Hetman'ının ayrıcalıklarını, yetkilerini ve görevlerini teyit eden mektubun tarafıma verilmesidir. Aynı şekilde Bab-ı Ali'nin, Yüce, Devletli, Muzaffer ve Şanlı İmparatoru Sultan Mahmut'un vermiş olduğu hak ve hürriyetlerin teyidini de rica ederim. (*sayfa 6*) Zamanında, Sultan Ahmet'in haleflerim Hetmanlara ve tüm Kozak Halkına vermiş olduğu fermandan da, Ukrayna'daki tebaalarımıza bildirilmek üzere verilmesini ve yenilenmesini rica ederim. Bu şekilde, bu halkı, Bab-ı Ali'nin himayesine girmesi için etkileyebilirim ve Moskof'lara karşı Ukrayna'da bir ayaklanmayı daha kolay teşvik edebilirim. Sultan Ahmet'in sözkonusu imtiyaz fermanında, bazı maddeler ve şartlar, eski geleneklere göre belirsiz ve şüpheli bir şekilde durmakta, diğerleri ise tezat oluşturmaktadır.

(*sayfa 6a*) Bu maddeler aynı zamanda Kozakların kanunlarına, aynı şekilde vatanlarına da karşıdır. Bu halk, bu kanunları yüzyıllarca değiştirmeden ve özenle korumuştur. Bu maddeler, Kozakları, Bab-ı Ali'nin himayesi altına çekmekten, onları kızdırmaktadır. Bundan dolayı, Haşmetmeabımızın yüce ve güçlü aracılığıyla, Bab-ı Ali'nin, yönetiminden imtiyazları gözden geçirip düzeltilmesini, bana sunmasını, belirsizlikleri kaldırmasını rica ederim. (*sayfa 7*) Kozakların sadece eski adetlere ve kanunlarına aykırı olanları değil, bu zamanlardaki, Zaporog ordusunun rızasıyla bulunan benim temsilcilerimin talimatlarına aykırı olanlar da değişmelidir. Özellikle birinci madde için ricacı olmuştuk, Bu madde Kozakların eski adetlere ve kanunlarına göre özgürce Hetman seçimi yapılmasını teyit ediyordu. Bab-ı Ali rıza gösterdiği gibi, bu imtiyazla fazlasını da vermişti, Kozakların Hetmanlarını görevden almaları izni ve özgürlüğü de vardı. (*sayfa 7a*) Ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmedi ve fiili olarak uygulanmadı. Özgürce seçilenler için görevden alma iznini Bab-ı Ali nezdinde geçmişte istemedik aynı şekilde o zamanlardaki temsilcilerimize verdiğimiz talimatlarda da benzer bir ifade yer almadı. Kozakların, özgür oylamayla Hetmanlarını seçme izni ve serbestliğinin var olduğu gerçektir, fakat Hetmanlarını görevden alma özgürlüğü, ne de geleneği mevcuttur. Bu eski adetlerine ve kanunlarına aykırı bir durum yaratmaktadır.

(*sayfa 8*) Kozakların Hetmanı, eski adet ve kanunlara göre seçildiğinde, bu ünvanı tartışmasız ölümüne kadar taşır. Kozaklar tarafından, öldürülmediği sürece, görevinden alınma olasılığı bulunmamaktadır. Bab-ı Ali tarafından, Kozaklara, Hetmanlarını seçme ve görevden alma izni verilmesi, Ukrayna'da karışıklıklara, ayaklanmalara ve katliamlara yollayacaktır. Ukrayna'daki güçlü aileler ittifaklar oluşturup zenginleşecek, Hetmanlarına karşı ayaklanmaları tahrik etmek için kolaylıkla yandaşlar bulacaklardır. (*sayfa 8a*) Hetmanların ünvanlarını gayri kanuni yollarla yoketmek için istekli olacaklardır. Görevlerinden alınma korkusuyla. Hetman eski adet ve kanunlara uygun olarak yöneticilik görevlerini yerine getiremeyecek, iyi bir disiplini sağlayamayacak, geleneklere saygısızlığı engelleyemeyecek, suçluları gerektiği şekilde cezalandıramayacak, ülkenin etkin kişilerini, generalleri, albayları ve ordunun diğer yüksek rütbelilerinin yaptıklarını görmezlikten gelme ve bunlara halka karşı haksızlık etme ve halkı ezme izni verme mecburiyetinde kalacak. Ukrayna'da kendimle ilgili kötü anılar bırakmak istemediğimden (*sayfa 9*) ne de haleflerim diğer Hetmanlara kötü örnek olmasını istemediğimden, bugüne kadar Ukrayna'da bilinmeyen, Hetmanların görevden alınmasıyla ilgili yeni bir kanun çıkarılması için mütevazı ricalarımı sunuyorum. Bab-ı Alinin yenilemek isteyebileceği ve bana sunabileceği, mütevazı bir şekilde bulunma onuruna sahip olduğum imtiyazlar, eski adet ve kanunlara uygunluğu teyit etmektedir ve Hetmanların, temsilcilerime verdiğim talimatlara

karşı, görevden alınmasına izin veren maddenin kaldırılmasını buyurmaktadır. (*sayfa 9a*) Ek olarak, bu imtiyazda, Ukrayna'da uygulanması mümkün olmayan ve Kozakların özgürlük ve kanunlarına uygun olmayan iki tane de şart vardır. Birincisi, Moskof'ların bile hiçbirzaman uygulamadığı, Hetmanlar'ın oğullarından birisini Devletli Han'a rehin vermeleri şartıdır. İkincisi ise, Devletli ve Muzaffer İmparator Sultan Ahmet'in, Kozaklar'ın kanun ve özgürlükleri'nin kullanımının değiştirilemez olduğunu kabul eden ve onaylayan şartıdır.

(*sayfa 10*) Yine de bu şart, Kozak halkının sözlerinde durmaları ve vaadlerini tutmalarına bağlıdır. Verilen sözlerle ilgili çekinceler ile Hetmanlar'ın görevden alınması ve Hetmanlar'ın oğullarının Devletli Han'a rehin verilmesi ile ilgili olan önceki iki madde Bender yakınlarında, temsilcilerimin Konstantiniye'den dönüşleri sırasında karşılarında kamp kuran, Zaporog ordusunda büyük bir kızgınlığa ve hassasiyete yol açmıştır. Bütün ordu önünde imtiyazlar bildirildiğinde, (*sayfa 10a*) Temsilcilerim az kalsın kampta katledileceklerdi. Talimatlarıma karşı çıkarak, maddelere rıza göstermeye cüret etmekle, yetkisiz olmakla, görevsizlikle, Hetmanlar'ın görevlerine son verilebilmesinin vatanları Ukrayna'da iç isyanlara, katliamlara, acımasızca kan akıtmaya teşvik etmekle, özgürlük ve kanunlarını sonlandırmakla, Hetmanlar'ın oğullarının rehin verilmesi durumunda, Kozakları, Bab-ı Ali'nin her isteğine boyun eğdirmeye zorlayacağıyla, kanun ve özgürlüklerinin tamamından yararlandırılmayacakları gibi suçlamalara maruz kaldılar.

(*sayfa 11*) Verilen sözlerle ilgili olarak Temsilcilerimi sorguladım. Bab-ı Ali'ye verdikleri sözleri açıklamalarını istedim çünkü talimatlarımda verilecek sözler yoktu, sadece Bab-ı Ali'ye, ortak düşmanlarımıza karşı yapılacak tüm askeri seferlere sadık dostu olarak katılacağımızı, kahramanca davranacağımızı, savaş sırasında Osmanlı ve Tatar ordularıyla tüm ordu ve güçlerimizi birleştireceğimizin teyidi vardı.

(*sayfa 11a*) Tüm bu gelişmelerin akabinde, Zaporog ordusunu büyük çabalar sonucunda sakinleştirdim. En saygın subaylar, hatırası şanlı Devletli Devlet Giray Han'ı ziyarete gittiler. Bu sırada, kendisi, Bender'de, İsveç Kralı Charles XII ile ateşli bir görüşme yapmaktaydı. İsveç Kralı, Kırım Hükümetini protesto ederek, Kozaklar tarafından kabul edilmeyecek olan imtiyazların sebeplerinden memnun olmadığını bildirmekteydi. (*sayfa 12*) Hetmanlar'ın görevden alınmasına rıza gösterilmeyecekti, Hetmanlar'ın oğullarını rehin vermeleri kabul edilmeyecekti. Söz verme ifadesi belirsiz ve tehlikeliydi. Bu ifade sebebiyle, Bab-ı Ali Hetmanlar'a her istediğini yaptırabilirdi. Devletli Han Devlet Giray, endişeleri nezaketle giderdi. Bab-ı Ali'nin imtiyazlardaki bu maddeleri değiştirip düzeltereğine dair teminat verdi. (*sayfa 12a*) Örneğin, tüm Ukrayna'yı koruması altına alan Doroşenko Hetman, rehine vermemektedir. Hatta, bu konu artık devamlılık arz etmemektedir. Ukrayna'da gelenek değildir ve kanunlara aykırıdır. Tüm bunları Haşmetbeabınıza ihtiyatlı ve özenli bir şekilde sunmaktayım. Güçlü iradenizle, Bab-ı Ali'yi, imtiyazları düzeltmek ve Hetmanların görevden alınmasını durdurmak üzere Devletli, Muzaffer ve Mutlu hüküm süren Sultan Mahmut'u, emir vermesi konusunda, ikna etmenizi mütevazî olarak rica etmekteyim.

Aynı şekilde rehinelerle ilgili olarak da rica ederim. Söz ifadesi yerine, Kozakların, (*sayfa 13*) Bab-ı Ali'nin himayesinde sakin yaşayacakları ve Bab-ı Ali'ye sadık kalma azminde oldukları maddesinin eklenmesini mütevazî olarak rica ederim çünkü, Prut yakınlarındaki geçen savaş sırasında Moskoflar, Kozakları yanlarına çekmek ve ayaklanma başlatmak için, kendi tebaaları vasıtasıyla, sahte bilgi ve belgeler yaydılar, akabinde ordumla Ukrayna'ya girdiğimde, Bab-ı Ali ile antlaşma yaptığımı, haraç ödemeyi kabul ettiğimi, Osmanlı birliklerine barınacak yer sağladığımı, tüm kale ve şehirleri teslim ederek, Osmanlı garnizonları tarafından işgal edilmelerini sağladığımı ifade eden düzmece haberler yaydılar. (*sayfa 13a*) Rus Hristiyan Kiliselerini Camiye çevirdiğim yalanını da uydurdular. Moskof'lar şimdi de benzer yalanları yaymakta gecikmeyeceklerdir. Amaçları, tüm Kozak Halkı arasında kin yaymak ve onları Bab-ı Ali'nin himayesinden uzaklaştırmaktır. Bu sebeplerden dolayı, bu yalanları önlemek amacıyla, Bab-ı Ali'nin bu imtiyazlarda, Ukrayna'dan haraç istemeyeceğini, oralara askeri birlik yollamayacağını ve yerleştirmeyeceğini, garnizonlarıyla şehir ve kaleleri işgal etmeyeceğini,

bunları kesinlikle sahiplenmeyeceğini, (*sayfa 14*) Ukrayna'daki Rus Hristiyan Kiliselerini hiçbirzaman Camiye çevirmeyeceğini, Hristiyan dini ve inançlarına yönelik hiçbir engelleme ve değişiklik yapmayacağını, haksızlık yapılmasına ve halel getirilmesine izin vermeyeceğini belirtmesini mütevazî bir şekilde rica ederim. Bunların yapılması, Moskof'ların düzmece yalanlarını ve sinsi uydurmalarını temelinden çökertecektir ve Kozakları Bab-ı Ali'nin hayırsever himayesine çekecektir.

Zaporoglular doğal olarak sert karaktere sahiptirler, cezalandırmaya kolay razı olmazlar, ne de bağımsızlıklarından ödün vermezler.

(*sayfa 14a*) İyice düşündükten sonra, tahminlerimin sürecini sunmayı gerekli bulmaktayım. Tüm bu sebeplerden dolayı, onları Moskof'lara tabi olmaktan vazgeçirecek ve siz Haşmetmeabınızın da olduğu gibi, Bab-ı Ali'nin himayesi altına alabilecek bir önerim vardır. Heryerden aldığım doğru bilgilere göre Moskof'ların himayesinden memnun değildirler. Kendileri, savaş sırasında en ön saflara atılmaktadırlar, hepsi telef olmaktadır, eski adetlere göre almaları gereken ödeme de yapılmamaktadır. Zaporogluların, Moskof himayesi altında hiçbir kazançları, çıkarları ve ganimetleri yoktur. Ağır bir sefaletle sürüklenmişlerdir. (*sayfa 15*) Merhum Koşovoy'un ikna etmesiyle gereksiz bir şekilde kabul ettikleri Moskof himayesinden pişmandırlar.

Haşmetmeabınızın yüksek saygılı mektubu eşliğinde, Hüseyin adında bir Bender Lipke'si vasıtasıyla yolladığım, Albay Savka'ya hitaben ve doğrudan eline teslim edilmiş mektubum, umarım onların düşünmesini sağlayacak ve onları acilen Bab-ı Ali'nin ve Haşmetmeabınızın himayesine geri getirecektir. Bunu yaptıkları takdirde, savaş harekâtı sırasında, kahramanlıklarını canlandırmaları, ihmalkârlıklarını azaltmaları, ne de ağır davranmamaları ve girişimciliklerini arttırmaları için belli bir miktar para dağıtmak ve ödemek gerekecektir. (*sayfa 15a*) Sonrasında, Ukrayna'da ayaklanma zamanında düzenli bir ödeme sağlanması gerekir. Bunların gerçekleşmesinde Bab-ı Ali'nin ve Haşmetmeabınızın etkili aracılığı gereklidir. Eğer Zaporoglar, Moskoflar'dan ayrılmayı reddeder, Bab-ı Ali'nin ve aynı şekilde Haşmetmeabınızın himayesine, benim idarem ve naipliğim altına girmek istemezlerse, Moskof'lara karşı Ukrayna'da bir ihtilal yapmak için bizlere zorluk ve engel teşkil etmezler. (*sayfa 16*) Ayrıca, bu zamanlarda, onlara eskisi kadar güven duyulmamaktadır. Hatta tüm Ukrayna Halkı onlardan nefret etmekte ve onları lanetlemektedir. Sebebi de, Vatanları Ukrayna'yı Moskof baskısından kurtarmak için en iyi ve uygun zamanı beklemeden, Bab-ı Ali'nin ve Haşmetmeabınızın himayesinden çıkmak için alçakça ve basitçe acele etmeleridir.

Kendileri de kaybettiler ve hatta vatanları Ukrayna'yı da kaybettiler. Moskofların zulmü ve korkunç vergileri vasıtasıyla baskı altına alındılar ve her zamankinden daha çok ezildiler. (*sayfa 16a*) Bu ezilmiş halkın, benim Ukrayna'ya girişim akabinde, baskıcı Moskof'lara karşı ayaklanması imkânsızdır. Ukrayna'da ayaklanmayı harekete geçirebilmek ve naiplük ve yönetim esasları olan Bulawa (topuz), Bunçuk (tuğ) ve Arma gibi nişanlarımı yükseltmek için benimle birlikte birkaç tane Kozak birliğinin olmasını öngörmekteyim. Bu nişanlar altında Kozaklar kesin bir şekilde kalabalık gruplar halinde bana ve diğer birliklerime katılacaklardır. Burada belirtmiş olduğum üzere, Kozak halkından ve eski Zaporoglu, Albay Savka, şu anda, Kozak birlikleriyle Polonya hizmetindedir.

(*sayfa 17*) Gerçekten cesur bir askerdir, girişimcidir, geniş yüreklidir, kahramanlıklarda bulunmaya her daim hazırdır. Özellikle harp sanatında çok iyi bir tecrübeye sahiptir. İyi bir asker vasıflarına sahip olmasıyla ünlenmiştir. Benim ve Bab-ı Ali'nin sadık bir hizmetkârı olacağına dair sözünde duracağını, sert karakterli Kozak birlikleri oluşturabileceğini, ihtiyacım olacak bu birliklerle bana katılabileceğini, nişanlarımın ve yönetimim altına girebileceğini bildiren birkaç mektubunu bana yolladı.

Tabii ki benim de kendisine sabit ve sağlam bir ödeme yapacağıma ve askerlerinin de, atlarının da iâşesini sağlayacak teminatı kendisine vermem gerekiyor.

(*sayfa 17a*) Mütevazi bir şekilde, Haşmetmeabınızdan, tüm bunların sağlanması için aracılığını rica ederim. Sözkonusu Albay Savka, 4 sene önce emrim altındaydı. Moskoflara karşı, Cumhuriyetin ve Polonya Haşmetmeabı Kral Stanislav'ın yardımına koşmak için, Bab-ı Alinin emriyle Zaporog Kozaklarını toplamıştım. O zamanlarda 400 kişilik iyi donanımlı, iyi ata binen, seçkin bir Kozak birliğini bana getirmişti. Kendisi birlikleriyle beraber 4 ay boyunca yanımda kalmıştı. (*sayfa 18*) Fakat paralarımız ve imkanlarımız olmadığından, ve askerlere ödeme yapamadığımızdan, ne de atların beslenmesini sağlayamadığımızdan, beni mecburen terkettiler, ve Polonya'nın hizmetine girdiler. Halen, Ekselansları, Tacın ulu generali, Kıyiv valisinin büyük mazharlarına sahiptir.

Haşmetmeabınıza sunma onuruna eriştiğim durumdur. Bu mektubumda, isteme cesaretinde bulunduğum konuları elde etme konusunda, Bab-ı Ali'nin ilgisi ve aracılığı konusunda desteklerini mütevazi bir şekilde rica ederim.

Термінологічний словник

- اغا [ağa] Ага – впливова особа; почесний пан; перший міністр; військовий очільник (командир); комендант; високоповажний сановник; очільник войводаліку; старший брат.
- اقچه [akçe] акче – у XVII–XVIII ст. найдрібніша монета в Османській імперії. Три акче складала 1 парá, а 40 парá – 1 гуруш.
- التزام [iltizam] ільтізам – зобов’язання; надання у відкуп (збирання деяких прибутків держави).
- امين [emin] емін – буквально “надійний”, “вірний”, “довірений” чиновник чи “довірена” особа; очільник, керівник; наділений важелями управління і збору доходів з деяких прибуткових об’єктів; здійснює нагляд на державних будівництвах та ін.
- اوقه [okka] окка – міра ваги, дорівнювала 400 дірхема (драма) чи приблизно 1283 грамам.
- ایالت [eyalet] еялет – провінція, з 1595 р. до 1825 р. найбільша адміністративно-територіальна одиниця адміністративного поділу Османської держави.
- باش چاوش [baş-çavuş] баш-чавуш – головний офіцер; старшина; очільник військових середньої ланки.
- باش محاسبه جی [baş muhasebeci] баш-мухасебеджі – очільник головного казначейства.
- برات [berat] берат – султанський декрет; диплом.
- بغدان [Boğdan] Богдан – у XIV–XIX ст. князівство Молдова.
- بغدان ویوده سی [Boğdan voyvodası] войвода Богдану (Молдови).
- بغدان ویوده لغی [Boğdan voyvodalıǵı] войводство Богдан (князівство Молдова).
- بکلربکی [beylerbeyi] бейлербей – очільник провінції.
- بکلربکلق [beylerbeylik] бейлербейлік – провінція; до 1595 р. означення найбільшої одиниці адміністративного поділу Османської держави; з 1595 р. зазначається як “еялет”.
- بلوکباشی [bölük-başı] бьолукбаши – очільник військового підрозділу.
- بوستانجیباشی [bostancıbaşı] бостанджибаші – начальник корпусу придворної гвардії зовнішньої охорони палацу, що виконували поліцейсько-адміністративні функції.
- پاره [para] пара – гроші; монета, що дорівнює 1/40 гуруша чи три акче.
- تذکره [tezkere] тезкере – документ, свідоцтво, довідка; письмове розпорядження канцелярії великого везіра.
- تصدق [tasaddük] тасаддук – плата за реєстрацію, легалізацію.
- تلخیص [telhis] телхіс – короткий виклад, резюме; письмова доповідь великого везіра перед султаном.
- تیمار [tîmar] тімар – умовне ленне володіння з річним прибутком до 19 999 акче. Тімар зазвичай вмщував одне чи декілька сіл, чії жителі були зобов’язані сплачувати десятину та інші податки володарю тімару – тімаріоту, спахії.
- جزیه [cizye] джизіє – поголовний податок, що сплачується немусульманами. Інша назва – “харадж”.

جزیه دار	[<i>cizyedar</i>] джизієдар – збирач податку джизіє.
چاشنیگیر	[<i>çâşnigîr</i>] чашнігір – палацовий службовець відповідальний за проведення контролю їжі, буквально «куштувач їжі» перед трапезою володаря.
چفتلیک	[<i>çiftlik</i>] чіфтлік – одноосібне сільське господарство за межами населеного пункту; хутір.
حجت	[<i>hüccet</i>] хюджет – доказ, довід, аргумент; документ-рішення шариатського суду; рішення, написане на звороті султанського ферману.
حکم	[<i>hüküm</i>] хюкюм – влада, володарювання, панування; документ-рішення; заповідь; розпорядження; припис.
حکم شریف	[<i>hükmi-şerîf</i>] хюкмі шеріф – священна заповідь.
خاص	[<i>hass</i>] хасс – буквально “особистий”, “володарський”, “спеціальний”; ленне володіння з річним прибутком від 100 000 акче і більше. Як правило, султанські, везирські, бейлербейські чи санджакбейські володіння. Найкращі і найбільші за розмірами земельні володіння, як і найприбутковіші об’єкти господарювання, були султанським хассом.
خانه	[<i>hane</i>] хане – дім, житло, домогосподарство; категорія розподілення обов’язкових та інших податків.
خراج	[<i>harac</i>] харадж – земельний податок, який немусульмани – піддані мусульманської держави, повинні платити за право жити і обробляти землю в цій державі. Пізніше цей податок був перенесений на поголовний податок – джизіє.
دفتر	[<i>defter</i>] дефтер – реєстр, список, кадастр, реєстр володінь, фінансовий звіт, списки населення.
دفتردار	[<i>defterdar</i>] дефтердар – упорядник реєстру, кадастру; описувач зібраних податків; заступник збирача податків.
دفترخانه	[<i>defterhane</i>] дефтерхане – загальна назва фінансово-казначейського відомства.
دیوان	[<i>divan</i>] діван – верховна рада; суд; суддівство.
دیوان همایون	[<i>divan-i hümayun</i>] дівані хюмайун – найвища султанська рада.
دزدار	[<i>dizdar</i>] діздар – комендант фортеці.
ذمی	[<i>zimmi</i>] зіммі – немусульманин, немусульманський платник податків в мусульманській державі
رعایا	[<i>re‘âyâ</i>] реайа (рая) – підвладне населення; немусульманське населення; піддані Османської держави.
زعامت	[<i>zeâmet</i>] зеамет – ленне володіння від 20 000 до 99 999 акче річного прибутку.
زینیه	[<i>zeytiye</i>] зейтіє – такса за використання олії.
سجل	[<i>sicill</i>] сіджіль – вписування; реєстр, щоденник; реєстр уписувань судового засідання
سر عسکر سلطان	[<i>ser-‘asker sultan</i>] сераскер султан – титул очільників ногайських орд, підконтрольних Кримському ханству.
سربواب	[<i>ser-bevvab</i>] сербеваб – теж саме, що і капуджибаши.

- سنجاق [sancak] санджак – буквально прапор, штандарт; територія, з якої збираються військові даного штандарту; військово-адміністративна одиниця (область, округ) провінційного устрою Османської держави.
- سنجاق بکی [sancakbey] санджакбей – очільник військово-адміністративної одиниці санджак, якій поєднував військові і цивільні важелі управління зазначеної області, округу.
- سویاشی [subaşı] субаши – поліцейський начальник, охоронець спокою в ленному володінні; найнижчий командирський чин в спахійському війську; наглядач над спахіями-тімаріотами в нахії чи вілайеті. Узагальнено – довірена особа тімаріота чи заїма з поліцейсько-наглядовими функціями і наданими зобов'язаннями збору податків.
- صدر اعظام [sadr-ı a'zam] садразам – великий везір.
- ضابط [zabit] забит – управитель, начальник, комендант.
- عرضحال [arz-ı hâl] арзихал (арзухал) – прохання, клопотання, документ з викладенням прохання, петиція, заява.
- غروش [guruş] гуруш – срібна монета, дорівнювала у різні часи від 40 до 125 акче. На XVII–XVIII ст. гуруш складав 120–125 акче.
- اسدی غروش [esedi guruş] – левський гуруш дорівнював 68 акче.
- فرمان [ferman] ферман – заповідь, наказ височайшого рангу, височайша заповідь.
- قاضی [kadi] кадій – суддя.
- قاضیلق [kadılık] кадилик – кадійство; посада кадія-судді; район чи округ підпорядкування чинному кадю-судді.
- قائم مقام [ka'im-makam] каймакам – намісник, замісник; околичний управитель; очільник адміністративно-податкового району чи округу в Кримському ханстві; представник войводи на місцях.
- قائم مقاملق [ka'im-makamlık] каймакамлик – адміністративно-податковий район чи округ в Кримському ханстві.
- قپوچی باشی [kapuci-başı] капуджибаши – начальник палацових стражників, очільник гарнізону охорони палацу.
- قپوقوللری [kapi-kulları] капукуллар – палацові службовці.
- قپوکتخدا [kapu-kethuda] капукетхуда – буквально “представник Порти”; заступник-представник провінційних очільників при Порті, через кого зв'язувались з нею; титул представників волоських і молдовських войвод при Порті.
- قضاء [kaza] каза' – судово-адміністративний район під керівництвом судді-кадія.
- کتخدا [kethuda] кетхуда – буквально “старійшина, начальник, управитель”. Старійшина над військовими чинами чи просто старійшина міста, селища.
- کیسه [kise] кісе – кесія, грошова міра, що дорівнювала 500 гурушам.
- کیله [kile] кіле – міра ємкості для вимірювання зернової продукції.
- استانبول کیله سی [İstanbul kilesi] Стамбульське кіле – дорівнювало 18–20 окка, в залежності від типу зерна, що варіювалось біля 25 кг.
- لواء [liva] ліва – теж саме, що і санджак; округ, область.

- مالكانه [malikane] малікіяне – “пожиттєве” право користування.
- مباشر [mübaşir] мубашир – довірена особа; посланець зі спеціальним дорученням; комісар, агент.
- متسلم [mütesellim] мютеселім – збирач податків з ленного володіння; заступник санджакбея в центральному місті санджаку при відсутності санджакбея; теж саме, що і каймакам.
- متفرقه [müteferrika] мютеферіка – виконавець зобов’язань покладених султаном, як правило великий везір чи звичайний везір.
- متولى [mütevelli] мютевелі – заступник, управляючий вакифу.
- محافظ [muhafız] мухафиз – офіцер, комендант міста-фортеці.
- محضر [muhzir] мухзір – виголошувач в судді; службовець суду.
- مدرس [müderriş] мүдерріс – мусульманський богослов; вчитель в духовному училищі; особа вченого стану.
- مدرسه [medrese] медресе – духовне училище.
- مسجد [mescid] месджід – молитовний будинок; мусульманська громада населеного пункту.
- مقاطعه [mukata'a] мукатаа – фіскальний район чи об’єкт, наданий у відкуп, з якого збирається державний прибуток.
- منزل [menzil] мензіл – помешкання, житло; місце перебування; поштова станція. Система шляхових станцій (мензілів) мала розгалуження по всій Османській державі, обслуговувала передусім вищих державних сановників і кур’єрів.
- ملكیه [mülkiye] мүлкіє – адміністрація, цивільне управління; адміністративний.
- ملوكانه [malikâne] малікане – володарський, султанський, царський; система, при якій державні прибуткові об’єкти віддавалися у пожиттєву оренду відкупникам.
- موقوفات [mevkufat] мевкуфат – служба в Дефтерхане, яка керувала прибутками зі звільнених тімарів, вакифів та з надзвичайних податків.
- موکل [müvekkil] мүвеккіль – особа, яка надає довіреність; довірена особа.
- مولانا [mevlânâ] мевляна – букв. “наш пан”, титул мусульманського богослова, просвітник.
- میر لواء [mir-liva] мірліва – теж саме, що і санджакбей.
- میرمیران [mir-miran] мір-міран – інша назва бейлербея, очільника еялету, до якого включено декілька санджаків.
- ناحيه [nahiye] нахіє – община, сільська громада; адміністративна одиниця менша за каза⁷.
- نائب [na'ib] наіб – заступник чи помічник кадія-судді; вікарій; суддя в невеликому містечку.
- ناظر [nazır] назір – буквально “наглядач”, керівник, управитель; адміністративно-фіскальна посада; очільник міста чи району, з функціями контролю виконання законів і збирання податків, де було багато вакифів чи державних прибуткових об’єктів.
- واروش [varoş] варош – цивільне передмістя, розміщене навколо фортеці, як християнське, так і мусульманське.

- والى [vali] валі – очільник провінції, області, губернатор; управитель.
- وزير [vezir] везір – найвища посада в ієрархії сановників османської управлінської структури. Має право позначати свою присутність трьома бунчуками, що призвело до означення його як “трибунчужний” паша. Найчастіше пов’язується з посадою радника султана – “великий везір”, але дається також іншим сановникам, як от управителям-очільникам провінцій.
- وقف [vakf] вакф – релігійна фундація; дарування на богоугодну справу; майно, прибутки з якого направлялися на благодійні цілі.
- وقیه [vukiyye] вукийє
قیه [kiye] киє } теж саме що і “окка”.
- ولاية [vilayet] вілайет (вілаєт) – область, край; історично-географічна область. З 1825 р. – провінція, як найбільша одиниця адміністративно-територіального поділу Османської держави.
- ويوده [voyvoda] войвода – керівник, очільник; управитель автономної області чи мукатаа; князь; фінансовий виконавець; посадова особа, яка управляла султанським хассом, збирала податки і прибутки з хассу також з мукатаа від імені султана чи найвищих сановників. Здійснював фінансові, адміністративні й поліцейські функції на визначеній території, очолював місцеву адміністрацію. Титул войводи мали очільники Волощини і Молдови.
- ويوده لى [voyvodalik] войводалик – войводство; князівство; об’єднання поземельних податково-господарських округів.
- هجره [hicre] хіджра – мусульманське літочислення (початок бере від 16 липня 622 року).
- يوك [yük] йук (юк) – міра кількості грошей – 1 юк складав 100000 акче, пізніше 100000 гуруш.
- يکچرى [yeniçeri] яничар – військовий, як правило, з колишніх християн, з фіксованою платою за службу.

Позначення місяців за мусульманським літочисленням

M.	محرم <i>Muharrem</i>	Мухаррем – перший місяць мусульманського календаря. Означає “заборонений”, “заборонний”. Протягом цього місяця заборонялось проводити військові дії, походи, оголошувати війну. Має 30 днів.
S.	صفر <i>Safer</i>	Сафер – другий місяць мусульманського календаря; буквально “жовтий”. За одною з версій походить від назви жовтого листа осінніх місяців. Має 29 днів.
Ra.	ربيع الأول <i>Rebiyülevvel</i>	Рєбі’у ль-Еввель – третій місяць мусульманського календаря. Означав “перший осінній місяць”. Має 30 днів.
R.	ربيع الآخر <i>Rebiyülâhir</i>	Рєбі’у ль-Ахир – четвертий місяць мусульманського календаря. Означав “другий осінній місяць”. Має 29 днів.
Ca.	جمادى الأولى <i>Cemaziyülevvel</i>	Джемазі’у ль-Еввель – п’ятий місяць мусульманського календаря. Означає буквально “застигати”, “замерзати”. Зимовий місяць. Має 30 днів.
C.	جمادى الآخرة <i>Cemaziyülâhir</i>	Джемазі’у ль-Ахир – шостий місяць мусульманського календаря. Означає буквально “останній зимовий місяць”. Має 29 днів.
B.	رجب <i>Recep</i>	Рєджеб – сьомий місяць мусульманського календаря. Означає буквально “місяць утримання від походів” чи “бійтесь” війни. Має 30 днів.
Ş.	شعبان <i>Şaban</i>	Шаабан – восьмий місяць мусульманського календаря. Місяць для початку війни чи відправки до походу. Має 29 днів.
N.	رمضان <i>Ramazan</i>	Рамазан – дев’ятий місяць мусульманського календаря. “Спекотний місяць”. Має 30 днів.
L.	شوال <i>Şevval</i>	Шевваль – десятий місяць мусульманського календаря. Місяць кочування, переїзду, зміни місця перебування. Має 29 днів.
Za.	ذو القعدة <i>Zilkade</i>	Зіль-ка’де – одинадцятий місяць мусульманського календаря. Місяць “сидіння” на постійному місці, встановлення постійного місця перебування. Має 30 днів.
Z.	ذو الحجة <i>Zilhicce</i>	Зіль-хідже – дванадцятий місяць мусульманського календаря. Місяць “паломництва”. Має 29–30 днів.

Наукове видання

СЕРЕДА Олександр Григорович

Османсько-українська дипломатія
в документах XVII–XVIII ст.

Монографія

Українською та турецькою мовами.

Верстка і дизайн: Ростислав Повшанюк

